

Article 1: Germany and Turkey bind themselves mutually to respect the integrity and inviolability of their territories and will

Een onmogelijke opgave: de vorming van de Turkse
buitenlandse politiek ten opzichte van Duitsland, 1923-1945

T. Karabagli

3406067

t.karabagli@students.uu.nl

Begeleider: J. Pekelder

Eindscriptie MA IBEM

Universiteit Utrecht

Datum: 20 februari 2013

Woorden: 24871

ten years. The parties concluding the treaty will agree at the proper time regarding the question of extending the treaty. Drawn up

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1 Opzet	4
1.2 Literatuur en bronnen	6
2. De Turkse buitenlandse politiek	8
2.1 De grondleggers van de Turkse (buitenlandse) politiek.....	8
2.2 Beginnselen van de Turkse buitenlandse politiek (1923-1938).....	13
2.2.1 Westpolitiek	14
2.2.2 Oostpolitiek.....	15
2.2.3 Internationale acceptatie en samenwerking	16
2.2.4 Evenwichtspolitiek.....	17
2.2.5 Status-quo en isolationisme	18
2.3 Conclusie.....	21
3. De Turkse betrekkingen met Duitsland.....	23
3.1 De Turks-Duitse betrekkingen tussen 1924-1933.....	23
3.1.1 De politieke betrekkingen.....	23
3.1.2 De economische betrekkingen	25
3.1.3 De militaire betrekkingen	27
3.2 De Turks-Duitse betrekkingen tussen 1933-1939.....	27
3.2.1 De politieke betrekkingen.....	27
3.2.2 De economische betrekkingen	29
3.2.3 De militaire betrekkingen	31
3.2.4 De culturele betrekkingen.....	32
3.3 Conclusie.....	34
4. De Turks-Duitse relaties tussen 1939 en 1942.....	36
4.1 İnönü komt aan de macht	36

4.2	De komst van Von Papen en de mislukte herleving van het Balkanpact.....	39
4.3	De Italiaanse expansie en de geplande Franse aanval op de olievelden in Bakoe.....	42
4.4	Van het Bulgaars-Turkse vriendschapsverdrag tot de Duitse hulp aan Irak.....	44
4.5	Het Turks-Duitse vriendschapsverdrag en de aanslag op Von Papen in Ankara.....	46
4.6	De Turkse collaborateurs: De panturkisten.....	49
4.7	Conclusie.....	52
5.	De Geallieerden, de Turken en de Nazi's in de periode van 1943 tot 1945.....	54
5.1	De geallieerden en de Turkse kwestie.....	54
5.1.1	De conferentie van Casablanca.....	54
5.1.2	De bijeenkomst in Adana.....	55
5.1.3	De conferenties van Québec en Moskou.....	57
5.1.4	De conferentie van Cairo.....	59
5.1.5	De conferentie van Teheran en de tweede conferentie van Caïro.....	62
5.2	De relaties met Nazi-Duitsland van 1943 tot 1945.....	64
5.2.1	De Turks-Duitse betrekkingen in 1943.....	64
5.2.2	De Turks-Duitse betrekkingen in 1944.....	66
5.2.3	Turkije verbreekt haar diplomatieke contacten met Duitsland.....	71
5.2.4	De oorlogsverklaring aan de Duitsers.....	73
5.3	Conclusie.....	75
6.	Eindconclusie.....	77
	Bijlagen.....	80
	Bronnenlijst.....	93

1. Inleiding

De wereldgeschiedenis heeft de afgelopen eeuw twee grote oorlogen gekend, namelijk de Eerste (1914-1918) en de Tweede Wereldoorlog (1939-1945). Met de erfenis daarvan worden wij regelmatig geconfronteerd. Op de televisie en radio is daarover dagelijks nog iets te zien en te horen. In de boekhandel is er altijd wel een nieuw boek te vinden die de bloedige periode van toen weer onder onze aandacht brengt. Dit bewijst dat het niet eenvoudig is om deze periode te vergeten.

Als we kort kijken naar de beide oorlogen, valt iets merkwaardigs te ontdekken. In de Eerste Wereldoorlog streden de Duitsers samen met Oostenrijk-Hongarije, de Ottomaanse Turken en de Bulgaren tegen het kamp van de Fransen, de Britten en enkele kleine bondgenoten. In november 1918 accepteerde Duitsland haar verlies door middel van een wapenstilstand.¹ Natuurlijk moesten de Turken, hoewel ze diverse overwinningen hadden geboekt en niet van plan waren om op te geven, zich daarbij neerleggen. Het Duitse Keizerrijk maakte nu plaats voor de Republiek van Weimar. De Turken erkenden het verdrag die de geallieerden aan het Ottomaanse Rijk oplegden niet en zetten de strijd voort onder leiding van generaal Mustafa Kemal Atatürk. Hij slaagde erin om van Turkije een onafhankelijke en moderne natie te maken.

Nog geen twee decennia later waren de Duitsers weer in staat om de Europese politiek op zijn grondvesten te laten schudden. In 1939 vielen zij Polen binnen, wat gelijk het begin van de Tweede Wereldoorlog inluidde. Opnieuw nam Duitsland, dit keer met de medewerking van Italië, Japan en verschillende Oost-Europese landen, de wapens op tegen haar 'oude' vijanden Groot-Brittannië, Frankrijk, de SU en de Verenigde Staten. Behalve de talloze soldaten die sneuvelden aan beide zijden werden ook nog miljoenen burgers (vooral Joden en zigeuners) vermoord, en vaak op een mensonterende manier. Het offensief van de geallieerden leidde uiteindelijk in 1945 tot de inname van Berlijn. Deze nederlaag maakte van Duitsland een verdeeld land dat niet meer over zijn eigen soevereiniteit beschikte.

Oppervlakkig lijkt de Tweede Wereldoorlog vooral een herhaling van de Eerste, maar dit is niet het geval. Valt het niet op dat wij een grote speler op het toneel van de Tweede Wereldoorlog missen? Waar was de trouwe bondgenoot van de Duitsers uit de Eerste Wereldoorlog, het Ottomaanse rijk, terwijl Europa was verdeeld in twee grote kampen die

¹ R. Butler, *De Gestapo: De geschiedenis van Hitlers geheime politie 1933-1945* (Oosterhout 2005) 13.

tegenover elkaar stonden? Blijkbaar bleef het buiten het strijdgewoel, maar dat roept juist alleen maar meer vragen op.

Natuurlijk, na de Eerste Wereldoorlog had Turkije enorm aan territorium, macht en invloed ingeboet. Ooit een rijk dat zich uitstrekte over drie continenten, was het nu een republiek die nauwelijks groter was dan de Klein-Aziatische landtong. De invloed van het land leek daardoor gering in de Europese politiek. Toch zijn er wel degelijk aanwijzingen voor een bijzondere Turkse rol in de Tweede Wereldoorlog en in de aanloop naar dat conflict. In de Nederlandse historiografie zijn er geen gedetailleerde werken die de Turkse rol in de Tweede Wereldoorlog beschrijven. De rol van de Turken in de oorlog is daardoor nauwelijks bekend in Nederland. Als wij ons gaan verdiepen in de Turkse geschiedenis tussen 1923 en 1945, is er een grote kans dat we interessante onderwerpen tegen zullen komen. Een dergelijk interessant aspect zouden de diplomatieke banden tussen Turkije en nazi-Duitsland kunnen zijn.

Deze masterthesis focust vooral op de Turks-Duitse betrekkingen tussen 1933 en 1945, vanaf het moment dat Hitlers *Nazipartij* (NSDAP) in Duitsland aan de macht kwam tot aan de val van het *Derde Rijk*. Dit onderzoek heeft als doel een gedeelte van de geschiedenis te belichten die weinig aandacht geniet in de Europese en Nederlandse geschiedwetenschap, in de hoop daarmee het mogelijke onderzoekterrein aangaande Turks-Duitse betrekkingen voor toekomstige onderzoekers te vergroten. Daarnaast probeert dit onderzoek het Naziregime in een wat groter kader dan gebruikelijk te plaatsen. De centrale vraag in deze masterscriptie luidt: in hoeverre slaagde Turkije erin tijdens de periode van oplopende spanningen in Europa van 1933 tot 1939 en vervolgens tijdens de Tweede Wereldoorlog de betrekkingen met Duitsland te behouden ondanks de druk van de geallieerden? Om deze vraag te beantwoorden zullen in de ondergenoemde onderzoeksopzet een aantal deelvragen worden gesteld en zullen we een aantal facetten van die periode de revue laten passeren.

1.1 Opzet

In het eerste hoofdstuk wordt het buitenlandbeleid van Turkije in het algemeen bekeken. *Hoe is het Turkse buitenlandse beleid gevormd* is de vraag die centraal staat in dit hoofdstuk. In 1923 werd de moderne Turkse republiek gesticht. Hoe de Turkse buitenlandse politiek werkte zal ons

hier duidelijk moeten worden. Hieruit zal blijken of de Turkse republiek nieuwe diplomaten had aangesteld of dat het de diplomaten van het Ottomaanse rijk had opgenomen in haar systeem. Waren deze diplomaten Duitsgezind of waren ze op de hand van Frankrijk? En wat waren de steunpilaren van de Turkse buitenlandse politiek? Als deze twee punten duidelijk zijn, is het mogelijk om de Turkse buitenlandpolitiek in een duidelijk kader plaatsen.

Het tweede hoofdstuk is gewijd aan de Turks-Duitse betrekkingen in de periode van 1923 tot 1939. In dit hoofdstuk staat de volgende vraag centraal: hoe zag het Turkse buitenlands beleid tegenover Duitsland er uit tijdens het interbellum? Turkije was dus een jonge republiek maar ook in Duitsland ontstond een nieuwe staat: de Weimarrepubliek. Hoe begonnen de eerste betrekkingen tussen deze twee jonge regeringen? Bestonden de betrekkingen alleen uit politieke relaties of waren deze ook aanwezig op andere terreinen? In 1933 kwam Hitler aan de macht met de NSDAP. Hoe werden de Turkse betrekkingen met het Naziregime voortgezet, en waaruit bestonden de Turkse verhoudingen met het Naziregime tot aan 1939? Dit zijn de vragen die het karakter van de betrekkingen in de betreffende periode moeten verduidelijken.

In het derde hoofdstuk staan de Turks-Duitse betrekkingen van 1939 tot 1943 centraal. De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is hoe ontwikkelden de Turks-Duitse betrekkingen zich tijdens de Tweede Wereldoorlog tussen 1939 en 1943 toen Duitsland in de aanval was? Atatürk werd, na zijn dood in 1938, opgevolgd door İsmet İnönü. Hij was lang de dominante figuur binnen de Turkse politiek. Het is daarom van groot belang om hem eerst beter te leren kennen door duidelijkheid te verschaffen over wie hij was en hoe hij Turkije leidde. İnönü ontwikkelde namelijk het concept van de Nationale Leiderspolitiek en beheerste daarmee de Turkse politieke arena. In deze periode was Hitler aan de winnende hand in de oorlog. De Duitsers bereikten in 1941 Bulgarije en wilden doorstoten naar het Midden-Oosten om de Arabische landen te hulp te schieten tegen de koloniale machthebbers. Het antwoord op deze bovenstaande vraag ligt dus in de bestudering van de Turks-Duitse banden tot 1943.

Het vierde en laatste hoofdstuk richt zich op de periode van 1943 tot 1945. De vraag welke centraal staat in dit hoofdstuk is: hoe probeerde Turkije, naarmate de oorlog zich uitbreidde, tussen de twee strijdende blokken de betrekkingen met Duitsland in stand te houden? Gedurende deze jaren organiseerden de geallieerden diverse conferenties om de gezamenlijke strategie tegen de Duitsers vorm te geven. De eventuele bijdrage van Turkije werd door de geallieerden als essentieel beschouwd. De Turkse banden met Duitsland bleven echter lange tijd

intact. Logischerwijs probeerden de geallieerden Turkije over te halen om zich aan hun kant te scharen, maar op welke manier gebeurde dit? En waarom bleven de Turken tot 1945 aarzelen om zich aan de kant van de geallieerden in de oorlog te mengen? In 1945 vond er een onverwachte wending plaats: Turkije verklaarde Duitsland de oorlog. Maar hoe kwam deze verrassende beslissing tot stand? Uit dit hoofdstuk moet blijken hoe de Turkse buitenlandpolitiek zich ontwikkelde gedurende deze jaren.

1.2 Literatuur en bronnen

In de totstandkoming van dit onderzoek heb ik om de hierboven gestelde vragen te beantwoorden verschillende primaire en secundaire bronnen gebruikt. Ongetwijfeld zijn er behoorlijk veel boeken en artikelen te vinden over de Tweede Wereldoorlog in het Engels. De meest gezaghebbende boeken die de Tweede Wereldoorlog beschrijven, zijn echter in het Duits en Frans geschreven en vaak vertaald naar het Engels. Op dat gebied kunnen we niet hetzelfde zeggen over de Turkse literatuur. In dit werkstuk zullen vooral Turkse boeken en bronnenmateriaal gebruikt worden die normaal gesproken niet toegankelijk en niet begrijpelijk zijn voor een buitenstaander. Vooral de algemene boeken en werken van Cemil Kocak, *Türk - Alman İlişkileri, 1923-1939* (De Turks-Duitse Betrekkingen 1923-1939), Yavuz Ozguldur, *Türk - Alman İlişkileri, 1929-1945* (De Turks-Duitse Betrekkingen 1929-1945) en Sezen Kilic, *Türk Basınında Hitler Almanyası, 1933-1945* (Hitler-Duitsland in de Turkse Pers, 1933-1945) zijn uitstekende boeken die van groot belang zijn als het om de Turks-Duitse betrekkingen gaat. Tevens zijn er nog de werken van Baskin Oran over het moderne Turkije, die van Huner Tuncer over de periode van İsmet İnönü en die van Cemil Kocak over de periode van de Nationale Leider.² Wat in deze boeken wordt beschreven komt zelden voor in de literatuur over de Tweede Wereldoorlog wat betreft de positie van Turkije. Daarom zijn al deze boeken vanuit dit punt zeer uniek voor de geschiedschrijving over de Tweede Wereldoorlog.

Ook de primaire bronnen bevatten waardevolle informatie voor dit masteronderzoek.

² B. Oran, e.d., *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar, 1919-1980 I* (De Turkse Buitenlandse politiek: van de Turkse Onafhankelijkheidsoorlog tot nu de feiten en analyses met documenten, 1919-1980 I, İstanbul 2003); H. Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950: İkinci dünya savaşı'nda Türkiye* (De buitenlandse politiek van İsmet İnönü, 1938-1950: Turkije in de Tweede Wereldoorlog, İstanbul 2012); C. Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi: 1938-1945 : dönemin iç ve dış politikası üzerine bir araştırma* (De periode van Nationale Leider, 1938-1945: een studie naar de binnenlandse en buitenlandse politiek van de periode, Ankara 1986).

Vooral het digitale archiefmateriaal van de *Başbakanlık Devlet Arşivleri* (de Turkse Nationale Archieven) en de notulen van de algemene vergaderingen en de besluiten van de Turkse Nationale Assemblee zijn in dit onderzoek gebruikt. Deze primaire bronnen geven een goed beeld van de betrekkingen met Duitsland in die periode.

2. De Turkse buitenlandse politiek

Het Ottomaanse Rijk had zich in de oorlog aan de kant van het Duitse Keizerrijk geschaard. Het verlies van de Duitsers tegen de geallieerden betekende in principe ook de nederlaag van de Turken. De Duitsers waren in Versailles in 1919 genoodzaakt om een vredesverdrag te tekenen. Wat de Ottomanen te wachten stond was nog niet duidelijk. In 1920 kwamen de geallieerden in Sèvres, net buiten Parijs, bij elkaar om het lot van de Ottomanen te bespreken. Het Verdrag van Sèvres betekende een zware afstraffing van de Ottomaanse deelname aan de oorlog, want het rijk werd verdeeld onder de geallieerden. De mensen die tegen het verdrag waren verzamelden zich onder de leiding van Atatürk. Hij begon een onafhankelijkheidsoorlog die resulteerde in een nieuwe republiek.

In dit hoofdstuk wordt de laatste periode van het Ottomaanse Rijk vanaf 1909 tot de eerste jaren van de Turkse Republiek behandeld (tot 1923), waarin nieuwe betrekkingen met de Westerse landen werden aangegaan.

2.1 De grondleggers van de Turkse (buitenlandse) politiek

De laatste periode van de politiek in het Ottomaanse Rijk werd vooral door de Jonge Turken aangestuurd. Aanvankelijk geloofde het merendeel van de bevolking in Turkije dat met het uitroepen van de Turkse Republiek in 1923 de erfenis van het Ottomaanse Rijk en daarmee ook die van de Jonge Turken helemaal zou zijn verdwenen. In de afgelopen 85 jaar werd dit idee door de Turkse bevolking geïnternaliseerd. Dit is een punt dat in het boek *Bizim Diplomatlar* (Onze Diplomaten) van voormalig Turks diplomaat Bilal Simsir werd onderstreept. Er is tot nu toe weinig onderzoek gedaan naar de diplomaten die de Turkse buitenlandpolitiek hebben bepaald. Hiernaast is het boek *Atatürks Diplomats* van George Harris een andere publicatie waarin duidelijk de rol van de Ottomaanse diplomaten in de Turkse buitenlandse politiek wordt besproken.

De Jonge Turken was de algemene benaming voor de oppositie die zich verzette tegen het regime van sultan Abdulhamid II (1876-1909). Het ontstaan van deze beweging gaat ver

terug tot in 1880. De kern van de groep oprichters bestond uit universitaire studenten.³ Zij werden geïnspireerd door de ideologie van revolutionaire bewegingen als *Giovane Italia* en *Jung Deutschland*.⁴ De naam van de groep was afgeleid van het in Parijs gepubliceerde Ottomaanse revolutionaire tijdschrift *Le Jeune Turquie*.⁵ Vanaf 1887 werden de eerste verenigingen opgericht waar gelijkgezinden elkaar konden treffen. Het Comité voor Eenheid en Vooruitgang (*Ittihat ve Terakki Cemiyeti*) was de eerste van dit soort clubs.⁶ Het doel van de Jonge Turken was over het algemeen een einde maken aan het autocratische regime van de sultan door een nieuwe vrijere constitutie uit te roepen. Door de nationalistische ideeën geloofden zij dat ze de eenheid en het bestaan van het rijk konden handhaven en het tegen elke vijand konden beschermen.⁷

De opstand in Macedonië van 1908 stak de lont in het kruitvat van het rijk. De keizerlijke inspectie die de opstanden in Macedonië onderzocht, ontdekte het bestaan van de *Ittihatcilar* (andere benaming voor het *Ittihat ve Terakki Cemiyeti*). De *Ittihatcilar* sloten zich aan bij de rebellen. Ze hadden veel aanhang in het leger en kregen hierdoor de mogelijkheid om de sultan in deze chaos te dwingen om een constitutie uit te roepen.⁸ Het Ottomaanse leger sloeg in 1909 in Istanbul een opstand van sultangezinden neer. Deze was gericht tegen de Jonge Turken. De leiders van de *Ittihatcilar* – Enver, Cemal en Talat Pasa – kregen hierna de volledige macht in handen binnen de Ottomaanse politiek. De nieuwe sultans werden voortaan marionetten van de *Ittihatcilar*. Het politieke besluit van de Jonge Turken (voornamelijk die van Enver) om een militair bondgenootschap met de Duitsers aan te gaan tijdens de Eerste Wereldoorlog, bracht eerst verlies en vervolgens de ontmanteling van het rijk in 1921 (door het verdrag van Sèvres) met zich mee. De kopstukken van de Jonge Turken zochten na dit debacle hun heil in het buitenland.⁹

In het Ottomaanse Rijk werden diplomaten vooral in niet-islamitische kringen gezocht. Dit waren vooral Armeniërs en Arabische christenen. De Europese mogendheden hadden een grote invloed op de benoeming van ambassadeurs. Zij moesten de benoemde diplomaten goedkeuren voordat die mochten beginnen. De buitenlandse politiek van het Ottomaanse Rijk

³ M. Gencer, *Jonturk Modernizmi Ve "Alman Ruhü"*, (Het modernisme van Jonge Turken en "de Duitse Geest", Istanbul 2003) 45.

⁴ Gencer, *Jonturk Modernizmi Ve "Alman Ruhü"*, 45.

⁵ S. J. Shaw en E. K. Shaw, *History of Ottoman Empire and Modern Turkey II, Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975* (Cambridge 1977) 255.

⁶ Shaw en Shaw, *History of Ottoman Empire and Modern Turkey II*, 256.

⁷ Gencer, *Jonturk Modernizmi Ve "Alman Ruhü"*, 45.

⁸ Shaw en Shaw, *History of Ottoman Empire and Modern Turkey II*, 266-275.

⁹ E. R. Kantowicz, *The Rage of Nations: The World of the Twentieth Century I* (Cambridge 1999) 188-189.

kwam in de twintigste eeuw mede daardoor onder invloed van vreemde mogendheden. De Jonge Turken kregen onder hun regeringsperiode niet de mogelijkheid om de structuur van het Ministerie van Buitenlandse Zaken te hervormen. Hun pogingen gingen niet verder dan het in dienst nemen van militairen als diplomaat. Een generatie van Jonge Turken kon zo worden toegelaten tot het Ministerie van Buitenlandse Zaken.¹⁰

Mustafa Kemal Atatürk en İsmet İnönü waren de militaire officieren die de Turkse onafhankelijkheidsbeweging oprichtten. De periode tussen 1919 en 1950, van de opkomst van Atatürk in de regering tot en met het aftreden van İnönü als president van Turkije, werd de periode van sterke leiders genoemd die de Turkse buitenlandse politiek volledig bepaalden. Atatürk werd de voorzitter van het eerste Turkse kabinet, president van de Turkse Nationale Assemblee en de eerste president van Turkije. Hij was de persoon die het Turkse politieke beleid met betrekking tot het buitenland grotendeels bepaalde en formuleerde. İnönü diende onder Atatürk lange tijd als premier en enige tijd als minister van Buitenlandse Zaken. In 1939 werd hij de tweede president van Turkije. Door hun positie konden deze mensen de buitenlandse politiek blijven bepalen. Al met al bleef Atatürk door zijn sterke militair-politieke erfenis de vader van het Turkse buitenlandse beleid.¹¹

Het nieuwe Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken ontstond met het oprichten van de Turkse Nationale Assemblee in Ankara in 1919. Atatürk nam als president van de Turkse Republiek de controle van het ministerie in eigen handen. De nieuwe buitenlandse contacten van de republiek werden eerst door hem persoonlijk aangegaan. De Ottomaanse regering werd in dat jaar door de Britten verbannen naar Malta. Mettertijd werden er drie soorten diplomaten door Atatürk tot het ministerie toegelaten. De eerste groep bestond uit mensen die loyaal aan hem waren, de tweede was de groep mensen die afstand namen van de Jonge Turken en de derde groep bestond uit de overige diplomaten van het Ottomaanse Rijk die volledig in het systeem van het nieuwe ministerie waren opgenomen. Na 1923 kregen ook de eerste vrouwelijke diplomaten toegang tot het ministerie.¹²

Atatürk koos zelf de mensen die hij wilde benoemen. Al het personeel, zelfs hun partners, moesten in principe zijn goedkeuring krijgen om te mogen werken bij het ministerie. Als eerste werden vooral *ad hoc* diplomaten benoemd om de buitenlandse politiek van de Republiek uit te

¹⁰ G. S. Harris, *Atatürk's Diplomats and Their Brief Biographies* (Istanbul 2010) 21-23.

¹¹ Oran, *Türk dış politikası I*, 74-76.

¹² Harris, *Atatürk's Diplomats and Their Brief Biographies*, 24-105.

voeren. Naarmate het contact met de Westerse landen versterkte, werd de vraag naar nieuwe diplomaten groter. Numan Soylemezoglu en Zulfu Tigrel waren de mensen die bij de eerste groep behoorden.¹³ Soylemezoglu werd binnengehaald om het ministerie te hervormen.¹⁴ In de tweede groep waren mensen zoals Bekir Sami en Celal Bayar. Om een verdrag met de Russen te tekenen werd een voormalig Jonge Turk, Bekir Sami, aangenomen en benoemd tot minister van Buitenlandse Zaken.¹⁵ Tot de derde groep behoorde de rest van de Ottomaanse diplomaten die tot 1930 waren aangenomen en deze groep bestond uit ongeveer tweehonderd mensen.¹⁶

De regering in Ankara maakte in 1923 zijn grootste stap door de overname van de consulaten van het Ottomaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. In die tijd werd Ismet İnönü de nieuwe vertegenwoordiger van deze nieuwe Turkse regering die aan de vredesonderhandelingen in Lausanne mocht deelnemen. Omdat de onderhandelingen een week waren uitgesteld, vertrok hij van Zwitserland naar Frankrijk. Hij kreeg de macht van de nieuwe regering om alle Ottomaanse ambassades onder te brengen bij de ambassade van Parijs. Op 21 november 1923 kregen alle ambassades het bericht van de ambassadeur in Parijs dat ze voortaan bij de regering van Ankara behoorden. Op deze manier nam de nieuwe regering alle ambassades van het oude rijk over.¹⁷

Daartegenover was Atatürk vooral in Turkije actief bezig met het hervormen van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Hij stuurde in eerste instantie een groep van honderdvijftig Turkse politici naar het buitenland. Deze mensen waren vooral rivalen en bestuurders van het vorige regime. Ook op het ministerie van Buitenlandse Zaken vielen ontslagen. Alle niet-Turkse medewerkers werden de laan uitgestuurd. Als ze een buitenlandse partner hadden en deze zou moslim worden, mochten ze wel blijven werken. De nieuwe Turkse taal werd ook als reden gebruikt om de vreemdelingen te kunnen ontslaan. Vele Arabische christenen werden hier de dupe van. De vrijgekomen plekken werden opgevuld door Atatürks mensen. Het nieuwe ministerie werd gezuiverd van alle elementen die in de ogen van Atatürk niets met de nieuwe republiek te maken hadden. Het kreeg een nationaal karakter dat geheel Turks was.¹⁸

¹³ Ibidem, 57.

¹⁴ Ibidem, 25-31.

¹⁵ Ibidem, 32-33.

¹⁶ Ibidem, 100.

¹⁷ B. N. Şimşir, *Bizim diplomatlar* (Onze Diplomaten, Ankara 1996) 166-168.

¹⁸ Harris, *Atatürk's Diplomats and Their Brief Biographies*, 100-107.

De meeste diplomaten van het nieuwe ministerie waren hooggeschoolde mensen uit de politieke wetenschappen, militaire opleidingsinstituten en rechtsscholen. Naast hun basisopleiding hadden ze ook een vervolgopleiding in het buitenland gevolgd.¹⁹ Ongeveer veertig procent van de diplomaten waren in de ban van Franse ideeën geraakt omdat ze hun basisopleiding aan de Franse scholen in Turkije of in Frankrijk hadden gevolgd. In die periode werden deze scholen in het Ottomaanse rijk beschouwd als zeer vooraanstaand. Het lyceum van Galatasaray was een van de scholen waar de meeste diplomaten hun opleiding hadden gevolgd.²⁰ Door de Jonge Turken en later door Atatürk werden ook militaire officieren tot diplomaten benoemd. Na de oprichting van de republiek werden nieuwe maatregelen genomen om de invloed van het leger op het buitenlandse beleid te beperken. Voortaan werd het mensen in het leger verboden om daarnaast een overheidspositie bekleden. Het personeel van het ministerie of het leger kon vanaf nu kiezen voor slechts één functie. Een verklaring hiervoor werd nooit gegeven.²¹

De ministers van Buitenlandse Zaken onder Atatürk deden niets anders dan zijn opdrachten uitvoeren. Tevfik Rustu Aras was zijn belangrijkste vertrouweling en hij bekleedde de functie van minister van Buitenlandse Zaken tot aan de dood van Atatürk in 1938. İnönü volgde toen Atatürk op als president van Turkije en dit leidde ertoe dat Aras geen deel meer mocht uitmaken van de regering. Aras was altijd zo loyaal was geweest aan Atatürk en İnönü was bang dat Aras niet het beleid zou voeren dat hij zou voorschrijven. Aras stond bekend als een van de tegenstanders van İnönü. Daarnaast behield Aras goede banden met de SU. Voor İnönü waren dit genoeg redenen om hem niet meer te benoemen. In plaats daarvan stelde hij Şükrü Saracoğlu, een vertrouweling van hem, aan als minister van Buitenlandse Zaken. Bovendien was Saracoğlu een voorstander van goede relaties met Groot-Brittannië. Vanaf 1938 bepaalde İnönü met behulp van Saracoğlu de koers van het Turkse buitenlandbeleid.²²

¹⁹ Şimşir, *Bizim diplomatlar*, 21-23.

²⁰ Harris, *Atatürk's Diplomats and Their Brief Biographies*, 106-109.

²¹ Oran, *Türk dış politikası I*, 76.

²² *Ibidem*, 74-76.

2.2 Beginselen van de Turkse buitenlandse politiek (1923-1938)

Er is een uiteenlopende discussie gaande tussen de auteurs over de principes van de Turkse buitenlandse politiek nadat de republiek was uitgeroepen. Er zijn verschillen, maar ook overeenkomsten in de punten die de verschillende schrijvers aanhalen.

Atilla Sandikli somt in zijn boek *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi ve Avrupa Birliği* (De Strategie van de Buitenlandse Politiek van Atatürk en de Europese Unie) een uitgebreide lijst van punten op die hij als beginselen van de Turkse buitenlandse politiek beschouwt. Het Turkse buitenlandbeleid bestaat volgens hem uit rationalisme, realisme, gelijkwaardigheid, flexibiliteit, internationale samenwerking, veelzijdigheid en evenwichtspolitiek, proactieve buitenlandse politiek, vrede in het land en vrede in de Wereld, respect voor het internationale recht, aandacht voor de onderdrukte volkeren, transparantie en betrouwbaarheid. Deze veelvoud aan punten kan in feite worden geminimaliseerd tot enkele belangrijke principes die later zullen volgen.²³

Een ander boek op dit gebied is *Türk Dış Politikası, 1919-1980, I* (De Turkse Buitenlandse Politiek, 1919-1980, I) onder redactie van Baskın Oran. Hij kijkt vooral naar de lange periode tussen 1919 en 1980. Volgens Oran bestaat de Turkse buitenlandse politiek voornamelijk uit de volgende principes: de *status-quo*-politiek en de verwesterlijking. Als uitleg daarvan komen nog de relaties met het Oosten en het Westen daarbij aan bod. Hij bekritiseert de aandacht voor de onderdrukte volkeren en het idee van een expansionistisch buitenlandbeleid. Daarnaast is hij van mening dat de Turkse buitenlandpolitiek een kapitalistisch karakter heeft. In zijn optiek was dit nodig als Turkije opgenomen wilde worden in het internationale systeem.

Een derde boek dat de principes in het Turkse beleid behandelt is *Atatürk'un Dis Politika İlkeleri ve Diplomasisi* (De beginselen van de Buitenlandse Politiek van Atatürk en zijn Diplomatie) van voormalige diplomaat Aptulahat Aksin. Hij kijkt vooral hoe de diplomatie historisch tot stand is gekomen. Zijn boek ligt ver van de theorie van de buitenlandse politiek, maar hij geeft hier en daar wel zijn mening over enkele principes. De punten die hij in zijn boek noemt als principes zijn het vermijden van deelname aan een bondgenootschap, internationale acceptatie, de relaties met het Oosten (in het bijzonder met Iran), gelijkwaardigheid, ontwapening en internationale veiligheid. Aksins werk kan dienen om voorbeelden te geven of juist een aantal principes breder uit te leggen.

²³ A. Sandikli, *Atatürk'ün dış politika stratejisi ve Avrupa Birliği* (De Strategie van de Buitenlandse Politiek van Atatürk en de Europese Unie, Istanbul 2008) 66-119.

Uit deze boeken is naar mijn mening op te maken dat de principes van de Turkse buitenlandpolitiek bestonden uit West- en Oostpolitiek, internationale acceptatie en samenwerking, evenwichtspolitiek, status-quo en isolationisme.

Deze principes moeten de lezer bewust maken van wat er binnen de kaders van de Turkse buitenlandse politiek werd uitgevoerd. De lezer moet deze principes in zijn achterhoofd houden om het handelen van de Turkse overheid in haar buitenlandse politiek te verklaren en te begrijpen. Ze dienen niet als maatstaf voor het achteraf toetsen van de Turkse buitenlandse politiek omdat het door de wisselende omstandigheden niet altijd exact valt toe te passen.

2.2.1 Westpolitiek

Turkije hanteerde twee maatstaven voor zijn buitenlandse politiek als het om het Westen en het Oosten ging. Naar het Westen toe manifesteerde dit zich vooral door het modernisme en de verwesterlijking. Naar het Oosten hanteerde de Turkse regering juist een ander beleid.

Sandikli maakt duidelijk dat modernisme niet gelijkstaat aan verwesterlijking. Hij definieert het modernisme als het overnemen van ontwikkelingen in het westen om het niveau van de westerse landen te bereiken. Dit moet echter wel gebeuren zonder verlies van het nationale karakter of de identiteit. Turkije beschouwde modernisering als de manier om opgenomen te worden in het westerse statensysteem. Sandikli is van mening dat modernisering betekent dat men zich begint te richten op de Westerse beschaving. Dit bracht vervolgens het bedrijven van realistische en rationele buitenlandpolitiek met zich mee.²⁴

Oran wil dit punt liever verwesterlijking noemen. Het primaat van de Turkse buitenlandse politiek ligt volgens hem vooral in het Westen. Dat valt terug te vinden in het verleden van Turkije. De Jonge Turken waren voorstanders van verwesterlijking en dit werd voortgezet onder het nieuwe regime. De Turkse bevolking associeerde zich niet met het Oosten maar met het Westen. Het nationalisme van de nieuwe Turkse staat is ook een product van het Westen en intellectuelen zijn vaak ook in het Westen opgeleid. Oran definieert verwesterlijking als het aangaan van nauwe banden met het Westen, en dit was volgens hem een belangrijk principe van de Turkse buitenlandpolitiek.²⁵

²⁴ Sandıklı, *Atatürk'ün dış politika stratejisi ve Avrupa Birliği*, 80; Ibidem, 85-92.

²⁵ Oran, *Türk dış politikası I*, 49-52.

Dit principe wordt niet behandeld in het boek van Aksin. Uit zijn inhoudsopgave blijkt dat zijn boek vooral aandacht besteedt aan de betrekkingen met de Westerse landen. Hieruit kunnen we ook bij hem concluderen dat de oorsprong van de Turkse buitenlandse politiek voornamelijk in het Westen lag.²⁶

Concluderend kunnen we stellen, wanneer we alle bovengenoemde literatuur in ogenschouw nemen, dat het Westen heel erg belangrijk was voor de politieke vorming van Turkije. De Westpolitiek kon alleen bewerkstelligd worden door een proces van modernisering en verwesterlijking. Zonder deze ontwikkeling is het niet mogelijk om diplomatieke betrekkingen met Westerse landen te onderhouden.

2.2.2 Oostpolitiek

Dit principe komt niet voor in de theorie van Sandikli, maar hij besteedt wel aandacht aan de banden met de Oosterse landen. Vooral de relaties met de Oosterse buurlanden zijn belangrijk in de Turkse beleid. Door Atatürks hervormingen was Turkije een rolmodel geworden voor Afghanistan en Iran. De betrekkingen met de Arabische landen waren juist verslechterd door het Turkse proces van verwesterlijking. Turkije tekende vriendschapsverdragen met enige landen in het Oosten. Het verdrag dat de Turken sloten met Iran zorgde ervoor dat de stammen- en grenskwesties met dat land werden opgelost. Hieruit blijkt dat het onderhouden van goede relaties met de buurlanden in het Oosten zeker een belangrijke plek in de buitenlandse politiek van Turkije innam.²⁷

Dit wordt ook benadrukt in het boek van Oran. Turkije had goede relaties met de landen in het Oosten. Het Sadabat Pact van 1937 dat met Iran, Irak, Groot-Brittannië en Afghanistan gesloten was, had slechts één doel: het onder controle houden van de Koerdische stammen.²⁸

Aksin stelt dat goede relaties met Iran één van de principes van de Turkse buitenlandse politiek was. Wat Turkije keer op keer probeerde te laten zien, was dat de oude kwesties uit de tijd van de Ottomanen, zoals de grensproblemen en de religieuze kwesties, niet meer belangrijk waren voor Turkije. Met de republiek was een nieuw beleid gevormd en daarbinnen nam het

²⁶ A. Aksin, *Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasisi* (De beginselen van de Buitenlandse Politiek van Atatürk en zijn Diplomatie, Ankara 1991) zie Inhoudsopgave van het boek.

²⁷ Sandıklı, *Atatürk'ün dış politika stratejisi ve Avrupa Birliği*, 51.

²⁸ Oran, *Türk dış politikası I*, 252-253.

handhaven van de goede relaties met Iran een prominente plaats in.²⁹

Uit deze drie boeken kan dus worden opgemaakt dat er naast de Westpolitiek, die uit het modernisme en de verwesterlijking was voortgekomen, ook de Oostpolitiek bestond. Daarin stonden de problemen met de Koerden centraal en de samenwerking met Iran was belangrijk om dit probleem op te lossen.

2.2.3 Internationale acceptatie en samenwerking

Het verkrijgen van een gelijkwaardige behandeling is een van de onderwerpen die Sandikli naar voren schuift als een principe van de Turkse buitenlandse politiek. Met het verdrag van Lausanne in 1923 werd Turkije opgenomen in het moderne systeem van staten, wat betekende dat het voortaan werd beschouwd als een onafhankelijk en gelijkwaardig land. Daarnaast maakte de Turkse overheid de West-Europese mogendheden duidelijk dat het alleen een eventuele lidmaatschap in Volkenbond en de Ontwapeningsconferentie van 1932 zou overwegen als het een gelijkwaardige behandeling zou krijgen.³⁰ Internationale samenwerking zou dan ook voort moeten vloeien uit die internationale acceptatie en deze kunnen niet, zoals Sandikli beweert, beschouwd worden als aparte principes. De deelname van Turkije aan het Kellogg-Briand Pact van 1932, waarin de participerende landen zich uitspraken tegen het voeren van aanvalsoorlogen, kon alleen plaatsvinden door haar erkenning in het verdrag van Lausanne.³¹ Het zich beroepen op het internationale recht kunnen we hier ook onderbrengen. De kwesties die in de jaren dertig speelden omtrent de Bosporus, een zeestraat in Turkije die de Zee van Marmara verbindt met de Zwarte Zee en dus ook Europa scheidt van Azië, werden opgelost tijdens een internationale bijeenkomst.³² De toepassing van het internationaal recht kan dus alleen geschieden wanneer er sprake is van internationale erkenning en samenwerking, wat maakt dat al deze principes niet los van elkaar gezien kunnen worden.

Oran gaat in zijn boek nauwelijks in op deze thema's. Hij vermeldt wel dat Turkije na de onafhankelijkheidsoorlog slechts streefde naar erkenning en verder geen eisen had. Alle diplomatieke acties van de Turken hadden als doel om toelating tot het (internationale) systeem

²⁹ Akşin, *Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasisi*, 191-195.

³⁰ Sandikli, *Atatürk'ün dış politika stratejisi ve Avrupa Birliği*, 93-96.

³¹ Ibidem, 99.

³² Ibidem, 109.

te bereiken.³³ Oran benadrukt dus wel het belang van internationale acceptatie.

Aksin hamert op het principe van gelijkwaardige behandeling. Turkije wilde koste wat het kost als een gelijk behandeld worden door de Europese mogendheden. Verdragen die dit doel niet dienden werden niet geaccepteerd. De onafhankelijkheidsoorlog had volgens hem twee doelen: een gelijkwaardige behandeling op het internationale vlak en nationale onafhankelijkheid.³⁴ Met de verkregen internationale erkenning in Lausanne kon Turkije nu zitting nemen in de Volkenbond en de Ontwapeningsconferentie van 1932. Binnen deze instituties kreeg Turkije de mogelijkheid om haar eigen voorstellen in te dienen.³⁵ Een gelijkwaardige behandeling was alleen mogelijk door internationale acceptatie. Dit leidde vervolgens tot internationale samenwerking wat duidt op een gelijkwaardige behandeling van Turkije. Dit zijn langetermijngevolgen die door het verdrag van Lausanne teweeg waren gebracht.

2.2.4 Evenwichtspolitiek

Sandıklı beweert dat de evenwichtspolitiek al sinds de oprichting van de republiek aanwezig was. De Sovjet-Unie werd altijd tegen het westen gebruikt om tegen evenwicht te vormen. De Westerse landen die vreesden voor Russische invloed in Turkije, gaven het land meer ruimte om eigen beslissingen te nemen. Atatürk stond niet onwelwillend tegenover het sluiten van bondgenootschappen met andere landen, maar deze moesten het nationale belang dienen en de gelijkwaardige behandeling van Turkije stimuleren. Als een gevaar te groot was voor de Turkse regering om het zelfstandig het hoofd te bieden, was het aangaan van bondgenootschappen noodzakelijk. De Turken sloten in de jaren dertig diverse verdragen om het machtsevenwicht in de wereld te handhaven.³⁶

Oran negeert dit onderwerp ook niet. Volgens hem waren de bondgenootschappen en evenwichtspolitiek twee belangrijke thema's in het Turkse buitenlandbeleid. De republiek onderscheidde drie categorieën landen. De eerste categorie bestond uit landen waarmee Turkije problemen had die opgelost moesten worden: Groot-Brittannië en Griekenland. In de tweede

³³ Oran, *Türk dış politikası I*, 46-47.

³⁴ Akşin, *Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasisi*, 35-38.

³⁵ *Ibidem*, 153-154.

³⁶ Sandıklı, *Atatürk'ün dış politika stratejisi ve Avrupa Birliği*, 102-104.

groep zaten landen tot wie afstand gehouden moest worden: Duitsland en Italië. Ten slotte was er een groep met landen die dienden om het huidige evenwicht in het internationale systeem te behouden: in deze groep zat De SU. Turkije had belang bij een machtsevenwicht in de eigen regio en probeerde deze dan ook te creëren in de jaren dertig. Dat is volgens Oran niet gelukt. Het Middellandse Zee Pact van 1936 werd gezien als een afwijking van de neutraliteitspolitiek van Turkije. Door de veranderende omstandigheden in de internationale politiek had het land geen andere mogelijkheid dan een bondgenootschap aan te gaan.³⁷ Dit sluit goed aan bij de these van Sandikli.

Aksin heeft een tegengestelde visie op dit gebied. Atatürk wilde volgens hem altijd al alle bondgenootschappen vermijden, omdat deze voor onveiligheid zorgen. De buurlanden kunnen zich immers ook genoodzaakt voelen om zelf bondgenootschappen aan te gaan. De Turkse overheid vermeed volgens Aksin juist alle soorten pacten en verdragen die Turkije tot een bondgenootschap zouden verplichten. Landen die zulke afspraken maakten onthulden in Atatürks ogen hun zwakte en liepen daardoor makkelijker het risico door sterke landen gedomineerd te worden.³⁸ De bovengenoemde focus op de invloed van de Russen binnen het Turkse buitenlandbeleid wordt wel door Aksin gedeeld, namelijk dat de SU diende om het machtsevenwicht in het internationale systeem te behouden.³⁹

2.2.5 Status-quo en isolationisme

‘*Yurtta sulh, Cihanda sulh!*’ (Vrede in het land, Vrede in de wereld) Deze slagzin werd door Atatürk gebruikt en heeft een nadrukkelijk verband met het principe van status-quo-politiek en het isolationisme.

Sandikli is van mening dat ‘*Yurtta sulh, Cihanda Sulh*’ bedoeld was om de vrede en de welvaart van de bevolking van de Turkse republiek te bewaren. Atatürk deed er alles voor om dit te handhaven en deze manier van denken stond in het teken van de status-quo-politiek. Volgens hem was oorlog het laatste middel waarnaar men moest grijpen, anders zou dit nationale zelfmoord betekenen. Turkije zegde aan landen en internationale organisaties haar steun toe zolang de kwesties op een vreedzame manier zouden worden opgelost. Toen begin jaren twintig

³⁷ Oran, *Türk dış politikası I*, 253-254.

³⁸ Akşin, *Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasisi*, 123-124.

³⁹ *Ibidem*, 68.

het *Misaki Milli*⁴⁰ (Nationale Pact) werd opgesteld, was alleen gekeken naar de zaken die binnen de grenzen moesten gebeuren. Van transnationale ideologieën als het Panislamisme en Panturkisme werd afstand genomen. Turkije was vooral naar binnen gericht en dit isolationistische aspect komt steeds terug in het boek van Sandikli.⁴¹

Oran is een andere mening aangedaan, namelijk dat de status-quo politiek het voornaamste instrument van het buitenlandbeleid was. Na de oprichting was Turkije vooral op zichzelf gericht. Het land moest hervormingen doorvoeren, de economie verbeteren en de binnenlandse problemen (met de Koerden) oplossen. De regering hechtte waarde aan vreedzame banden met de omringende landen en daarom nam het afstand van expansionistische ideeën. Door de internationale erkenning in Lausanne, haar geopolitieke positie en de bovengenoemde interne problemen was Turkije genoodzaakt om status-quo-politiek te bedrijven. Het land beoogde daarmee de huidige politieke situatie te behouden, en het isolationisme was de manier om dit beleid voort te zetten terwijl er tegelijkertijd meer ruimte was om zich bezig te houden met de binnenlandse problemen.⁴²

Aksin haalt in deze kwestie de conferentie van Lausanne aan. Atatürk was een groot voorstander van het Nationale Pact en hij zette alles op alles om de Europese staatshoofden zover te krijgen om het te accepteren. Na Lausanne had Turkije geen andere belangen dan het behouden van haar nationale grenzen. Doordat het land afstand nam van haar expansionistische aspiraties, bleven veel Turken buiten de landsgrenzen van de toen net gestichte republiek. Er werd volgens Aksin geen enkele poging onbenut gelaten om de vrede en de vriendschap te bewaren.⁴³ Dit is een duidelijke indicatie van het status-quo-beleid die het isolationisme met zich meebracht. Aksin schaaft al deze zaken onder het credo *Yurtta sulh, Cihanda sulh*.

De Turkse buitenlandse politiek leunde in het tijdperk-Atatürk vooral op het status-quo-denken. De Turken hadden maar één doel voor ogen: alles wat ze bereikt hadden vastleggen in een verdrag, zodat het niet meer teruggedraaid kon worden. Het isolationisme was de enige manier om elke externe bedreiging af te wenden en de problemen in het binnenland op te lossen.

⁴⁰ Het Nationale Pact werd tijdens de laatste zitting van het Ottomaanse parlement in 1920 aangenomen. Het bevatte zes besluiten die de nationale grenzen van Turkije zouden gaan vormen, en werden ingebracht als basisclaims tijdens de conferentie van Lausanne in 1923.

⁴¹ Sandikli, *Atatürk'ün dış politika stratejisi ve Avrupa Birliği*, 90-91.

⁴² Oran, *Türk dış politikası I*, 45-49.

⁴³ Aksin, *Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasisi*, 121-123.

Turkije kende van 1911 tot 1923 een roerige periode met een reeks oorlogen. Nu waren de zaken buiten de grenzen geregeld en waren de pijlen gericht op de binnenlandse problemen.⁴⁴

⁴⁴ De Balkanoorlogen, de Eerste Wereldoorlog en de Turks-Griekse Oorlogen.

2.3 Conclusie

De meeste diplomaten van het Ottomaanse Rijk waren van oudsher Fransgezind omdat zij opgeleid waren op de Franse scholen in het rijk. Naast deze diplomaten werden in de laatste jaren van het rijk, aan het begin van de twintigste eeuw, door de Jong Turken officieren bij het ministerie als diplomaten aangesteld. Na het wegvallen van het Ottomaanse Rijk werd het ministerie door de Turkse Republiek overgenomen. De meeste oud-Ottomaanse diplomaten mochten in het nieuwe ministerie van de Turkse regering hun beroep blijven uitoefenen. De Turkse regering ging niet over tot een grondige interne verandering.

Atatürk was de grondlegger van de nieuwe Turkse Republiek. Tot aan zijn dood in bepaalde hij de koers van de Turkse republiek en haar buitenlandse beleid. De belangrijkste principes van het Turkse buitenlandse beleid werden in zijn regeringsperiode ontwikkeld. Deze waren Westpolitiek, Oostpolitiek, internationale acceptatie en samenwerking, evenwichtspolitiek, status-quo en isolationisme.

De Westpolitiek was het beleid dat bestond uit verwesterlijking en modernisering. Dit is nauw verbonden met politieke en economische belangen. Het Westen stond model voor de moderne Turkse staat en daarom gaf de overheid altijd hoge prioriteit aan relaties met het Westen om op de hoogte te blijven van alle moderne ontwikkelingen die daar plaatsvonden.

De Oostpolitiek behelsde het onderhouden van betrekkingen met de buurlanden in het Oosten. Turkije hechtte niet alleen waarde aan relaties met het Westen maar ook met het Oosten. De vriendschappelijke betrekkingen met de Oosterse landen was nodig om de bedreigingen vanuit die hoek te kunnen voorkomen.

Internationale acceptatie en samenwerking waren principes die Turkije nodig heeft om als een volwaardig land te opereren binnen internationale politiek. Wanneer het land geaccepteerd wordt, heeft het een stem in de internationale politieke besluitvorming en kan het deelnemen aan internationale samenwerking.

De evenwichtspolitiek is een instrument dat Turkije gebruikt om zijn positie te behouden in de wereldpolitiek. Omdat er sterke en zwakke landen bestaan moet Turkije altijd een balans proberen te vinden door de politieke krachten binnen Europa met elkaar af te wegen.

Het principe van status-quo en isolationisme kwam na de erkenning van Turkije in Lausanne om de hoek kijken. Het land streefde voortaan naar lijfsbehoud door enerzijds afstand te nemen van haar expansionistische visie en anderzijds door zich te richten op binnenlandse problemen. Dit beleid had als doel nationale en internationale conflicten te vermijden die de status-quo in gevaar zou kunnen brengen.

Al deze principes moesten zorgen voor het behoud van de Turkse staat. De republiek probeerde met deze principes een stabiele buitenlandse politiek te voeren.

3. De Turkse betrekkingen met Duitsland

Wat betreft de buitenlandse relaties van de republiek onder president Atatürk tussen 1923 en 1938 kunnen twee periodes worden onderscheiden. De eerste duurde van 1923 tot de benoeming van Hitler tot rijkskanselier op 30 januari 1933 en behelsde betrekkingen met de Weimar Republiek. Tijdens de tweede periode van 30 januari 1933 tot het aantreden van İnönü als president van Turkije op 11 februari 1938, kan men spreken van betrekkingen tussen de Turkse republiek en Nazi-Duitsland. Binnen deze twee periodes kan vervolgens een verdeling worden gemaakt op politieke, militaire, economische en cultureel gebied.

3.1 De Turks-Duitse betrekkingen tussen 1924-1933

3.1.1 De politieke betrekkingen

Turkije en de Weimar Republiek schonken elkaar erkenning met het ondertekenen van het vriendschapsverdrag van 1924. Het verdrag verleende beide landen het recht om consulaten te openen in elkaars hoofdsteden.⁴⁵ Na het Verdrag van Versailles in 1918 waren de banden met Duitsland verbroken. Op het thuisfront zetten de Turken de onafhankelijkheidsoorlog voort onder leiding van Atatürk. Nadat hun strijdkrachten de Geallieerden van hun grondgebied hadden verdreven, namen de Turken in 1923 plaats aan de onderhandelingstafel in Lausanne om de nieuwe Turkse Republiek erkend te krijgen. Met het Verdrag van Lausanne kwam er een einde aan het 600 jaar oude Ottomaanse regime. Voor de Turken was het nu vanzelfsprekend om een nieuw verdrag met de Weimar Republiek te ondertekenen.⁴⁶ Als gevolg van dit verdrag werd Rudolf Nadolny, voormalige Duits ambassadeur in Zweden, in 1924 aangesteld als nieuwe ambassadeur van de Weimar Republiek in Ankara. De Turken benoemden in hetzelfde jaar ook nog Kemalettin Pasa tot ambassadeur in Berlijn.⁴⁷

Duitsland was het eerste Westerse land dat een ambassade in de nieuwe hoofdstad Ankara opende. Afgezien van de SU hielden alle andere landen steeds vast aan hun ambassades in Istanbul.⁴⁸ De Geallieerden weigerden onder leiding van Groot-Brittannië – wier politici

⁴⁵ Y. Ozguldur, *Türk-Alman İlişkileri 1923-1945* (De Turks-Duitse Betrekkingen 1923-1945, Amsterdam 1993) 36.

⁴⁶ G. Agoston en B. A. Masters, *Encyclopedia of the Ottoman Empire* (New York 2009) 323-325.

⁴⁷ C. Kocak, *Türk-Alman İlişkileri 1923-1939* (De Turks-Duitse Betrekkingen 1923-1939, Ankara 1991) 11-14.

⁴⁸ C. Yavuz, *Atatürk ve Almanya* (Atatürk en Duitsland, Ankara 2010) 252.

vonden dat Ankara “savage of barbarity” was – lange tijd om hun ambassades naar Ankara te verplaatsen, voornamelijk omdat zij de nieuwe Turkse hoofdstad zagen als een tijdelijk experiment.⁴⁹ Eén van de eersten in Ankara zijn leverde de Weimar Republiek voordelen op. De Turkse premier beloofde Nadolny een stuk bouwgrond voor het nieuwe ambassadegebouw. Nadolny kon niet wachten op dit voorstel en kocht zelf 30.000 m² land om de bouw van de nieuwe ambassade te starten. In 1925 schonk de Turkse premier İsmet İnönü 21.000 m² extra grond aan de Duitse ambassade. Daarmee beschikten de Duitsers over meer grond voor hun ambassade dan alle andere landen.⁵⁰ Atatürk volgde de komst van de Duitsers nauwlettend. Hij bezocht in 1925 zelfs het ambassadegebouw, dat toen nog in de aanbouw was. De Weimar Republiek genoot in de jaren twintig groot aanzien bij Turkse politici.⁵¹

Aan het einde van dit decennium ontstonden een aantal andere verdragen met de Duitsers. In 1927 werd het Wederzijdse Verblijfsverdrag gesloten waarin de rechten van de Turkse en Duitse burgers werden gegarandeerd door de beide overheden. De burgers van beide landen mochten in het land van het partnerland verblijven, wonen, land kopen, een bedrijf opstarten en een beroep uitoefenen. Na deze overeenkomst volgde in 1929 het Arbitrageverdrag, dat diende om kwesties tussen beide landen die niet kon worden opgelost over te laten aan het Internationale Gerechtshof in Den Haag. Daarnaast werd in dat jaar het Verdrag betreffende Consulaire Betrekkingen gesloten, dat in 1930 door het Turkse parlement geratificeerd. De diplomaten moesten zich volgens deze overeenkomst voortaan houden aan de internationaal geldende regels voor diplomatieke betrekkingen. Ten slotte werd het Uitleveringsverdrag van 1930 getekend. Het Wederzijdse Verblijfsverdrag bood veel kansen voor de burgers van beide landen, maar met deze overeenkomst hoopten de beide landen problemen te voorkomen die door de andere verdragen zouden ontstaan. Zo konden criminelen niet meer naar het land van herkomst of naar het bevriende land vluchten om hun straf te ontlopen.⁵²

Een andere politieke ontwikkeling van belang is het bezoek van de Turkse minister van Buitenlandse Zaken Tevfik Rustu Aras aan Berlijn in april 1929. Hij werd door zijn Duitse collega Gustav Stresemann met alle eerboden ontvangen, en de ontmoeting was vooral bedoeld om

⁴⁹ G. R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the present: A study in the evolution of the resident embassy* (Leiden 2009) 143-144.

⁵⁰ Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 14.

⁵¹ De Website van de Duitse Ambassade in Ankara, ‘Atatürks Besuch in der Botschaft’ (versie onbekend), http://www.ankara.diplo.de/Vertretung/ankara/de/02__Die__Botschaft/Atatuerksbesuch/atatuerks__besuch__in__der__botschaft.html (31 oktober 2012)

⁵² Ozguldur, *Türk-Alman İlişkileri 1923-1945*, 37-43.

het Turks-Italiaanse neutraliteitsverdrag definitief te sluiten. Daarnaast spraken de ministers elkaar over het tot stand brengen van het eerdergenoemde Arbitrageverdrag. Tijdens zijn korte bezoek in Berlijn werd Aras ook door de president Hindenburg ontvangen. Aras maakte Hindenburg duidelijk dat Turkije een bijzondere sympathie voelde voor de Duitse buitenlandse politiek en dat het erg tevreden was over het (vriendschappelijke) politieke beleid dat de Duitse regering tegenover de SU hanteerde. Deze boodschap had hij in 1926 ook al overgebracht aan de Duitse ambassadeur in Istanbul. De Turken waren in de jaren twintig voorstander van goede relaties tussen de Duitsland en de SU, omdat zij meenden dat dit Turkije alleen maar ten goede zou komen. De Russen en de Duitsers hadden volgens Nadolny al een akkoord gesloten: Duitsland zou Turkije op economisch gebied steunen, en de SU zou politieke steun leveren. Hieruit bleek al dat de economische samenwerking met Turkije prioriteit kreeg van de Duitse regering.⁵³

3.1.2 De economische betrekkingen

Na de totstandkoming van de politieke betrekkingen met Duitsland, volgden ook de economische relaties. Turkije had al sinds 1922 economische banden met de SU, dat als eerste land de Turkse republiek erkende en een ambassade in Ankara opende.⁵⁴ De Russen openden hierna economische vertegenwoordigingen in Turkije, maar deze werden door de Turkse regering gezien als een manier om het communistische gedachtegoed te verspreiden. Na 1926 begonnen de Russen beperkingen op te leggen aan de import van Turkse handelswaar. In 1929 werd een handelsverdrag met de Russen gesloten dat een handelsquotum instelde op Turkse goederen. De banden met de SU verslechterden in de jaren twintig, en de Turken zagen zich in die omstandigheden genoodzaakt om een nieuwe handelspartner te zoeken.⁵⁵

De keuze viel al snel op de Weimar Republiek. De economische relaties waren officieus al in 1924 aangegaan maar moesten nog op papier worden vastgelegd. Dit gebeurde in 1927 met een handelsverdrag waarin beide landen elkaar douane- en handelskortingen toezegden. De handelsbetrekkingen namen vervolgens enorm toe. De export en import die met Duitsland verbonden was, bereikte in volume bijna de helft van de totale Turkse economie. Turkije leverde

⁵³ Ibidem, 17-19.

⁵⁴ K. Gurun, *Savasın Dünya ve Türkiye* (De oorlogvoerende wereld en Turkije, Ankara 1986) 338.

⁵⁵ Oran, *Türk dış politikası* I, 316-317.

grondstoffen aan Duitsland en kocht vervolgens de eindproducten van Duitsland terug. In 1929 sloten beide landen een nieuw handelsverdrag dat een vrijstelling van het douanetarief voor ruwe materialen kende.⁵⁶ Bovendien bepaalde het Verdrag van Lausanne van 1923 dat de oude Ottomaanse douanetarieven en -privileges die aan de Geallieerden waren toegezegd hun geldigheid zouden behouden tot begin 1929. De handelsbetrekkingen met de Weimar Republiek boden duidelijk veel voordelen voor de regering in Ankara.⁵⁷

In de jaren twintig werden diverse Duitse bedrijven in Turkije geopend. Dit waren voornamelijk transportbedrijven, die de handel tussen de twee landen moesten bevorderen. De Turkse fabrieken die toen werden geopend, kozen voor degelijke Duitse productiemachines. De bouw van de spoorwegen werd, net als in het Ottomaanse tijdperk, aan de Duitsers overgelaten, maar nu kreeg de Dresdner Bank het toezicht daarover.⁵⁸ In 1930 verstrekke de Duitse overheid een krediet van 160 miljoen mark aan Turkije om de economische betrekkingen te bevorderen. Met dit krediet zou Turkije de materialen voor de bouw van spoorwegen en fabrieken en militaire benodigdheden voor het leger uit Duitsland aanschaffen. De Duitsers waren in principe bezig om hun eigen handelsactiviteiten te bevorderen door middel van een kapitaalinjectie in de Turkse economie, die dan weer terugkeerde door de Turkse importen van Duitse materialen.⁵⁹

Om de economische banden tussen de twee landen verder te versterken werd in 1928 een handelskamer in Berlijn opgericht, de *Türkische Handelskammer für Deutschland zu Berlin*. Deze handelskamer zou een bemiddelingsrol tussen de Turkse en de Duitse bedrijven innemen en stage- en werkplekken voor Turkse jongeren in Duitsland arrangeren. Verder gaf de handelskamer een tijdschrift uit in het Duits en in het Turks. Dit diende allemaal om Turkije te promoten in Duitsland. Mede dankzij de handelskamer kon de handel tussen Duitsland en Turkije groeien. De Turkse jongeren die naar Duitsland werden uitgezonden, konden via de handelskamer sneller aan een baan komen en ervaring opdoen.⁶⁰

⁵⁶ Ozguldur, *Türk-Alman İlişkileri*, 45-48.

⁵⁷ K. Boratav, 'Kemalist Economic Policies and Etatism', in Ali Kazancigil en E. Ozbudun ed., *Atatürk: Founder of a Modern State* (Hamden 1981) 168.

⁵⁸ Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 50-51.

⁵⁹ *Ibidem* 65-66.

⁶⁰ Ozguldur, *Türk-Alman İlişkileri*, 55-56.

3.1.3 De militaire betrekkingen

Vanaf 1925 kwamen de eerste Duitse bedrijven naar Turkije om handel te drijven. Hier zaten ook ondernemingen met een militair karakter tussen, zoals vliegtuigbouwer *Junkers*. Dit bedrijf onderhandelde met de Turkse regering over het gezamenlijk opzetten van een vliegtuigfabriek in de stad Kayseri, en in 1927 leverde dit bedrijf ongeveer twintig gevechtsvliegtuigen aan de Turkse overheid. In 1928 moest Junkers de Turkse stad Kayseri verlaten.⁶¹ Het bedrijf was in 1926 al failliet gegaan, maar dat werd lange tijd niet bekend gemaakt. De Duitse overheid had het bedrijf Junkers kunnen redden, maar wilde liever het andere Duitse bedrijf *Lufthansa* steunen.⁶² In 1930 werd aan Lufthansa het postverkeer tussen Istanbul en Berlijn gegund.⁶³

Op militair-strategisch vlak had de Turkse overheid indirect contacten met Duitsland. Turkije stelde Duitse officieren aan om de troepen te trainen, omdat het Turkse leger meer waarde hechtte aan de Duitse offensieve methode van oorlogvoering dan aan de meer defensieve strategie van de Fransen.⁶⁴ Er werd vooral gekozen voor officieren die geen verbintenis meer hadden met het Duitse leger. Door persoonlijke contracten te verlenen konden ze als werknemer in het Turkse leger trainingen geven. De Turkse overheid koos juist deze manier om een conflict met de Geallieerden te voorkomen, want het Verdrag van Versailles verbood de Duitsers zich in te laten huren als militairen.⁶⁵

3.2 De Turks-Duitse betrekkingen tussen 1933-1939

3.2.1 De politieke betrekkingen

Het aantreden van Hitler in Duitsland had meteen invloed op het uiterlijk van de Duitse ambassade in Ankara. De Turkse inlichtingendienst berichtte aan het ministerie van Buitenlandse Zaken dat de Duitsers een Nazivlag hadden gehesen in de tuin van de ambassade.⁶⁶ Het ministerie volgde ook de ontwikkelingen in Berlijn op de voet. In 1934 meldde de Turkse ambassadeur dat de functies van kanselier en van president voortaan door Hitler zouden worden

⁶¹ De Website van Hugo Junkers, 'TOMTAS - Tayyare Otomobil ve Motor Türk Anonim Sirketi' (versie onbekend), http://hugojunkers.pytalhost.com/ju_tomtasch_a1.htm (31 oktober 2012).

⁶² Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 71-79

⁶³ Yavuz, *Atatürk ve Almanya*, 257.

⁶⁴ Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 46.

⁶⁵ Özgüldür, *Türk-Alman İlişkileri*, 64.

⁶⁶ Officiële briefwisseling, d. d. 27 maart 1933, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv. nrs: 030 10/231 555 11.

bekleed. Van nu af aan moesten de Turken wat betreft Duitsland zich richten op één persoon, de Führer.⁶⁷ Hitler bewierookte Atatürk met vele loftuitingen en zag hem als een voorbeeldig leider.⁶⁸ In 1933 werd een delegatie van de Turkse Nationale Assemblee persoonlijk door Hitler in Berlijn ontvangen, en de Duitse leider noemde Atatürk “de man van de eeuw”.⁶⁹

Tijdens de regering van Hitler ontstond het eerste grote conflict met Duitsland over het beheer van de Bosporus. Met de Conventie van Montreux in 1936 werd het beheer van de zeestraat, dat voorheen onder internationaal toezicht stond, aan de Turkse overheid overgelaten en mocht die het waterverkeer ten tijde van oorlog stilleggen. Voor deze bijeenkomst waren de Duitsers niet uitgenodigd vanwege hun afwezigheid bij de conferentie van Lausanne in 1923.⁷⁰ De Duitse ambassadeur in Wenen Franz von Papen feliciteerde de Turken na de Conventie middels een telegram.⁷¹ In werkelijkheid bleek dat de Duitsers niet echt genoeg namen met de nieuwe afspraken over de Bosporus, en graag een aparte regeling met Turkije wilden treffen. Ankara vermeed echter elke Duitse poging om een afspraak op papier vast te leggen, omdat de Turken hun politieke neutraliteit wilden behouden.⁷² Voor de Duitsers was het een doorn in het oog dat Russische handelsschepen nu, als gevolg van de Conventie, zonder beperkingen konden varen op de Bosporus. Turkije bleef de Duitse verzoeken weigeren.⁷³ Tijdens de Conventie kreeg Turkije de meeste steun van de SU, en Ankara gaf Duitsland te kennen dat het onderhouden van goede Duits-Russische banden een voorwaarde was voor samenwerking met Turkije.⁷⁴

In de jaren dertig was Italië de grootste zorg van Turkije, omdat het land onder Mussolini een expansief karakter begon te krijgen. Turkije reageerde door in 1933 het Balkanpact te sluiten met Joegoslavië, Griekenland en Roemenië om toekomstige conflicten te voorkomen. Dit zogenaamde Balkanpact was vooral tegen Italië gericht, omdat de Turken na de inval in Albanië in 1939 vreesden dat zij aan de beurt waren.⁷⁵ Het Italiaanse expansionisme dat de opkomst van Mussolini met zich meebracht, creëerde dus een gevoel van onveiligheid bij de Turken. Het gonsde in Ankara van de geruchten dat de Italianen elke moment Anatolië binnen zouden vallen,

⁶⁷ Officiële briefwisseling, d. d. 11 augustus 1934, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv. nrs: 030 10/231 556 10.

⁶⁸ Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 99-100.

⁶⁹ Yavuz, *Atatürk ve Almanya*, 318.

⁷⁰ Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 114-123.

⁷¹ Officiële briefwisseling, d. d. 10 augustus 1936, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv. nrs: 030 10/231 557 11.; Voortaan mocht Turkije zelf de controle over de zeestraten van Bosporus uitvoeren.

⁷² Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 127.

⁷³ Oran, *Türk dış politikası I*, 302.

⁷⁴ D. Barlas, *Etatism and Diplomacy in Turkey: Economic and Foreign Policy Strategies in an Uncertain World* (Leiden 1998) 165.

⁷⁵ Barlas, *Etatism and Diplomacy in Turkey*, 154.

omdat die bezig waren met de bouw van vliegbases op de Italiaanse eilanden in de Egeïsche Zee. Toen daar in 1936 ook Italiaanse troepen werden gestationeerd, begonnen de Turken zich defensief tegenover Italië op te stellen.⁷⁶ Het Balkanpact leidde al snel tot een conflict tussen Turkije en Duitsland, omdat die de houding van de Turkse regering opvatte als een dreigement richting Duitsland.⁷⁷

In de jaren dertig werden de betrekkingen tussen Duitsland en Italië steeds hechter, vooral na de Italiaanse inval in Abessinië in 1935. De Duitsers trokken samen met de Italianen naar Spanje om generaal Francisco Franco te helpen.⁷⁸ In juli 1938 vond er een ontmoeting plaats tussen de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Von Ribbentrop en de secretaris van het Turkse ministerie van de Buitenlandse Zaken Numan Menemencioğlu. Von Ribbentrop deed een oproep aan de Turken om de kant van de revisionistische staten te kiezen. Menemencioğlu wees echter elk voorstel om Turkije middels een verdrag aan de Nazi's te binden af.⁷⁹ In 1938 stond Turkije tussen de SU, Groot-Brittannië en Duitsland in.⁸⁰ De voornaamste reden om geen verdrag met de Duitsers te tekenen, was dat de Turkse regering de Sovjets en de Britten niet tegen zich in het harnas wilde jagen.⁸¹ De Italiaanse annexatie van Albanië in 1939 bewees dat de Duitsers in het geheim Italië steunden.⁸² Op politiek gebied waren de Turks-Duitse betrekkingen na de Conventie van Montreux gebrouilleerd geraakt, omdat de Turken geen gehoor hadden gegeven aan de Duitse wensen met betrekking tot de Bosporus. Atatürk

3.2.2 De economische betrekkingen

Toen Hitler aan de macht kwam werden nieuwe kredieten aan de Turken toegezegd. In 1933 werd Turkije een krediet van 200 miljoen Duitse mark beloofd.⁸³ Daarnaast werd er in hetzelfde jaar ook nog een clearingovereenkomst getekend, die inhield dat Duitsland en Turkije de waarde van de exportgoederen konden compenseren met de waarde van de importgoederen en elkaar zo geen geld hoefden te betalen. Omdat Duitsland geen kolonies had was Turkije noodzakelijk als

⁷⁶ Oran, *Türk dış politikası I*, 293-296.

⁷⁷ Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 106-108.

⁷⁸ Barlas, *Etatism and Diplomacy in Turkey*, 113.

⁷⁹ Oran, *Türk dış politikası I*, 302

⁸⁰ Barlas, *Etatism and Diplomacy in Turkey*, 177.

⁸¹ *Ibidem*, 188.

⁸² S. Kilic, *Türk Basını'nda Hitler Almanya'sı, 1933-1945* (Hitler Duitsland in de Turkse Pers 1933-1945, Ankara 2010) 130.

⁸³ Officiële briefwisseling, d. d. 7 juni 1933, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv. nrs: 030 10/231 555 18.

leverancier van grondstoffen. Het kreeg in ruil daarvoor eindproducten uit Duitsland en het eerdergenoemde krediet om de economie vooruit te kunnen helpen.⁸⁴

In 1934 ontving de Turkse regering nog een krediet van twintig miljoen Duitse mark. De Duitsers openden veel nieuwe ondernemingen in Turkije, zoals een papierfabriek in İzmit en elektriciteitsbedrijven die de havens van Samsun en İskenderun van stroom voorzagen. Daarnaast kochten de Duitsers agrarische goederen in tegen hoge prijzen. De grootste Duitse ijzer-, elektriciteits- en staalbedrijven richtten zich in de jaren dertig voornamelijk op Turkije. De handelsbetrekkingen met Duitsland besloegen bijna de helft van de totale Turkse import en export.⁸⁵ Naarmate Duitsland sterker werd, begon Turkije afhankelijk te raken van de Duitse economie. Om het Duitse monopolie te verbreken werd in 1936 de bouw van ijzer- en staalfabrieken in de stad Karabük uitbesteed aan de Britten, en tekende Turkije in dat hetzelfde jaar ook met Groot-Brittannië een clearingverdrag.⁸⁶ Turkije had Groot-Brittannië niet alleen nodig om de economische macht van Duitsland te beperken, maar ook om het Italiaanse gevaar in de Egeïsche Zee af te wenden.⁸⁷ Om de economische invloed van de Duitsers verder te temmen ondertekende Ankara in 1937 ook met Frankrijk een clearingverdrag en ontving het nog tien miljoen sterling krediet van Groot-Brittannië.⁸⁸

Desondanks lukte het Turkije niet om economisch onafhankelijkheid te worden van Duitsland. De Turkse regering klaagde dat Duitsland door het clearingverdrag een betalingsachterstand aan Turkije had opgelopen. De Duitsers wilden graag hun sterke handelspositie in Turkije behouden en deze niet aan de Britten of de Fransen verliezen. Om de Turken zoet te houden bood de Duitse minister van de Economische Zaken een krediet aan van 150 miljoen Duitse mark. Ze kregen de vrije hand om zoveel materiaal en goederen van Duitsland te kopen als ze wilden. Terwijl de Turken juist de economische macht van de Duitsers in Turkije wilden beperken, draaiden ze alles terug door in te stemmen met het Duitse voorstel.⁸⁹

⁸⁴ Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 198-201.

⁸⁵ Oran, *Türk dış politikası I*, 304-305.

⁸⁶ Barlas, *Etatism and Diplomacy in Turkey*, 153-154.

⁸⁷ E. R. Vere-Hodge, *Turkish Foreign Policy 1918-1948* (Ambilly-Annemasse 1950) 114.

⁸⁸ Oran, *Türk dış politikası I*, 305-306.

⁸⁹ Ozguldur, *Türk-Alman İlişkileri*, 86.

3.2.3 De militaire betrekkingen

In de jaren dertig onderhield de Turkse overheid geen directe banden met het Duitse leger. Wel zette zij de bestaande banden met Duitse officieren op basis van persoonlijke contacten in de tweede helft van het decennium voort. Deze officieren werden vanuit Berlijn aangestuurd om Duitsland in een positief daglicht te stellen bij het Turkse leger. Kolonel Hans Rohde⁹⁰, die in 1935 als Duitse militaire gezant in Turkije werd benoemd, was de belangrijkste persoon die de Duitse officieren in Turkije aanstuurde met directieven van de Duitse overheid.⁹¹

De Turks-Duitse militaire verhoudingen leunden in deze periode vooral op de economische relaties. De modernisering van het leger was een van de voornaamste doelen van de Turkse regering geweest, en hiervoor werd vooral militair materiaal uit Duitsland gekocht. Een voorbeeld hiervan zijn de 85.000 Duitse gasmaskers die Turkije in 1933 had aangeschaft.⁹² Twee jaar later werd in Kırkkale, een stad vlakbij Istanbul, een wapenfabriek geopend door de Duitsers. De Turkse overheid bestelde in 1936 oorlogsschepen bij de Krupp-fabrieken en kocht vervolgens vier torpedojagers, twee kruisers en vier onderzeeërs aan.⁹³ Door de wens van de Turkse republiek om haar leger te moderniseren konden de Duitsers goede zaken doen. In totaal kwamen de Turkse militaire uitgaven in Duitsland in 1938 op bijna 91 miljoen Rijksmark, wat op dat moment ruim de helft was van de lening van 150 miljoen Rijksmark die Duitsland had verstrekt.⁹⁴

In 1938 stuurde Ankara twaalf militairen naar Duitsland om een training en een stage te volgen. Daartegenover werd Duitsland gevraagd een aantal ervaren piloten te sturen om de Turkse luchtmacht te trainen. Dit verzoek werd echter geweigerd door Herman Goering, opperbevelhebber van de Duitse luchtmacht. Het Duitse leger wilde deze samenwerking niet intensiveren, omdat ze de Turkse luchtmacht niet wilde versterken door Duitse kennis.⁹⁵ Om de bestaande relaties te behouden vroeg de Duitse regering via de Turkse ambassade in Berlijn Turkije drie hoge officieren naar Königsberg te sturen om de militaire training van generaal

⁹⁰ N. B. Criss, "Turkish Foreign Policy and the West (1946-1999)," in Erik Zürcher (ed.), *Turkey in the Twentieth Century* (Berlin 2008) 580.

⁹¹ Ibidem, 96.

⁹² Officiële briefwisseling, d. d. 13 december 1933, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv. nrs: 080 18 01 02/41 88 07.

⁹³ Yavuz, *Atatürk ve Almanya*, 260-263.

⁹⁴ Kocak, *Türk-Alman İlişkileri*, 190.

⁹⁵ Özgüldür, *Türk-Alman İlişkileri*, 95.

Brauchitsch bij te wonen. Deze uitnodiging toont aan dat de Duitsers probeerden Turkije te vriend te houden.⁹⁶

3.2.4 De culturele betrekkingen

Op het gebied van onderwijs heeft Turkije veel van de Duitsers overgenomen. Duitsland hielp bij de ontwikkeling van het Turkse onderwijssysteem, en dit gebeurde op twee manieren. Ten eerste werd de traditie om studenten naar Duitsland te halen om de technische ontwikkelingen op de voet te volgen, zodat deze toegepast kunnen worden bij terugkomst in het land, na 1933 voortgezet.⁹⁷ De tweede manier was om Duitse academici naar Turkije te sturen om daar de universiteiten te hervormen. De eerste academici kwamen in 1928 om een hoger landbouwinstituut te stichten, en deze werd vervolgens in 1933 geopend. De Duitse professor Falke werd benoemd tot rector en daarnaast werden twintig Duitse academici in dienst genomen om het instituut op vier terreinen – natuurwetenschappen, landbouw, diergeneeskunde en agrarische techniek – te specialiseren. Turkije, dat immers een agrarisch land was, nodigde lange tijd vooral Duitse academici uit voor het oprichten van zulke onderwijsinstellingen omdat Duitsland innovatief was op landbouwtechnisch gebied.⁹⁸

In 1933 kwam er een aparte groep van Joodse professoren naar Turkije, omdat zij door het Naziregime verplicht werden Duitsland te verlaten. Professor Albert Einstein riep Atatürk in een persoonlijke brief op om deze groep in Turkije op te nemen. Atatürk gaf hier gehoor aan en plaatste hen in de Turkse universiteiten. De meerderheid van de Duitse academici in Turkije bestond uit deze Joden. De Universiteit van Istanbul, die lange tijd achterliep op het gebied van de moderne wetenschap, werd dankzij deze groep grotendeels hervormd.⁹⁹

Duitsland begon na 1933 cultureel actief te worden in Turkije. Deze actieve houding was vooral zichtbaar door middel van propaganda. De NSDAP in Duitsland had van begin af aan een minister van Propaganda, Joseph Goebbels.¹⁰⁰ In de tweede helft van de jaren dertig werden in Turkije verschillende propagandapogingen door de NSDAP in gang gezet. De Turkse regering

⁹⁶ Officiële briefwisseling, d. d. 28 augustus 1938, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv. nrs: 030 10/231 559 6.

⁹⁷ Zie vorige paragrafen.

⁹⁸ Yavuz, *Atatürk ve Almanya*, 280.

⁹⁹ Officiële briefwisseling, d.d. 17 november 1933, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 030 10/ 116 810 3; A. Akgunduz, *Labour Migration from Turkey to Western Europe, 1960-1974: A Multidisciplinary Analysis* (Amsterdam 2007) 43.

¹⁰⁰ J. Roberts, *Joseph Goebbels: Nazi Propaganda Minister* (New York 2000) 103.

vond deze acties staatsgevaarlijk en probeerde ze op verschillende manieren tegen te gaan. Enkele voorbeelden daarvan zijn het verbod op afbeeldingen en postkaarten uit Duitsland die Joden beledigden in 1936, het verbod op de tijdschriften *De Kafdagi* en *Der Kaukasus* in Istanbul in 1937 en het verbod op het boek *Die Neue Turkei* dat in 1938 werd uitgegeven in Duitsland.¹⁰¹

De Turkse overheid maakte haar negatieve houding tegenover de propaganda niet duidelijk aan Duitsland. De maatregelen bleven veelal beperkt tot het verbieden van goederen die het land binnenkwamen. De meeste weerstand tegen Duitsland kwam van Turkse kranten die het Naziregime bekritiseerden. De kranten maakten dat goed waar de overheid tekort schoot. Maar Duitsland gebruikte haar economische macht in Turkije om de kranten monddood te maken. De meeste advertenties in de Turkse kranten kwamen van Duitse bedrijven en zelfs het krantpapier werd uit Duitsland geïmporteerd. Als de Duitse bedrijven hun advertenties zouden terugtrekken en Duitsland geen krantpapier zou meer verkopen, zou dit het einde van de Turkse pers betekenen. Hierdoor werden diverse Turkse kranten in de jaren dertig huiverig om iets negatiefs over Duitsland te publiceren.¹⁰²

¹⁰¹ Officiële briefwisseling, d. d. 16 juni 1936, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv. nrs: 080 18 01 02/66 53 7; Officiële briefwisseling, d. d. 1 december 1937, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv. nrs: 080 18 01 02/80 98 2; Officiële briefwisseling, d. d. 26 oktober 1938, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv. nrs: 080 18 01 02/85 91 9.

¹⁰² Kilic, *Türk Basını'nda Hitler Almanya'sı*, 134.

3.3 Conclusie

Na 1923 was Turkije vooral bezig met het vormen van haar buitenlandse politiek. De relaties met het Westen waren belangrijker dan die met het Oosten, voornamelijk om economische en politieke redenen. Lange tijd wilden de Westerse landen (Frankrijk en Groot-Brittannië) op deze vlakken niet samenwerken met de republiek. Turkije zocht, door politieke redenen, in de eerste instantie toenadering tot de SU. De SU was in 1923 een grootmacht in Europa en kon optreden als politiek tegenwicht naar het Westen. Turkije gebruikte de SU tegen het Westen als evenwicht om een onafhankelijke politiek te kunnen voeren.

Duitsland was het eerste Westerse land dat een ambassade opende in Ankara. De betrekkingen met Duitsland begonnen daardoor op vriendschappelijke manier terwijl de betrekkingen met Frankrijk en Groot-Brittannië gespannen waren. De Duitsers genoten door hun unieke positie privileges. Ze werd hun een stuk grond geschonken voor de bouw van de ambassade.

Duitsland werd door de Turkse overheid economisch als belangrijk gezien. Het land mocht vele projecten uitvoeren in opdracht van de Turkse regering. In korte tijd wist Duitsland de handelspositie van de SU en de andere Westerse landen te overtreffen. De Turken zagen een gevaar in het grote aandeel van Duitsland in de Turkse economie. Dit verschijnsel creëerde een gevaarlijke afhankelijkheid van Duitsland. Berlijn begon deze positie te gebruiken om Turkije te beïnvloeden, door bijvoorbeeld de verkoop van krantenpapier te stoppen of de opdrachten voor advertenties van Duitse bedrijven te laten intrekken.

Onder Hitler was Duitsland niet meer de oude Weimar Republiek waarmee Turkije op vriendschappelijk basis handel dreef. Het land begon een revisionistische houding aan te nemen ten opzichte van het verdrag van Versailles. Daarnaast stond Duitsland achter Italië die ook revisionistisch was opgesteld. Om de afhankelijkheid van Duitsland te beperken werden de betrekkingen met Groot-Brittannië en Frankrijk opgebouwd. Turkije wilde zo haar evenwichtspolitiek overeind houden tegenover de revisionistische opstelling van Italië en Duitsland, die lijnrecht tegenover het Turkse beleid van status-quo en isolationisme stond.

Ankara dacht het economische overwicht van Duitsland te beperken door Groot-Brittannië en Frankrijk als tegenwicht in te zetten. Zo zouden de relaties met Duitsland voortgezet kunnen worden zonder hoogoplopende spanningen te veroorzaken. Door op deze

manier buitenlands beleid te bedrijven, kon Turkije zich op het internationale niveau ver houden van alle conflicten en haar aandacht blijven richten op de wederopbouw van het land.

4. De Turks-Duitse relaties tussen 1939 en 1942

4.1 İnönü komt aan de macht

In 1938 werd İsmet İnönü de tweede president van Turkije. Geboren in 1884, klom İnönü zich via de militaire opleiding omhoog in het Ottomaanse leger en in 1915 vocht hij als kolonel in de Eerste Wereldoorlog. Drie jaar later werd hij ondersecretaris op het ministerie van Oorlog en kwam toen in contact met Atatürk, die later de leiding zou nemen in de Turkse onafhankelijkheidsoorlog. Gedurende de jaren werden de banden tussen İnönü en Atatürk steeds hechter. Na de Eerste Wereldoorlog besloot İnönü naar Ankara te gaan en werd in 1920 gedeputeerde van de stad Edirne in de Turkse Nationale Assemblee. Deze nieuwe functie bracht hem naar het centrum van de Turkse onafhankelijkheidsbeweging, en een jaar later vocht hij als brigade-generaal tegen de Grieken. Na het behalen van zijn eerste overwinning mocht İnönü, nu als generaal-majoor, van Atatürk de Turkse Onafhankelijkheidsbeweging vertegenwoordigen bij het tekenen van een staakt-het-vuren met de Grieken in Mudanya.¹⁰³ Op 26 oktober 1922 werd İnönü de eerste Turkse minister van Buitenlandse Zaken, en een jaar later vertegenwoordigde hij de nieuwe republiek in Lausanne. Zijn uniform was voortaan verleden tijd, vanaf nu was hij een bureaucraat.¹⁰⁴

Atatürk dichtte İnönü na de oprichting een belangrijke rol toe in de nieuwe regering, want in 1925 installeerde hij hem als de eerste premier van Turkije. Atatürk beschouwde hem toen namelijk als zijn meest capabele handlangster. De binnenlandse problemen en zijn politieke rivalen bemoeilijkten het doorvoeren van de hervormingen die Atatürk op de agenda van de overheid had gezet. Dankzij İnönü, die zeer trouw en gedisciplineerd was, kon Atatürk twee zaken voor elkaar krijgen. In eerste instantie werden binnenlandse problemen, zoals opstanden, opgelost en werden de rivalen van Atatürk uit de weg geruimd. Ten tweede werden hervormingen als verwesterlijking, secularisatie en modernisering tot de dood van Atatürk door İnönü uitgevoerd.¹⁰⁵

Maar in de loop van de tijd kwamen İnönü en Atatürk in conflict met elkaar en op den duur kozen ze elk een andere weg. De conflicten begonnen begin jaren dertig. Het eerste conflict

¹⁰³ G. A. Craig en F. Gilbert, *The Diplomats, 1919-1939* (Princeton 1994) 198.

¹⁰⁴ Şimşir, *Bizim diplomatlar*, 167-173.

¹⁰⁵ B. Reich, *Political leaders of the contemporary Middle East and North Africa: A biographical dictionary* (New York 1990) 261-262.

ging over Atatürks interventie in het kabinet van İnönü. Als president van Turkije en voorzitter van *Cumhuriyet Halk Partisi* (Republikeinse Volkspartij) – de enige politieke partij in Turkije – bemoeide Atatürk zich met het beleid van de ministers, die alleen verantwoording schuldig waren aan het parlement. Het tweede conflict betrof de buitenlandse politieke koers van Turkije. Atatürk wilde graag goede banden met Groot-Brittannië aangaan en stelde zich assertief op in de kwestie Hatay¹⁰⁶, terwijl İnönü graag een voorzichtig buitenlandbeleid wilde voeren. Het derde conflict ging over de economische politiek van de Turkse regering. Atatürk was tegen de economische politiek van İnönü die uit het etatisme¹⁰⁷ was afgeleid. Hij was een groot voorstander van een liberaal economisch beleid en liet deze door Celal Bayar, als minister van Economische Zaken, uitvoeren zonder verder nog rekening te houden met İnönü. In 1937 legde İnönü zijn werkzaamheden neer, en al snel kreeg Bayar zijn functie als minister-president.¹⁰⁸

Atatürk was toen al lange tijd ziek en lag op zijn sterfbed. Achter de schermen speelde zich al een machtsstrijd af over een opvolger, en de namen van Bayar en İnönü werden op voorhand al genoemd. İnönü stelde zich kandidaat voor het presidentschap, maar leek weinig kans te hebben in het parlement sinds hij geen premier meer was. Vlak voor de verkiezingen gebeurde er iets opmerkelijks: de hoge Turkse officieren hadden openlijk hun steun aan İnönü uitgesproken. In hun ogen had Turkije een sterke leider als Hitler, Mussolini en Stalin nodig. Deze manifestatie van de officieren overschaduwde de verkiezingen in het parlement. Bayar, die nog kans had om president worden, behoorde hierdoor tot de verliezers.¹⁰⁹ Op 10 november 1938 overleed Atatürk, en gelijk de dag erna kwam het parlement bijeen om een nieuwe president te kiezen. De zitting werd door premier Bayar geopend met het bericht van het overlijden van Atatürk en daarna ging het parlement meteen over tot de verkiezing. Alle 348 deelnemers aan de verkiezing stemden op İnönü, waarna hij tot president werd benoemd.¹¹⁰

Na de verkiezing accepteerde İnönü het ontslag van de oude regering en benoemde vervolgens Bayar tot formateur van de nieuwe regering. In deze regering was geen rol weggelegd voor Tevfik Rustu Aras, die minister van Buitenlandse Zaken was, en hij werd als

¹⁰⁶ De voormalige Ottomaanse stad Hatay bevindt zich aan de Turks-Syrische grens. Volgens Atatürk moest de stad door militair optreden ingenomen worden.

¹⁰⁷ Het etatisme is het vorm van bestuur waarbij de staatsbemoeienis centraal staat in de economische aangelegenheden.

¹⁰⁸ T. Atabaki en E. J. Zürcher, *Men of order: Authoritarian modernization under Atatürk and Reza Shah* (London 2004) 114-115.

¹⁰⁹ J. M. VanderLippe, *The politics of Turkish democracy: Ismet İnönü and the formation of the multi-party system, 1938-1950*. (New York 2005) 30-31.

¹¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi (Officiële verslagen van het Turkse Nationale Assamblee) *Periode 5, Legislative jaar 5, Volume 27, Sessie 3*, 11 november 1938 (Ankara zj) 16-17.

ambassadeur naar London gestuurd. Sukru Kaya, net als Aras een trouwe volgeling van Atatürk, was eenzelfde lot beschoren. In december 1938 werd er een buitengewoon partijcongres in Ankara gehouden, waarin het aantal leden in de partijraad werd verdubbeld naar 30 en wijzigingen in de partijstatuten werden aangebracht. Atatürk werd beschreven als de eeuwige leider van de partij, en İnönü werd volgens de nieuwe partijbeginselen onveranderlijke leider van de partij en (onofficieel) *Milli Şef* (Nationaal Leider) voor het leven. İnönü trok duidelijk de macht naar zich toe.¹¹¹

Hierbij bleef het echter niet. Om zijn macht te consolideren zocht İnönü toenadering tot de rivalen van Atatürk. Eerst nodigde hij Kazim Karabekir, voormalig vooraanstaand officier tijdens de Eerste Wereldoorlog, uit om weer politiek actief te worden in Ankara. Daarna werd Riza Nur, een andere belangrijke politieke vluchteling, teruggehaald uit Egypte. Politieke dissidenten kwamen na İnönü's terugkomst op het hoogste politieke niveau massaal terug naar Turkije, en dit beleid van politieke verzoening werd succesvol bevonden door zijn aanhangers. In korte tijd kreeg hij alle tegenstanders van Atatürk aan zijn kant, waardoor hij sterker was dan ooit.¹¹²

Binnen enkele maanden had İnönü enorm veel macht vergaard, wat hem ook de mogelijkheid bood om de laatste stap in zijn drang naar absolute macht uit te voeren: hij moest afrekenen met de regering van Bayar. Het vertrek van de zittende regering was nodig, zodat İnönü zijn eigen bewindslieden kon benoemen uit zijn kring van vertrouwelingen. İnönü, die nu Nationale Leider was, koos ervoor om de vuile was van Bayars regering buiten te hangen. Allerlei corruptie- en fraudezaken werden breed uitgemeten in de media. Het parlement was genoodzaakt om druk uit te oefenen op de huidige regering om deze misstanden aan te pakken. Als reactie hierop werd een aantal ambtenaren en beleidsmedewerkers ontslagen. De druk op de regering hield echter niet op, want tot januari 1939 dienden verschillende rechtszaken met betrekking tot deze corruptie en fraude. De media bleven hardnekkig in hun berichtgeving en de zittende regering werd steeds vaker met deze zaken geassocieerd, en dit leidde uiteindelijk tot het vrijwillige aftreden van Bayar op 25 januari. De Nationale Assemblee besloot daarop om nieuwe

¹¹¹ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 61-67; A. F. Başgil, *27 Mayıs İhtilâli Ve Sebepleri* (De revolutie van 27 mei en de oorzaken, Istanbul 2006) 156-157.

¹¹² *Ibidem*, 69-71.

verkiezingen uit te schrijven. Hiermee werd met de oude politiek van Atatürk afgerekend en was het tijdperk-İnönü echt begonnen.¹¹³

4.2 De komst van Von Papen en de mislukte herleving van het Balkanpact

Sinds de Duitse ambassadeur Von Keller op 20 oktober 1938 met pensioen was gegaan had het Duitse consulaat in Ankara geen opvolger. Pas op 7 april 1939 werd er een nieuwe ambassadeur door het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken gekozen: het werd Frans von Papen, de beruchte Duitse ambassadeur in Wenen.¹¹⁴ In zijn land werd hij door velen gezien als het Trojaanse paard van de NSDAP die Hitler aan de macht had geholpen.¹¹⁵ In Turkije stond hij bekend als de uitvoerder van de *Anschluss*. Hitler wilde hem al eerder naar Turkije sturen, maar Atatürk had de komst van Von Papen geweigerd met de boodschap: “Turkije is geen Oostenrijk”. Von Papen moest dus wachten tot de dood van Atatürk om naar Ankara te komen.¹¹⁶ Von Papens benoeming werd uiteindelijk op 18 april definitief van kracht door goedkeuring van Hitler en op 27 april reisde hij af naar Ankara. Nadat hij er de vertegenwoordigers van de Turkse overheid had ontmoet, begon hij aan zijn werkzaamheden.¹¹⁷ De taak van Von Papen in Turkije was de mogelijke alliantie tussen Turkije en de Westerse landen, zoals Frankrijk en Groot-Brittannië, te dwarsbomen.¹¹⁸

Op 7 april 1939, de dag van Von Papens benoeming, vond een andere memorabele gebeurtenis plaats: de Italianen vielen Albanië en Corfu aan. In de Balkan heerste grote onrust door deze actie. De Britten verklaarden een week later dat ze de Balkanlanden, vooral Griekenland en Roemenië, garanties konden verlenen tegen de gevreesde Italiaanse agressie. Turkije was zelf ook bang dat een Italiaanse aanval zich uiteindelijk ook op haar zou richten.¹¹⁹ Op 18 maart 1934 had Mussolini in een toespraak immers gezegd:

¹¹³ Ibidem, 71-78.

¹¹⁴ Ibidem, 110-111.

¹¹⁵ Butler, *De Gestapo*, 20.

¹¹⁶ B. Oğuz, *Yüzyıllar boyunca Alman gerçeği ve Türkler* (De eeuwenlange Duitse realiteit en de Turken, İstanbul 1983) 353.

¹¹⁷ Koçak, *Turkiye'de milli şef dönemi*, 112.

¹¹⁸ Ibidem, 113.

¹¹⁹ T. Ataov, *Turkish Foreign Policy 1939-1945* (Ankara 1965) 12.

“ [...]expansie in Afrika en Azië is de taak voor toekomstige generaties van Italianen. [...] Maar de naties in bezit mogen de Italiaanse expansie niet in de weg staan.”¹²⁰

Na deze toespraak werd Italië (altijd) als een gevaar voor de Turkse Republiek in de Middellandse Zee geacht.¹²¹ Het vermoeden van Turkije leek met deze actie van Italië waarheid te worden. Groot-Brittannië deed de Turken hetzelfde aanbod, waar zij positief op ingingen door het voorstel op 15 april 1939 in een verdrag vast te leggen.¹²² Turkije wilde de onderhandelingen in het geheim laten plaatsvinden zodat Italië en Duitsland hier niet van op de hoogte zouden zijn. De Italiaanse expansie was in Turkse ogen namelijk alleen mogelijk met steun van Duitsland. Volgens de Turkse minister van Buitenlandse Zaken Şükrü Saracoğlu zou in het verdrag ook een garantie tegen Duitsland moeten worden gegeven. De Britten wilden echter alleen garant staan voor het Italiaanse gevaar. Op 12 mei 1939 werd een Turks-Britse overeenkomst gesloten tegen de agressie in de Middellandse Zee en de Balkan, waarin beide landen elkaar volledige steun beloofden in tijd van oorlog.¹²³ De Turken probeerden Frankrijk en de SU te betrekken in het eerder getekende verdrag met Groot-Brittannië. Met Frankrijk waren er kleine conflicten over de stad Hatay maar deze kwestie werd in korte tijd opgelost. De Fransen accepteerden op 23 juni 1939 eenzelfde verklaring als die met de Britten, en hiermee kwam een defensief bondgenootschap tegen Italië tot stand. Groot-Brittannië en Frankrijk beloofden, mocht het zover komen, Italië de oorlog te verklaren en met Turkse hulp het land aan te vallen.¹²⁴ Turkse pogingen om de Russen erbij te betrekken mislukten, want Moskou koos voor de Duitsers door op 23 augustus 1939 het Molotov-Ribbentropact te tekenen.¹²⁵

Op 22 mei 1939 sloten Italië en Duitsland het Pact van Staal. Met dit nieuwe verdrag werd een militaire alliantie gevormd, en hierdoor werd Italië aan Duitsland verbonden.¹²⁶ Het Staalpact kwam niet veel later tot stand dan het Turks-Britse initiatief. De boodschap die de Duitsers aan Ankara wilden overbrengen was duidelijk: Italië genoot onvoorwaardelijke steun

¹²⁰ The Courier Mail Special Cable, 'Future task for Italians of Future: expansion in Africa and Asia', *The Courier Mail*, 20 maart 1934, 14.

¹²¹ A. Farouz, *The Making of Modern Turkey* (London 1993) 67.

¹²² M. YMetintaş en M. Kayıran, 'Refik Saydam Hükümetleri döneminde Türkiye'nin dış politikası 1939-1942'(De Turkse buitenlandse politiek onder de regeringskabinetten van Refik Saydam 1939-1942), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2011) 291-292.

¹²³ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 85-89.

¹²⁴ W. Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000* (London 2002) 66-67.

¹²⁵ Oran, *Türk dış politikası I*, 417; zie Het Molotov-Ribbentrop pact.

¹²⁶¹²⁶ J. A. S. Grenville, *The major international treaties, 1914-1973: A history and guide with texts* (New York 1974) 179.

van Duitsland na de bekendwording van het Turks-Britse pact. Om de Turkse regering van gedachten te doen veranderen, annuleerde Von Ribbentrop op 7 mei 1939 alle Turkse militaire bestellingen uit Duitsland. Omdat Ankara standvastig bleef en een akkoord tekende met de Britten, besloot Hitler op 14 mei alle handelsverdragen met Turkije te beëindigen. Dit betekende dat Turkije de bestelde vier onderzeeërs, zeventien kanonnen, twaalf Skoda-kanonnen, twaalf torpedo's, zestig jachtvliegtuigen en acht andere gevechtsvliegtuigen niet kregen. Op 24 mei werd het nieuwe kredietverdrag (waarover onderhandeld zou worden met Duitsland) geannuleerd, waardoor het nieuwe handelsverdrag niet tot stand kwam. De Turkse diplomatieke acties hadden de economische relaties met Duitsland in korte tijd flink geschaad. Als antwoord op de Duitse reactie besloten de Turken in augustus geen chroom meer te verkopen. Omdat er geen nieuwe initiatieven door de Duitsers werden genomen, kwamen de economische betrekkingen op 1 september 1939 volledig stil te liggen.¹²⁷

De Turkse republiek poogde van september tot oktober 1939 om de SU erbij te betrekken. Saracoğlu deed met zijn bezoek aan Moskou nog een laatste poging om de Russen vooralsnog bij de onderhandelingen met de Fransen en de Britten te betrekken. Nadat deze poging vastliep op 17 oktober kwamen de Britse en de Franse ambassadeurs in Ankara bij elkaar om een alliantieverdrag te tekenen.¹²⁸ Op 19 oktober 1939 werd een vriendschapsverdrag tussen Frankrijk, Groot-Brittannië en Turkije in Ankara getekend, waarin Parijs en Londen enerzijds en Ankara anderzijds beloofden elkaar te hulp te zullen schieten als ze werden aangevallen. Turkije wilde niet dat dit verdrag zou leiden tot een conflict met de Russen. Daarom werd er nog een geheime clausule aan het pact toegevoegd, waarin stond dat Turkije nooit verplicht zou kunnen worden om tegen de SU te vechten.¹²⁹

Het beëindigen van de economische banden met Duitsland en het tekenen van het vriendschapsverdrag maakten dat Turkije als bondgenoot eisen kon stellen aan Frankrijk en Groot-Brittannië. Op 20 oktober besloten beide landen Turkije te helpen met een krediet van 40 miljoen pond. Groot-Brittannië nam 27 miljoen pond voor haar rekening en de rest zou door Frankrijk worden aangevuld. In de eerste instantie zou Turkije een deel van het krediet, ongeveer 15 miljoen pond, als goud verscheept krijgen. Daarnaast beloofden de Britten ook nog een clearingkrediet van 3,5 miljoen pond aan Turkije te verlenen. Begin 1940 werd er een geheim

¹²⁷ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 114-117.

¹²⁸ Oran, *Türk dış politikası I*, 417-422.

¹²⁹ Grenville, *The major international treaties, 1914-1973*, 179.

verdrag met Frankrijk en Groot-Brittannië gesloten om alle gewonnen chroom in de komende twee jaar, ongeveer 250 duizend ton, aan beide landen te leveren. De economische relaties met Duitsland waren dan wel verbroken, maar al snel werden nieuwe economische betrekkingen met de geallieerden tot stand gebracht.¹³⁰

Het Molotov-Ribbentroppact gaf de SU en Duitsland de ruimte om in Oost-Europa ongestoord hun gang te kunnen gaan. Duitsland veroverde Polen en de Russen rukten op richting Finland. De Turken, op zoek naar meer zekerheid over hun territoriale bescherming, wilden het Balkanpact laten herleven om de eventuele Duitse opmars in de Balkan te blokkeren. De vier landen – Joegoslavië, Griekenland, Roemenië en Turkije – moesten volgens minister Saracoğlu samenwerken tegen een gemeenschappelijke vijand. De pogingen van Saracoğlu vonden echter geen weerklank tijdens de bijeenkomsten van het Balkanpact. Het streven van Turkije werd door de Balkanlanden gezien als een poging om ze aan de kant van de Britten en de Fransen te krijgen. De Balkanlanden wilden de Duitsers echter niet tegen zich in het harnas laten jagen, waardoor de bijeenkomst van het Balkanpact in februari 1940 niet de juiste vervulling kon bieden aan de door de Turken gekoesterde wensen. Zo was de hoop om één blok te kunnen vormen tegen de Duitsers in de Balkan definitief vervlogen.¹³¹

4.3 De Italiaanse expansie en de geplande Franse aanval op de olievelden in Bakoe

Nadat Duitsland al in mei 1940 de aanval op West-Europa had geopend, volgde Italië een maand later. De geallieerden trokken daarop direct bij Turkije aan de bel, die als deelnemer aan het vriendschapsverdrag van 1939 Frankrijk moest gaan helpen. De Turken waren echter niet al te enthousiast om te gaan vechten. Groot-Brittannië had namelijk niet de beloofde militaire steun aan Turkije gegeven, die in haar ogen weer nodig was om deel te kunnen nemen aan de oorlog. Ten tweede vreesde Ankara dat haar deelname zou leiden tot een onmiddellijke verspreiding van de oorlog naar het Midden-Oosten.¹³² Een oorlogsverklaring richting Italië betekende automatisch dat Turkije ook met Duitsland in oorlog zou verkeren. Daardoor zou de oorlog zich niet alleen naar het Midden-Oosten maar ook naar de Balkan kunnen uitbreiden. De Turkse

¹³⁰ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 97-98.

¹³¹ M. Gönlübol, *Olaylarla Türk dış politikası*, I (De Turkse Buitenlandse politiek met ontwikkelingen I, Ankara 1989) 145.

¹³² Gönlübol, *Olaylarla Türk dış politikası*, I, 146.

argumenten werden door de Britten als reëel gezien.¹³³ Een andere reden was de Russische druk. Ankara had in het verdrag laten opnemen dat de Britten of de Fransen Turkije niet in conflict moesten brengen met de SU. Turkije maakte geen geheim van deze eis bij de Russen. De SU reageerde daarop door Turkije te dwingen niet in te gaan op de eisen van Frankrijk en Groot-Brittannië. Wanneer Turkije namelijk deel zou nemen aan de oorlog, liep de SU het gevaar later vanuit het zuiden door de asmogendheden aangevallen te worden. Om te voorkomen dat de relaties met de Russen verslechterden, wilde Turkije haar neutrale status behouden.¹³⁴

Op 14 juni 1940 bereikten de Duitsers Parijs. Frankrijk, dat door haar defensieve opstelling met onder andere de Maginot Linie onneembaar leek, bleek niet opgewassen tegen het offensieve Duitse leger.¹³⁵ Op 22 juni gaven de Fransen zich over en werd een wapenstilstand tussen Frankrijk en Duitsland getekend. Daarmee was Turkije plotseling verlost van haar verplichting om deel te nemen aan de oorlog. Op 26 juni maakte Turkije aan Frankrijk en Groot-Brittannië duidelijk nog steeds neutraal te willen blijven omdat Frankrijk geen verzet meer bood. De Britse overheid meende dat dit een geschikte houding was, want het Britse oorlogskabinet wilde namelijk niet haar eigen belangen in het Midden-Oosten in gevaar brengen.¹³⁶

Na de val van Frankrijk namen de Duitsers heel veel geheime documenten van de Franse overheid in beslag. Die werden door de Duitsers gedeeltelijk gepubliceerd. In een van de gepubliceerde Franse documenten werd duidelijk dat Turkije betrokken was bij het plan van Frankrijk om de olievelden van Bakoe, die door de Russen werden beheerd, te bombarderen. Volgens deze documenten zouden de Turken hebben toegezegd Frankrijk te helpen om deze bombardementen mogelijk te maken. De publicatie van de plannen werd door de Turkse regering gezien als een Duitse poging om Moskou tegen haar op te stoken. Om de relaties met de SU te redden beweerden de Turken dat de documenten door Duitsland waren vervalst. Dit bracht op zichzelf een tweede conflict met zich mee, want behalve de Russen gedroegen nu ook de Duitsers zich vijandig tegenover Turkije.¹³⁷

De achterliggende gedachte achter het Duitse optreden was om minister Saracoğlu in diskrediet te brengen, omdat de Duitsers hem als pro-Brits zagen. Als Saracoğlu zou opstappen, zou İnönü een pro-Duitse minister kunnen benoemen die gunstige mogelijkheden voor Duitsland

¹³³ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 73.

¹³⁴ Gönübol, *Olaylarla Türk dış politikası*, I, 147.

¹³⁵ M. Collier en P. Pedley, *Hitler and the Nazi state* (Oxford 2005) 83-84.

¹³⁶ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 76.

¹³⁷ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 132-133.

zou kunnen creëren. De publicatie van de diplomatieke stukken had in de ogen van İnönü het imago van Saracoğlu geschaad. In de wandelgangen werden geruchten verspreid dat Rauf Orbay zijn functie zou overnemen. İnönü zag van het idee af, omdat hij zijn (binnenlandse) beleid niet wilde laten beïnvloeden door buitenlandse inmenging. De Franse militaire interventieplannen betreffende de Bakoe-olievelden en de gevolgen daarvan hadden de Turkse buitenlandse politiek van 1940 gedomineerd.¹³⁸

4.4 Van het Bulgaars-Turkse vriendschapsverdrag tot de Duitse hulp aan Irak

De Franse capitulatie in 1940 had Duitsland nieuwe strategische vrijheid gebracht. De Duitsers hadden nu hun handen vrij en richtten hun pijlen op de Balkan. De Nazitroepen vielen in januari 1941 Roemenië binnen waardoor de positie van Turkije en Griekenland onzeker begon te worden. De Turkse overheid nam voorzorgsmaatregelen door haar leger langs haar Europese grens met de Balkan op te stellen voor het geval dat de Duitsers via Bulgarije door zouden stoten. In de Turkse steden aan de Europese kant werd de noodtoestand uitgeroepen. De Turken wisten dat Duitsland de wens had om de Bulgaren aan zijn kant te krijgen. De Bulgaren wilden zich aansluiten bij de asmogendheden. De 37 Turkse divisies die aan de grens stonden hadden invloed op de Bulgaarse beslissingen. Het was voor de Bulgaren namelijk een teken dat een aanval elk moment plaats zou kunnen vinden. Hitler beloofde de Bulgaren een luchtoffensief op Istanbul uit te voeren als de Turken Bulgarije binnen zou trekken. De kans op een Turkse aanval was in de ogen van de Bulgaarse regering groot, omdat de Grieken militaire steun vroegen aan Turkije in geval van een invasie door het Bulgaarse leger. Ankara ging akkoord en zegde deze steun toe. Daarnaast wilden de Britten dat Turkije afstand nam van haar neutrale positie en aan de zijde van de geallieerden zou strijden. De Turken zouden zo de Duitse expansie naar Bulgarije en het Midden-Oosten kunnen voorkomen. De Duitsers onderhandelden tegelijkertijd ook met de Turken. In januari 1941 maakte Duitsland aan Turkije bekend dat een eventuele militaire opmars alleen gericht was tegen de Britse plannen in Griekenland, en niet tegen Turkije. Op deze manier wilde Duitsland zonder conflict de macht in de Balkan naar zich toe trekken.¹³⁹

¹³⁸ Ibidem, 133-134.

¹³⁹ Oran, *Türk dış politikası* I, 446.

De Duitse onderhandelingen zorgden ervoor dat Turkije het initiatief nam om met de Bulgaren om de tafel te gaan zitten. Men hoopte via deze weg het conflict op te lossen zonder dat er oorlog zou uitbreken, en dit initiatief werd ook door Hitler toegejuicht. Voor Bulgarije waren de onderhandelingen een belangrijk middel om zich zonder problemen aan de kant van de Duitsers te kunnen scharen. De Turken wilden alleen een oorlog voorkomen door middel van diplomatie en dit eventueel bekrachtigen met een verdrag. Groot-Brittannië wilde dat Turkije in ieder geval een aantal zaken in het verdrag liet opnemen, zoals een clause die Bulgarije verbood om buitenlandse troepen haar grondgebied te laten betreden. Turkije wist dat de Britten daarmee doelden op de Duitsers. Dit zou meteen leiden tot oorlog en de bijeenkomst was juist georganiseerd om een oorlog te voorkomen. De Turken gingen echter niet akkoord met de Britse wensen. Het verdrag werd op 17 februari 1941 getekend en beide partijen beloofden de overeenkomst te respecteren en elkaar niet aan te vallen.¹⁴⁰

De Turken rechtvaardigden hun optreden, vooral tegenover de Britten, door te stellen dat het vriendschapsverdrag met de Bulgaren vrede in de Balkan zou brengen. De Turken vertrouwden erop dat Bulgarije de Duitsers niet zouden binnenroepen omdat het Turkse gevaar waarvoor ze vreesden weg was. Ongeveer een week later, op 24 februari 1941, gaf de Turkse premier Saracoğlu in een interview met een Turkse krant uitleg over het verdrag. Voor hem was het Turkse grondgebied belangrijker dan de verdedigingszone van Turkije. Het land zou zich pas in de oorlog mengen als het zou worden aangevallen, en niet als er een oorlog in haar verdedigingszone zou worden gevoerd. Kortom, het verdrag diende dus niet zozeer om de vrede in de Balkan te bewaren, maar eerder om het land buiten een conflict te houden dat zou kunnen escaleren.¹⁴¹

De Duitsers kregen met het Turks-Bulgaarse vriendschapsverdrag juist de mogelijkheid om Bulgarije binnen te trekken. Duitsland maakte al plannen om met behulp van de Bulgaren Griekenland en Joegoslavië binnen te vallen. De Bulgaren zouden in elke geval militaire steun van Duitsland krijgen.¹⁴² Twee weken later, op 1 maart 1941, tekenden de Bulgaren een verdrag met de Duitsers. Het land verklaarde voortaan een loyale bondgenoot van Duitsland te zijn.¹⁴³ De

¹⁴⁰ Koçak, *Turkiye'de milli şef dönemi*, 143.

¹⁴¹ *Ibidem*, 143-144.

¹⁴² G. Schreiber, *Germany and the Second World War: The Mediterranean, south-east Europe, and North Africa*, III (Oxford 1995) 446.

¹⁴³ A. Plato, A. Leh en C. Thonfeld, *Hitler's slaves: Life stories of forced labourers in Nazi-occupied Europe* (New York 2010) 188.

Bulgaarse overheid zag dit als de enige kans om hun veiligheid en bestaan te verzekeren tussen de grootmachten Turkije, Duitsland en SU. De Duitse soldaten trokken Bulgarije binnen en werden daar enthousiast ontvangen. De Russen en de Britten vonden de oprukkende Duitse soldaten in Bulgarije bedreigend. De Russische reactie was niet meer dan een protest en Groot-Brittannië besloot vanwege deze inval de diplomatieke banden met de Bulgaren te verbreken.¹⁴⁴ De Duitsers vielen begin april Joegoslavië en Griekenland binnen vanaf Bulgaars grondgebied.¹⁴⁵ De Turkse pogingen om de oorlog op afstand te houden waren succesvol, maar de Balkan verkeerde nu in staat van oorlog.

4.5 Het Turks-Duitse vriendschapsverdrag en de aanslag op Von Papen in Ankara

De opmars van de Duitse troepen over Europa gaf de onderdrukte volken in de rest van de wereld hoop. De Arabieren in het Midden-Oosten zagen hierin een kans om onafhankelijk te worden van Groot-Brittannië. Vooral in Irak kregen de Duitsers veel aanhang. Op 4 april 1941 kwam Rashid Ali al-Gaylani daar via een militaire coup aan de macht. De regering die onder al-Gaylani werd gevormd had een pro-Duitse houding, en stuurde meteen haar minister van Defensie Naji Shawkat naar Von Papen in Ankara met het verzoek om Duitse steun voor haar strijd in het Midden-Oosten. Dit leek voor de Duitsers een goede kans te zijn om verder op de rukken naar het Midden-Oosten. De rijke oliebronnen in Iran en de rest van het Midden-Oosten konden goed ingezet worden voor de Duitse oorlogsindustrie. Tevens konden zij de bases overnemen die het Franse Vichy-regime in Syrië aan hen hadden afgestaan. Zolang Turkije nog neutraal was, konden zij het Midden-Oosten via land bereiken. In deze periode spande Von Papen zich in om Turkije er toe te bewegen de Duitsers te helpen.¹⁴⁶

De hulpvraag van de Irakezen werd door de Duitsers zeer serieus genomen. Het sloot aan op de plannen van de Duitse troepen in het Midden-Oosten, die op dat moment onder leiding van generaal Rommel Egypte binnentrokken. Als de Duitsers eerder dan de Britten, die ondertussen een tegenoffensief in Syrië en de Perzische Golf tegen de Duitsgezinde rebellen startten, het Midden-Oosten onder controle zouden krijgen, zouden zij de Britten een gevoelige klap

¹⁴⁴ M. L. Miller, *Bulgaria during the Second World War* (Stanford 1975) 45-51.

¹⁴⁵ Miller, *Bulgaria during the Second World War*, 45-51; W. L. Hosch, *World War II: People, politics, and power*. (New York 2010) 62.

¹⁴⁶ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 94-95.

toedienen.¹⁴⁷ Om dit te verwezenlijken moesten de Duitsers een beroep doen op Ankara.¹⁴⁸

De Duitsers besloten Turkije een voorstel te doen om de Irakezen militaire steun te verlenen. Het voorstel hield in dat Turkije de garantie kreeg dat het niet zou worden aangevallen en dat het de zeestraten mocht controleren. Daarnaast zou het land de Griekse eilanden krijgen en bovendien zou de Turkse grens in de Balkan gecorrigeerd worden in het voordeel van de Turken.¹⁴⁹ De Turkse regering bleef herhalen dat het automatisch in de knel zou komen met het vriendschapsverdrag van 1939 als het Duitse troepen zou toelaten op haar grondgebied. Dit zou Turkije niet doen. De enige belofte die Turkije op dat moment kon doen was dat het land, als het niet aangevallen zou worden door Duitsland, neutraal zou blijven.¹⁵⁰ Voor Von Papen werd duidelijk dat de Turken de Duitse soldaten niet zouden toestaan via hun territorium naar Irak te reizen, maar hij verwachtte wel dat ze militaire goederentransporten naar Irak zouden toestaan als steun voor de rebellen.¹⁵¹ Op 26 mei 1941 liet de secretaris van het ministerie van Buitenlandse Zaken Menemencioğlu echter weten dat de Duitse wens om de Irakezen via Turkije te bewapenen onacceptabel was, omdat dit in strijd was met de afspraken die Turkije met de Britten en de Fransen had gemaakt. Von Papen antwoordde dat de Nazi's ook genoeg zouden nemen met een mondelinge overeenkomst.¹⁵² Terwijl de Turken en de Duitsers onderhandelden, rukten de Britten verder in Irak op. Op 30 mei 1941 namen ze Bagdad in. In korte tijd werd de pro-Duitse regering afgezet en was de controle weer in Britse handen. Na de totstandkoming van een wapenstilstand tussen beide partijen mocht een pro-Britse regering in Irak aantreden. De Turken waren hiermee wederom gered van een afspraak die hen mogelijk tot deelname aan de oorlog zou hebben verplicht.¹⁵³

Duitsland wilde na de val van de regering in Irak nog steeds met de Turken onderhandelen. De Duitsers ondernamen vanaf 4 mei 1941 verschillende pogingen tot het sluiten van een verdrag dat de neutrale positie van Turkije in oorlogstijd garandeerde. De hulp aan Irak was slechts bijzaak geweest. De echte reden dat de Duitsers de Turkse neutraliteit wilde vastleggen, was de aanval op de Russen die voor 15 mei 1941 gepland stond.¹⁵⁴ Hitler deed rond

¹⁴⁷ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 155.

¹⁴⁸ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 95.

¹⁴⁹ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 159.

¹⁵⁰ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 95.

¹⁵¹ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 160.

¹⁵² *Ibidem*, 162-163.

¹⁵³ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 96.

¹⁵⁴ *Ibidem*, 97.

deze dagen ophemelende uitspraken over de Turks-Duitse vriendschap met de bedoeling Ankara in te palmen.¹⁵⁵ In mei 1941 werd definitief een eind gemaakt aan de kwestie-Irak, maar Turkije en Duitsland besloten toch nog om op 18 juni een akkoord te tekenen. Een eis was wel dat een verdrag met de Duitsers Turkije niet in conflict moest brengen met de verdragen die met Groot-Brittannië waren gesloten.¹⁵⁶

De neutraliteit van Turkije was wat de Duitsers voor ogen hadden, want dat bood de zekerheid dat zij niet via het zuidelijke front in de rug aangevallen zouden worden. Het akkoord verplichtte beide landen elkaars grenzen te respecteren¹⁵⁷ en de bepalingen in dit verdrag zouden tien jaar geldig zijn.¹⁵⁸

Het Turks-Duitse vriendschapsverdrag die op 18 juni 1941 werd getekend hield het volgende in:

Artikel I: Duitsland en Turkije binden zich er onderling toe om de integriteit en de onschendbaarheid van hun grondgebied te respecteren en zullen geen enkele maatregel nemen die direct of indirect gericht is tegen de andere contractpartij.

Artikel II: Duitsland en Turkije binden zich in de toekomst, op een vriendelijke manier met elkaar te communiceren over alle vragen die hun gemeenschappelijke belangen betreffen en over het bevatten van de desbetreffende behandeling van dergelijke kwesties.¹⁵⁹

Hiernaast werd in het verdrag een geheim protocol toegevoegd:

Artikel 1: Duitsland verklaart dat zij de territoriale soevereiniteit van Turkije in de zeestraten erkennen en bij de uitvoering van deze soevereiniteit op internationaal niveau alle Turkse inspanningen zullen steunen. Turkije, aan de andere kant, zal in de zeestraten rekening houden met de eisen van de Duitse maritieme sector.

Artikel 2: De Rijksoverheid zal na de (toekomstige) vredesonderhandelingen, zoveel mogelijk rekening met

¹⁵⁵ C.Leitz, *Nazi Germany and Neutral Europe During the Second World War: Sympathy for the Devil?* (Manchester 2000) 92.

¹⁵⁶ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 97.

¹⁵⁷ Hiermee werden de invloedssfeer van Duitsland en de grenzen van het Turkse grondgebied bedoeld.

¹⁵⁸ Koçak, *Turkiye'de milli şef dönemi*, 165.

¹⁵⁹ The Avalon Project, 'Treaty of Friendship Between Germany and Turkey, June 18, 1941' (versie onbekend), <http://avalon.law.yale.edu/wwii/turger41.asp#art2> (7 december 2012).

de Turkse wensen over de grenscorrectie in de buurt van Edirne houden.¹⁶⁰

Het verdrag werd in Duitsland en Italië met enthousiasme ontvangen, maar de Britten en de Amerikanen waren teleurgesteld. Op 25 juni 1941 werd het verdrag ook nog door de Turkse Nationale Assemblee goedgekeurd. Daarmee was het verdrag definitief in werking gegaan. De Turkse regering had met het tekenen van dit verdrag haar mogelijkheden vergroot. De Turken konden voortaan handel drijven met zowel de geallieerden als de Duitsers, en konden ze rekenen op militaire hulp en benodigdheden van beide kanten.¹⁶¹ De economische betrekkingen met Duitsland kwamen na enkele maanden weer op gang. De verkoop van chroom aan Duitsland werd hervat na de ondertekening van een nieuw handelsverdrag op 9 oktober 1941.¹⁶²

Op 22 juni 1941, precies vier dagen na het Duits-Turkse vriendschapsverdrag, werd de SU aangevallen door de Duitsers. In Ankara sloeg deze gebeurtenis in als een bom. De oorlog was tot nu toe aan Turkije voorbij gegaan, maar nu bevond het land zich in een lastig parket. Het vriendschapsverdrag, dat door Von Papen werd gerealiseerd, maakte door de daarin opgenomen Turkse neutraliteitsverklaring de aanval op de SU mogelijk. Op 24 februari 1942 werd er in Ankara een aanslag gepleegd op Von Papen, die slechts lichtgewond raakte. De Turkse regering wees twee Russen aan als verdachte, en in een spoedproces werd het duo veroordeeld tot bijna 17 jaar gevangenisstraf. Duitsland zag dit als een Russische poging om haar betrekkingen met Turkije te schaden. De Sovjetregering, die verantwoordelijk werd gehouden voor deze situatie, had haar ambassadeur uit Ankara teruggeroepen. Door de Turkse houding liepen de Russisch-Turkse relaties stuk.¹⁶³ De Duitse aanval op de SU boezemde angst en ontzag in bij de Turken, en de snelle rechtszaken moesten een confrontatie met Duitsland voorkomen.

4.6 De Turkse collaborateurs: De panturkisten

Het panturkisme was een oude beweging met als ideaal om alle Turken op de wereld onder één vlag te brengen. Voorheen werd de ideologie niet openlijk gepropageerd in Turkije, omdat de staat afstand deed van het irredentisme. Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog bood de

¹⁶⁰ Oran, *Türk dış politikası I*, 443.

¹⁶¹ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 169-171.

¹⁶² Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 100.

¹⁶³ Oran, *Türk dış politikası I*, 445-449.

panturkisten de mogelijkheid om hun ideeën publiekelijk te verkondigen. De aanval op de SU opende voor de Nazi's de mogelijkheid om veel steun te vergaren onder de in Turkije en De SU wonende Turken. Sommige panturkische groeperingen buiten Turkije hadden al sinds het uitbreken van de oorlog contact met de Duitsers. Tijdens het bondgenootschap tussen Stalin en Hitler in de eerste jaren van de oorlog steunde Frankrijk de panturkische bewegingen binnen de SU teneinde het land van binnenuit te verzwakken. Maar dit werd na de aanval op De SU door de Duitsers overgenomen als een van de belangrijke onderdelen van hun oorlogsstrategie.¹⁶⁴

De officiële betrekkingen met de Turkse panturkisten kwamen echter pas later in de oorlog tot stand. Duitsland begon hen toen regelmatig te steunen, en dit leidde tot de stichting van een panturkische groep die over de toekomst van Azerbeidzjan zou gaan meedenken. Bekende figuren namen deel aan de beweging: Nuri Pasa (de broer van de grootste panturkist Enver Pasa), Sukru Yenibahce (de vertegenwoordiger van de Republikeinse Partij in Istanbul), Zeki Veli Dogan (een panturkistisch historicus), en Memduh Sevket Esendal, de Turkse ambassadeur in Kabul.¹⁶⁵ Nuri Pasa en Zeki Velidi Dogan brachten tussen juli en september 1941 een bezoek aan Berlijn. Daar ontmoetten ze minister van Buitenlandse Zaken Von Ribbentrop om Duitse steun voor hun zaak te vragen. Ribbentrop pleitte vervolgens in de regering voor het in leven houden van de imperialistische ideeën in Turkije, wat dus betekende dat Duitsland het panturkisme moest blijven steunen.¹⁶⁶

In oktober 1941 kwam een andere panturkische vertegenwoordiging naar Berlijn, bestaande uit Emir Husnu Erkilet en Fuat Erden. Deze twee Turkse generaals wilden graag steun van Hitler krijgen voor hun ideologische plannen om islamitische milities in de SU op de been te brengen die tegen het Russische leger zouden gaan vechten. De grootmoefiti van Palestina, Huseyin, wilde verder gaan in dit plan door niet alleen de Russen te destabiliseren, maar ook de Britten in het Midden-Oosten.¹⁶⁷ De generaals waren, na hun onofficiële contacten met de Nazi's in Berlijn, met de Turkse bewindslieden in gesprek gegaan om ze over te halen deze plannen te steunen. Minister van Buitenlandse Zaken Saracoğlu en generaal Fevzi Çakmak waren positief,

¹⁶⁴ J. M. Landau, *Pan-Turkism: From irredentism to cooperation* (Bloomington 1995) 112-116.

¹⁶⁵ S. Deringil, *Turkish foreign policy during the Second World War: an 'active' neutrality* (Cambridge 1989) 130.

¹⁶⁶ Ibidem.

¹⁶⁷ A. Al-Hamarneh en J. Thielmann, *Islam and Muslims in Germany* (Leiden 2008) 208.

maar İnönü wilde niets van de panturkisten weten. In zijn ogen was het niets meer dan avonturisme.¹⁶⁸

De pogingen van de panturkisten waren niet vruchtbaar. Minister Saracoğlu deelde Von Papen mee dat hij zo blij was dat Duitsland de Russen beet had genomen en hoopte dat de SU van de kaart zou worden geveegd, maar dat Turkije geen afstand wilde doen van haar neutraliteit. Dit was niet wat de Duitsers graag wilden horen. Zij legden de bevrijding van de Turken in De SU op tafel om Ankara over te halen tegen de Russen te vechten. Uiteindelijk gaf Ribbentrop in september 1942 het bevel om de pogingen Turkije aan Duitse zijde kant te krijgen te staken.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Deringil, *Turkish foreign policy during the Second World War*, 130.

¹⁶⁹ Oran, *Türk dış politikası I*, 449-450.

4.7 Conclusie

Na de dood van Atatürk werd İnönü de nieuwe president van Turkije. Hij kreeg alle regie in handen binnen de Turkse politiek. Hij wilde, net zoals Atatürk, de sterkste figuur in de Turkse politiek zijn. Onder een sterke leider zou er geen politieke verdeling ontstaan. Hij zou het laatste woord hebben en alles zou uitgevoerd worden na zijn goedkeuring. Begin 1939 was hij de sterkste figuur in de Turkse politiek.

De Duitse ambassade kwam in 1938 zonder ambassadeur te zitten. Nadat İnönü was gekozen besloot Duitsland meer aandacht te besteden in haar relaties met Turkije. Daarom werd een bijzondere figuur als ambassadeur benoemd, Von Papen. Turkije dreigde zich onder İnönü te bevrijden van de Duitse invloedssfeer. Bovendien was Turkije bezig haar economische banden met Groot-Brittannië en Frankrijk verder te versterken door een bondgenootschap. De reden hiervan was dat Duitsland enerzijds met Italië en anderzijds met de SU nauwe banden aanging. Turkije zag dat de internationale politiek in twee blokken was verdeeld. Om zich veilig te wanen probeerde Turkije zich aan de kant van de Britten en de Fransen te scharen om zich tegen de Duitse en Italiaanse expansie te beschermen. De Turken probeerden de Russen ook aan de zijde van de Britten en de Fransen te krijgen. Als de Russen, Turken, Fransen en Britten in hetzelfde kamp zouden staan, dan zouden Italië en Duitsland zich geïsoleerd voelen en zich gedeisd houden. De Russen zouden dan aarzelen om Turkije aan te vallen. Deze Turkse plannen werden niet verwezenlijkt.

In 1941 vielen de asmogendheden Frankrijk aan. Het vriendschapsverdrag dat Turkije, Groot-Brittannië en Frankrijk hadden getekend, verplichtte Turkije om Frankrijk te steunen in de strijd tegen de asmogendheden. Turkije wilde de relaties met Duitsland hoe dan ook behouden. Als het land tegen Italië zou strijden, dan zouden ze door Duitsland aangevallen worden welk land Turkije te sterk achtte. Inderdaad bleek de visie van Turkije te kloppen. Frankrijk werd door Duitsland verslagen. Turkije hielp Frankrijk niet in de strijd tegen Duitsland.

Begin jaren veertig waren de volgende zaken in de Turkse buitenlandse politiek een feit. Het eerste feit was dat Duitsland erg sterk was en het tweede feit was dat Italië en de SU aan de kant van Duitsland stonden. Turkije begon na de Franse nederlaag haar relaties met Duitsland te

intensiveren. Om de status-quo te behouden was het voor Turkije meer voor de hand liggend om zich aan de kant van Duitsland te scharen dan die van de geallieerden. De diplomatieke crisis die tussen Turkije en Duitsland omtrent de Bakoe olievelden ontstond, probeerde Turkije te sussen door eerst met Bulgarije en vervolgens met Duitsland een verdrag te tekenen. Ze zouden hierdoor vooral altijd van de Russen verlost worden. Om met de Duitsers goede relaties te blijven behouden kregen vervolgens de Panturkisten in het land de vrije hand. De overheid wilde op deze manier de Duitse druk in de Turkse politiek verminderen.

De relaties met de geallieerden verplaatsten zich in deze periode naar de achtergrond. Vooral tegen Groot-Brittannië werd telkens herhaald dat de Turkse houding niet alleen voor de Turken diende, maar ook de belangen van de Fransen en de Britten. De Turkse neutraliteit beschermde, volgens de Turken, de mandaatgebieden van de geallieerden in het Midden Oosten tegen de Duitse expansiedrift. Turkije probeerde zich met haar evenwichtspolitiek van de oorlog te onthouden en gelijktijdig de relaties met Duitsland en de geallieerden te behouden.

5. De Geallieerden, de Turken en de Nazi's in de periode van 1943 tot 1945

5.1 De geallieerden en de Turkse kwestie

Vanaf het uitbreken van de oorlog wilden de geallieerden graag dat de Turken zich bij hen aansloten. Turkije probeerde gedurende het hele conflict steeds haar neutraliteit te behouden, maar langzamerhand werd de druk om aan te sluiten hoger. Om een militaire strategie te bedenken organiseerden de geallieerden tijdens de oorlog verschillende conferenties. In deze conferenties kwam de rol van Turkije telkens ter sprake en werd ook constant de nadruk gelegd op de behoefte aan Turkse deelname aan de oorlog.

5.1.1 De conferentie van Casablanca

Tussen 14 en 25 januari 1943 kwamen onder andere de Britse premier Churchill en de Amerikaanse president Roosevelt bijeen in de Marokkaanse stad Casablanca. Het centrale thema van de conferentie was de onvoorwaardelijke overgave van Duitsland, Italië en Japan. Stalin was echter niet aanwezig omdat hij de SU niet achter wilde laten in tijd van oorlog.¹⁷⁰ De beoogde onvoorwaardelijke Duitse overgave maakte de Turken ongerust, omdat zij in ieder geval een Duitsland in het hart van Europa willen zien. Zij beschouwden Duitsland als de enige factor die het naoorlogse de SU in toom kon houden. De geallieerden hadden geen oog voor de wensen van de Turken, wat zou betekenen dat voor hen onzekere tijden zouden aanbreken.¹⁷¹

Churchill stelde in de conferentie voor om nieuwe fronten te openen, een in de Balkan en een in het Britse Kanaal. Het idee van een tweede front in de Balkan was al een jaar eerder ontstaan. Stalin maakte de Britten duidelijk dat er een tweede front tegen Duitsland geopend moest worden. De Russen wilden, naast het nieuwe front in het Westen, dat de Turken vanuit de Balkan in het zuiden tegen de Duitsers zouden oprukken. De geallieerden zouden dan druk op Ankara moeten uitoefenen om deze plannen gerealiseerd te krijgen. Stalin wilde zo de Duitsers dwingen om hun militaire eenheden te verdelen over deze fronten. Dit zou leiden tot uitdunning van de Duitse troepenmacht aan het front, waardoor de druk op de Russen verlicht zou worden. Toen deze plannen bekend werden in Turkije, weigerde het land hieraan deel te nemen omdat het

¹⁷⁰ M. G. Fry, E. Goldstein en R. Langhorne, *Guide to international relations and diplomacy* (London 2002) 277-276.

¹⁷¹ Deringil, *Turkish foreign policy during the Second World War*, 145.

militair verzwakt zou worden. De regering wilde garanties van de geallieerden dat het land niet bezet zou worden door de SU. Churchill meende dat zulke garanties nutteloos waren, omdat die het Turkse standpunt toch niet zouden veranderen.¹⁷²

Dit voorstel, tijdens de conferentie gepresenteerd door de Britten, kon niet rekenen op de steun van Roosevelt. Op zijn beurt stelde hij voor om een nieuwe aanval op Italië uit te voeren en de invasie via het Britse Kanaal uit te stellen. Het Amerikaanse plan leek een front in de Balkan overbodig te maken. Daarnaast besloten de Verenigde Staten om militaire hulp aan Turkije te verstrekken, maar dit moest wel via de Britten lopen. Groot-Brittannië mocht zich nu bezig aan houden met de Turken, en dit wekte argwaan op in Ankara. Men was daar van mening dat de Britten in het geheim afspraken hadden gemaakt met SU om hun plannen te realiseren. Churchill mocht met de Turken gaan overleggen over de beloofde militaire steun, en Groot-Brittannië kon hiermee bepalen in hoeverre Turkije was opgewassen tegen de Russen.¹⁷³

De conclusie uit de conferentie van Casablanca was voor de Turken duidelijk. De geallieerden nodigden de Turken niet uit voor de conferentie en beslisten over hun lot zonder hun aanwezigheid en inbreng. Ook botsten de belangen van de geallieerden met die van Turkije, want een sterk De SU en een te zwak Duitsland pasten niet in haar evenwichtspolitiek. Het Amerikaanse oorlogsplan maakte een front in de Balkan overbodig en zorgde ervoor dat Ankara haar isolationistische beleid voorlopig nog kon continueren.

5.1.2 De bijeenkomst in Adana

Na de conferentie van Casablanca besloot Churchill om met de Turkse premier te overleggen. Het oorlogskabinet was hier echter in het begin geen voorstander van. De onderhandelingen met de Turken zouden pas kunnen starten als het voor Turkije bestemde oorlogsmateriaal klaar was voor verscheping. Op aandringen van Churchill stond het oorlogskabinet toch toe om de Britse oorlogsplannen met Turkije te bespreken.¹⁷⁴

Op 30 januari 1943 kwamen delegaties van beide landen bijeen in Adana, een stad aan de Turks-Syrische grens. Churchill werd vergezeld door een groep van de hoogste officieren van de

¹⁷² Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 259-262.

¹⁷³ *Ibidem*, 261-262.

¹⁷⁴ Dışişleri Bakanlığı, *Türk Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları ,1939-1946* (50 jaar in de Turkse buitenlandse politiek: De jaren van de Tweede Wereldoorlog, 1939-1946, Ankara 1973) 136.

landmacht, marine en luchtmacht. İnönü daartegenover kwam met de opperbevelhebber van de Turkse strijdkrachten Fevzi Çakmak, premier Saracoğlu, minister van Buitenlandse Zaken Menemencioğlu en een groep adviseurs. Het was een geheime bespreking waarin snel beslissingen moesten worden genomen.¹⁷⁵

Tijdens de bijeenkomst werden drie zaken besproken. De eerste betrof de wereld in de naoorlogse periode, waarin de Turks-Russische relaties centraal stonden. De Turkse delegatie vreesde dat als de geallieerden Duitsland zouden verjagen heel Europa ten prooi zou vallen aan de SU. Zonder Duitsland zou er een Slavisch-Communistisch Europa tot stand komen, vooral in de landen die bevrijd zouden worden door de Russen.¹⁷⁶ De wens om Duitsland overeind te houden tegen het Russisch gevaar stond bovenaan op de Turkse agenda. Volgens İnönü was Duitsland in het naoorlogse Europa van vitaal belang voor het voortbestaan van de Turkse republiek. Hij bood aan om via Von Papen een vredesvoorstel naar Berlijn te sturen, maar Churchill accepteerde dit voorstel niet.¹⁷⁷

Volgens Churchill zou men zich geen zorgen over de SU moeten maken. Een opvolger van de Volkenbond zou alle Russische imperialistische pogingen in de toekomst in de kiem smoren. Dat was de garantie voor het Russische gevaar die gegeven kon worden, maar de Turken namen hier geen genoegen mee. Ze wilden een garantie die werkelijk iets voorstelde en waarop ze konden vertrouwen.¹⁷⁸ Daarop beloofde Churchill dat de Britten en de Amerikanen in elk geval garant zouden staan voor de bescherming van de Balkan en Turkije tegen de Russische agressie. Deelname aan de oorlog aan Britse zijde was voor de Turken nu nog de enige mogelijkheid om zich tegen de SU te beschermen.¹⁷⁹

Het tweede onderwerp tijdens het overleg was de slechte gesteldheid van de Turkse strijdkrachten. De Britten waren van mening dat wanneer Turkije zou meevechten, de oorlog eerder zou eindigen. Maar voordat het zover zou komen, moest het leger versterkt worden om effectief te kunnen optreden. Groot-Brittannië zou volgens de afspraak het Turkse leger met vijftiwintig RAF-squadrons, een eenheid met luchtafweergeschut en antitankgeschut versterken. Turkije presenteerde een lijst met benodigdheden, die de Britten te lang vonden. Hier zou niet meteen maar toch wel op lange termijn aan voldaan kunnen worden. Hoewel de Turken

¹⁷⁵ Ataov, *Turkish Foreign Policy 1939-1945*, 106.

¹⁷⁶ *Ibidem*, 107.

¹⁷⁷ Oran, *Türk dış politikası I*, 452.

¹⁷⁸ Ataov, *Turkish Foreign Policy 1939-1945*, 107.

¹⁷⁹ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 263.

hun goedkeuring gaven aan de Britse plannen, zagen zij er toch wel gevaar in. Als de Britse troepen naar Turkije zouden komen bestond de kans dat Turkse steden aangevallen konden worden door de Duitsers. Uiteindelijk ging Turkije overstag maar de wens waarmee de Britten naar Adana waren gekomen, namelijk de Turkse oorlogsverklaring aan Duitsland, werd niet vervuld.¹⁸⁰

Ten derde zou, naast de levering van militaire materialen uit Groot-Brittannië, ook een Turks-Britse militaire commissie in het leven worden geroepen. Deze zou in Ankara bijeenkomen om de militaire operaties voor te bereiden. De Britse generaals kwamen op 26 februari in 1943 naar Ankara om de staat van het Turkse leger te bespreken. De Britse bevindingen uit dit militaire overleg waren enerzijds dat de Turkse strijdkrachten niet gereed waren voor militaire inzet, en anderzijds dat er ook onwelwillendheid bij hun Turkse partners viel te bespeuren.¹⁸¹

Opmerkelijk aan de bijeenkomst in Adana was dat de Britten hun afspraken met de SU wilden nakomen. Turkije wilde zich niet in de oorlog mengen aan de zijde van de geallieerden. De Turkse belangen liepen uiteen met die van de Britten. De Turken beseften dat ze tussen twee vuren zaten: als ze niet meevochten zouden ze door de Russen onder de voet gelopen kunnen worden, terwijl deelname aan de oorlog het risico van Duitse bezetting met zich meebracht. De enige manier voor Turkije om zich buiten de oorlog te houden was door hoge eisen te stellen aan militaire steun.

5.1.3 De conferenties van Québec en Moskou

Bij de conferenties van Québec en Moskou waren de Turken niet aanwezig, maar zij kwamen wel vaak ter sprake. Er werden verschillende plannen geopperd om Turkije in de oorlog te betrekken. De conferentie in de Canadese stad Québec, die duurde van 14 tot 24 augustus 1942, betrof een overleg tussen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. De Amerikaanse officieren bespraken de plannen van Churchill om Italië via Sicilië binnen te vallen. Zij wilden daar een beperkt aantal soldaten heen sturen, zodat de Amerikanen later via het Britse Kanaal Frankrijk konden binnenvallen. Tevens waren de Britten en de Amerikanen het er over eens dat de Russen

¹⁸⁰ Ibidem.

¹⁸¹ Ataov, *Turkish Foreign Policy 1939-1945*, 110.

vanaf nu volledig op de hoogte gehouden moesten worden van hun oorlogsplannen. Tijdens de conferentie werd verder besloten dat Frankrijk, dat tot dan toe niet aanwezig was tussen de geallieerden, vertegenwoordigd zou worden door de jonge generaal Charles de Gaulle.¹⁸²

Het belangrijkste punt met betrekking tot Turkije tijdens deze conferentie was dat de oorlogsinspanning van de Turken en de aanval op Italië gelijktijdig moesten beginnen. De beloften die de geallieerden hadden gedaan, vooral die van Churchill om Turkije te voorzien van militaire benodigdheden, werden belemmerd door de invasie van Sicilië. Turkse vliegtuigen zouden eventueel nog ingezet kunnen worden om het tweede front te openen, wat eerder ter sprake kwam in Casablanca. De lakse houding van Groot-Brittannië stemde de Russen ontevreden. Zij wilden in elk geval dat de Turken mee zouden vechten, want in hun ogen was een neutraal Turkije alleen maar gunstig voor het strijdende Duitsland en daar hadden de geallieerden geen baat bij. Er werd besloten dat dit een agendapunt voor de conferentie van Moskou zou worden.¹⁸³

Tijdens de conferentie van Moskou van 18 oktober tot 3 november 1942? kwamen de vier grote mogendheden – de SU, de Verenigde Staten, het Verenigde Koninkrijk en China – bijeen. Hier werd definitief vastgesteld dat de asmogendheden zich onvoorwaardelijke moesten overgeven en dat er een nieuwe internationale organisatie moest komen om de vrede in de wereld te bewaren.¹⁸⁴

Behalve deze twee punten werd ook de positie van Turkije besproken tijdens de bijeenkomst. Alle geallieerde mogendheden kwamen overeen dat ze gezamenlijk de deelname van de Turkse republiek aan de oorlog zouden eisen, voornamelijk uit angst dat Turkije de geallieerden tegen elkaar uit zou spelen.¹⁸⁵ De Britse minister van Buitenlandse Zaken Eden was van mening dat de Turken vóór het einde van 1943 aan de oorlog moesten deelnemen en alle luchthavens moesten openen voor de geallieerden. De Amerikanen en de Russen stemden in met het voorstel van Eden. De beslissing was genomen, maar of dit uiteindelijk door de Turken uitgevoerd zou worden was nog twijfelachtig.¹⁸⁶

Voor en tijdens de conferenties waren de geallieerden in de strijd tegen de

¹⁸² W. J. Boyne e.d., *Air warfare: an international encyclopedia*, II (Santa Barbara 2002) 711.

¹⁸³ J. Hasanli, *Stalin and the Turkish crisis of the Cold War, 1945-1953* (Lanham 2011) 15.

¹⁸⁴ De website van de BBC, 'Fact File : First Moscow Conference' (versie onbekend), <http://www.bbc.co.uk/history/ww2peopleswar/timeline/factfiles/nonflash/a1141921.shtml> (7 december 2012).

¹⁸⁵ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 277.

¹⁸⁶ Hasanli, *Stalin and the Turkish crisis of the Cold War*, 15.

asmogendheden al bezig om plannen te formuleren. Enkele maanden later vielen de geallieerde soldaten Italië binnen en marcheerden richting Rome. Hier konden de Italiaanse legereenheden geen weerstand tegen bieden en op 8 september 1943 gaf Italië zich over. De Dodekonesoseilanden, die langs de Turkse kust lagen en bij Italië hoorden, werden door de Britten bezet. Het Italiaanse gevaar, waarvoor de Turken die zich in de jaren dertig zorgen over maakten, was met de komst van de Britse troepen verdwenen. Maar de Britse bezetting op die eilanden duurde niet lang.¹⁸⁷ De Duitse *Luftwaffe* liet in de Egeïsche Zee zien dat ze superieur waren aan de Britse strijdkrachten. De Duitsers bezetten de eilanden. De Britse pogingen om de eilanden op de Nazi's terug te veroveren bleven tot 1943 uit. De Duitsers kregen niet alleen Griekenland in hun controle, maar ook Kreta en Rhodos.¹⁸⁸

De Britse soldaten en de Griekse burgers zochten na de verovering van de eilandengroep hun toevlucht op het Turkse vasteland. De Turken zagen duidelijk hoe machteloos de Britten in de Egeïsche Zee tegenover de Duitsers stonden. De Duitse bombardementen lieten zien hoe ver de Duitsers konden gaan als men tegen ze zou strijden.¹⁸⁹

De Turken waren niet vertegenwoordigd in Québec en Moskou. Turkije weigerde zich in het strijdgewoel te werpen voor de belangen van de SU. De Duitsers hadden hun spierballen getoond en kwamen in de ogen van de Turken gevaarlijk dichtbij. Door de bezetting van Griekenland was Duitsland praktisch het buurland van Turkije geworden. Ankara had nog maar een laatste mogelijkheid, en dat was het behouden van de Turkse neutraliteit. Het land klampte zich hieraan vast, want neutraliteit betekende nu lijfsbehoud.

5.1.4 De conferentie van Cairo

De besluiten van de conferentie van Moskou werden in februari 1943 in Cairo weer actueel. Aan het Oostfront werd het de Russen moeilijk gemaakt door de tegenstand die de Duitse troepen boden. Stalin hoopte dat als Turkije deel zouden nemen aan de strijd, het Duitse leger gedwongen werd om ongeveer vijftien divisies naar de Balkan te verplaatsen. Dit zou Stalin de kans geven om op te rukken richting het Westen. Roosevelt beaamde dat Turkije verzocht moest worden om de vestiging van geallieerde luchtbases op haar grondgebied toe te staan, en om tegen het einde van 1943 haar intrede te doen in de oorlog. Als Ankara hiermee instemde zouden de

¹⁸⁷ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 96.

¹⁸⁸ M. N. Vego, *Naval strategy and operations in narrow seas* (Portland 1999) 124-125.

¹⁸⁹ Ataov, *Turkish Foreign Policy 1939-1945*, 111.

Duitsers, terwijl de Amerikanen in de tussentijd Frankrijk binnenvielen, door Turkije worden verrast en de Russen worden verlicht. De Britse minister van Buitenlandse Zaken Eden kreeg de taak om dit bij de Turkse regering duidelijk te maken. Tussen 5 en 8 december 1943 ontmoette hij zijn Turkse ambtsgenoot Menemencioğlu in Cairo om de plannen van de geallieerden te bespreken.¹⁹⁰

De bijeenkomst begon met een uitweiding over de zaken die de geallieerden onderling in Moskou hadden besproken. Eden pleitte voor de SU, die volgens hem een goede bondgenoot was en nauw samenwerkte met de Britten en de Amerikanen. De reden voor de Russen om in Oost-Europa op te rukken was om de oorlog snel te kunnen beëindigen, en daarna zouden zij zich terugtrekken uit de Balkan. Eden stelde tegenover Menemencioğlu:

“De Russen zijn niet expansionistisch. De Russen zijn van mening dat jullie aanwezigheid een groot effect zal hebben in de strijd om de Balkan. Als de Russen oog hadden op de Balkan, dan hadden ze de Turken niet om hulp gevraagd.”¹⁹¹

Volgens Menemencioğlu was het Russische plan daarentegen bedoeld om Turkije te verzwakken door haar deelname aan de gevechten. Eden bracht hier tegen in dat er na de oorlog geen sterk Duitsland meer zou zijn en dat Turkije dan goede banden zouden hebben met Moskou.¹⁹² De Turken vreesden echter dat de Balkan volledig onder de Russische invloedssfeer zou vallen, inclusief buurland Bulgarije. Vanaf de Bulgaarse luchtbases konden de Sovjetlegers de Bosporus bereiken en vervolgens bezetten. Als Bulgarije dit lot zou ondergaan zou Turkije door de Russen gedomineerd kunnen worden. Dit was de grootste angst in Ankara.¹⁹³

In het tweede deel van de Turks-Britse ontmoeting kwamen de wensen van de geallieerden naar voren. Eden deelde Menemencioğlu mee dat Groot-Brittannië van mening was dat de Turken moesten deelnemen aan de gevechten. Daarnaast moesten de luchtbases in West-Turkije opengesteld worden voor de geallieerden, zodat de Britten daar zeven squadrons konden plaatsen. De Duitsers waren ondertussen verzwakt en zouden zich door de komst van de Britse strijdkrachten terugtrekken uit Griekenland. Eden maakte daarom duidelijk dat de Turkse

¹⁹⁰ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 97.

¹⁹¹ Dışişleri Bakanlığı, *Türk Dış Politikasında 50 Yıl*, 155.

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ N. Tamkin, *Britain, Turkey, and the Soviet Union, 1940-45: Strategy, diplomacy, and intelligence in the Eastern Mediterranean* (New York 2009) 134.

medewerking vier zaken zou bewerkstelligen: een front in de Balkan zou moeilijk te handhaven zijn voor de Duitsers, er zou een mogelijkheid ontstaan om de Roemeense olievelden te bombarderen, de verkoop van chroom aan Duitsland zou gestopt worden en de alliantie van asmogendheden zou uit elkaar vallen.¹⁹⁴ Menemencioğlu had op zijn beurt grote twijfels bij de doeltreffendheid van dit plan. Ten eerste verwachtte hij dat de Duitsers niet veel soldaten naar de Balkan zouden verplaatsen, omdat zij daar sinds het begin van de oorlog met vier divisies overeind wisten te blijven. Daarnaast was Turkije geen voorstander van het idee om de Roemeense olievelden te bombarderen, en bovendien verkocht het Duitsland niet veel chroom meer. Ten slotte waren de Turken er niet zeker van dat hun oorlogsdeelname de asmogendheden uit elkaar zou drijven.¹⁹⁵

Menemencioğlu zag niets in de plannen van Groot-Brittannië, dat nog steeds niet de hulp had geleverd dat het had beloofd tijdens de bijeenkomst in Adana. Toch zegde hij de Britten toe hun plannen te bespreken in de Turkse regering, die op 17 november 1943 haar besluit nam. Hierin verklaarde Ankara graag aan de kant van de geallieerden te willen staan, maar dat ze de luchtbases niet open kon stellen omdat ze dan meteen in de oorlog zou verkeren met Duitsland. De Britten waren in haar ogen niet capabel om haar voldoende militaire steun te verlenen, terwijl de Duitsers nog steeds sterk genoeg waren om het Turkse leger te verslaan. Daarom werden er hoge eisen gesteld aan medewerking met de geallieerden: Turkije moest voldoende militaire middelen krijgen om zich te kunnen beschermen, er zou militaire coöperatie met de Britten moeten plaatsvinden en de militaire plannen moesten Turkije naast veiligheid ook voordelen opleveren. Zolang er niet aan deze eisen werd voldaan kon Groot-Brittannië de Turkse steun vergeten, en dus zou Turkije voorlopig niet deelnemen aan de oorlog.¹⁹⁶

Concluderend kan worden gesteld dat de belangen van de Turken opnieuw niet aan de orde kwamen, want het waren vooral de eisen van de geallieerden die ingewilligd moesten worden. Alles wat van Turkije werd verlangd moest dienen voor de toekomstplannen van de geallieerden. Turkije voelde zich benadeeld en zag geen reden om zich te mengen in de oorlog.

¹⁹⁴ Dışişleri Bakanlığı, *Türk Dış Politikasında 50 Yıl*, 156.

¹⁹⁵ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 278.

¹⁹⁶ Dışişleri Bakanlığı, *Türk Dış Politikasında 50 Yıl*, 160-161.

5.1.5 De conferentie van Teheran en de tweede conferentie van Caïro

Tussen 28 november en 1 december 1943 kwamen Roosevelt, Churchill en Stalin in Teheran bijeen. Tijdens deze conferentie kwam wederom de Turkse deelname aan de oorlog ter sprake, maar deze keer verschilden de drie staatshoofden hierover van mening. Stalin, die tot dan toe Turkije in de oorlog wilde zien, leek nu afstand van dit idee te hebben genomen. De Amerikanen wilden in principe vooral aandacht besteden aan de geallieerde aanval op West-Frankrijk.¹⁹⁷ Alleen Groot-Brittannië streefde nog steeds naar Turkse deelname in de oorlog, omdat dit de laatste kans was om een nieuw front in de Balkan te openen. Als dit niet vóór februari 1944 plaatsvond, zou het nooit meer gebeuren. De Britten waren bereid om twintig squadrons en luchtafweergeschut naar Turkije te sturen, en wilden tevens de eilanden in de Egeïsche Zee heroveren op de Duitsers. Maar deze keer begonnen de Russen niet meer over Turkije, omdat deze het vermoeden hadden dat een Turkse interventie de Balkan onder Britse invloed zou brengen. De plannen omtrent een front in de Balkan waren hiermee van de baan.¹⁹⁸

Alhoewel een nieuw front in de Balkan niet meer nodig was, werd de medewerking van Turkije vanuit militair oogpunt door de geallieerden zeer wenselijk geacht. Voor het einde van het jaar moest Turkije zich in de oorlog mengen aan geallieerde kant. De SU was nu bereid te garanderen dat zij, in geval van een oorlogsverklaring of een aanval van Bulgarije ten gevolge van de Turkse deelname, deze onmiddellijk de oorlog zou verklaren. Deze besluiten zouden de geallieerden in het vervolg met de Turken bespreken om hen in de oorlog aan hun zijde te krijgen.¹⁹⁹ Aan het einde van de conferentie werd besloten om president İnönü uit te nodigen voor de tweede conferentie van Caïro.²⁰⁰

Deze conferentie, die werd gehouden tussen 4 en 6 december 1943, betrof een topeverleg in de Egyptische hoofdstad tussen de SU, Turkije, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten.²⁰¹ Churchill probeerde de Turken nogmaals over te halen om met de geallieerden mee te strijden, en onderstreepte dat het Turks-Britse alliantieverdrag dit van hen eiste. Als ze nu nog hun intrede in de oorlog zouden doen, hadden ze tenminste nog de kans om de relaties met de Russen in goed vaarwater te brengen. Ook zou Ankara dan de mogelijkheid krijgen om na de

¹⁹⁷ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 136-137.

¹⁹⁸ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 281.

¹⁹⁹ The Avalon Project, 'The Tehran Conference' (versie onbekend), <http://avalon.law.yale.edu/wwii/tehran.asp> (7 december 2012).

²⁰⁰ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 282.

²⁰¹ C. L. Wiktor, *Multilateral Treaty Calendar: 1648-1995* (Den Haag 1998) 423.

oorlog aan de onderhandelingstafel te zitten. Weer weigerde İnönü op de voorstellen van Churchill in te gaan. De besprekingen over deze zaken moesten volgens de Turken in het geheim plaatsvinden, zodat de Duitsers hier geen lucht van zouden krijgen. De gesteldheid van het Turkse leger was namelijk nog niet sterk genoeg. Opnieuw werden van Groot-Brittannië meer wapens en militaire goederen verwacht. Wat tot op heden aan Turkije was aangeleverd, was volgens de Turkse president ver onder de door de Britten beloofde hoeveelheid.²⁰²

İnönü had voor zijn vertrek al toestemming van het parlement en van zijn partij gekregen om, indien hij geen andere keus had, toch de oorlogsdeelname van Turkije toe te zeggen. Uiteindelijk gingen hij en zijn delegatie overstag en verklaarden dat de Turkse republiek op 15 februari 1944 de oorlog aan geallieerde zijde in zou gaan.²⁰³ İnönü waarschuwde wel dat zijn land te weinig tijd had om zich voor te bereiden op de gevechten, en adviseerde de geallieerden te wachten tot Turkije op volle oorlogsterkte was. De Britse inlichtingendienst beaamde dat het land niet klaar zou zijn vóór de afgesproken datum, en schatte dat het Turkse leger nog drie jaar nodig had. Echter, de Britse politici negeerden deze raad en de Turken werden in Caïro toch nog onder druk gezet om het leger vóór 15 februari gereed te krijgen en om de luchtbases open te stellen voor de geallieerde luchtmacht. Indien hier geen gehoor aan zou worden gegeven, zouden de banden met Ankara worden verbroken.²⁰⁴

In januari 1944 arriveerde een Britse militaire delegatie in Ankara om de plannen uit te voeren. Deze werd daar opnieuw geconfronteerd met de Turkse vraag naar meer militaire behoeften waar Groot-Brittannië eenvoudigweg niet aan kon voldoen. Door de weigering om dit verzoek te accepteren maakte de Turkse zijde een minder gretige indruk. De Britten probeerden de Turken in het gareel te houden door erop te wijzen dat hun oncoöperatieve gedrag Turkije alleen maar verder zou isoleren van de buitenwereld. De Turkse eisen leidden tot het vastlopen van de onderhandelingen en op 3 februari vertrok de Britse delegatie uit de Turkse hoofdstad. Volgens Groot-Brittannië was dit een tactiek van de Turken om langer buiten de oorlog te blijven.²⁰⁵

De dag erop bevroor Groot-Brittannië de diplomatieke relaties met Turkije en werd vervolgens de militaire hulp aan Turkije stopgezet. De Britten eisten van de Verenigde Staten dat

²⁰² Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 282-283.

²⁰³ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 97.

²⁰⁴ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 284.

²⁰⁵ Gönübol, *Olaylarla Türk dış politikası*, I, 179.

ook zij de betrekkingen met de Turken zouden bevriezen en Washington besloot de *Lend and Lease*-hulp aan Turkije vanaf 1 april te beëindigen. Zo kwamen de diplomatieke relaties tussen Turkije en de geallieerden in een impasse terecht.²⁰⁶

Opmerkelijk aan deze conferenties was dat de Turkse oorlogsdeelname eerst de Russische belangen diende en later die van Groot-Brittannië. Deze waren echter nog steeds tegenstrijdig met de Turkse belangen omdat Duitsland nog steeds te sterk werd geacht. Turkije kon derhalve niet voorspellen wie als overwinnaar uit de oorlog zou komen. Door de contacten met de geallieerden geheim te houden en militaire steun van hen te eisen, konden de Turken het maximale uit deze ingewikkelde situatie halen. Ondanks grote druk van buitenaf slaagden ze erin om tijd te rekken, militair te groeien en toch neutraal te blijven.

5.2 De relaties met Nazi-Duitsland van 1943 tot 1945

5.2.1 De Turks-Duitse betrekkingen in 1943

In het begin van 1943 werd duidelijk dat de Duitsers grote verliezen begonnen te lijden in Afrika en Oost-Europa en dit stemde de Turken in eerste instantie bezorgd. Ankara hoopte vooral dat de geallieerden met Duitsland om de tafel zouden gaan zitten, zodat de eventuele Russische expansie in Oost-Europa voorkomen kon worden. Turkije wilde Duitsland pas de oorlog verklaren wanneer het strikt noodzakelijk was.²⁰⁷

Het besluit van de Turken om neutraal te blijven sloot in die jaren goed aan bij de Duitse oorlogsstrategie. De Turkse ambassadeur in Berlijn Saffet Arikan ontmoette op 8 januari 1943 de Duitse staatssecretaris van Buitenlandse Zaken Ernst von Weizsäcker. In dit onderhoud deelde de ambassadeur mede dat Turkije van plan was om zolang mogelijk neutraal te blijven, omdat Ankara een groot voorstander was van een sterk Duitsland in het midden van Europa. Dit kwam kennelijk door de bovengenoemde Russische expansie waar de Turken voor vreesden. Arikan had later, op 18 februari, ook nog een tweede ontmoeting met minister van Buitenlandse Zaken Joachim von Ribbentrop, die duidelijk maakte dat de neutrale positie van Turkije goed paste binnen de Duitse (oorlogs)plannen.²⁰⁸

²⁰⁶ Ibidem, 180.

²⁰⁷ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 94-95.

²⁰⁸ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 287-288.

Terwijl Turkije aan de ene kant contacten onderhield met de geallieerden op de diverse conferenties, ontdooiden aan de andere kant de relaties met Berlijn. In 1943 werden de economische betrekkingen weer opgepakt. De export van Turks chroom naar Duitsland was in hetzelfde jaar gedaald naar 1000 ton. Op 18 april 1943 kwamen de Duitse en Turkse delegaties, onder leiding van respectievelijk Von Papen en Menemencioğlu, bijeen. Er werd een nieuw handelsverdrag getekend om de chroomleveranties aan Duitsland voort te zetten, en er werd besloten dat Duitsland de levering van militaire goederen – dat in een eerder verdrag was vastgelegd – zou hervatten.²⁰⁹

De toenadering tot Turkije werd belangrijk gevonden in Berlijn. Vooral Von Papen wilde de Turkse neutraliteit zo lang mogelijk behouden, omdat hij op de hoogte was van de plannen van de geallieerden om de Turken aan hun zijde deel te laten nemen in de oorlog. Deze plannen kreeg hij gedurende 1943 en 1944 binnen via een spion die voor de Duitsers werkte.²¹⁰ Deze spion, genaamd Cicero, speelde geheime informatie van de Britse ambassadeur in Ankara Knatchbull-Hugessen door naar Von Papen. Zo bleef Duitsland op de hoogte van alle besprekingen tussen Turkije en de geallieerden.²¹¹

Toch stelde de bevestiging van de Turkse neutraliteit de Duitsers niet voldoende gerust. De Turken moesten zich niet van de Duitsers vervreemden. Duitsland organiseerde in 1943 diverse tentoonstellingen in Istanbul, Izmir en Ankara over Duitse bouwkunde. İnönü werd op de expositie in Ankara door Von Papen ontvangen en zelfs rondgeleid. Dit was niet het enige wat Von Papen deed om de sympathie van de Turken te behouden, want daarnaast stelde hij aan Von Ribbentrop voor om de Egeïsche eilanden aan Turkije te geven. De Duitsers namen hiervoor contact op met de Turkse geheime dienst, maar uiteindelijk kwam hier niets van terecht.²¹² Om de Turken in te palmen werd er als gebaar een aparte infanteriedivisie van etnische Turken binnen de SU opgericht. De vreemdelingen mochten bijna nooit een divisie vormen in Hitlers leger.²¹³ Mogelijk hoopte Duitsland door de Turkse strijd in De SU een gevoelige snaar bij de Turken te raken en hen voor zich te winnen.

In 1943 werden twee Turkse militaire delegaties door de Duitsers ontvangen om de fronten te bezoeken. De eerste afvaardiging, onder leiding van generaal Salih Omurtak, bezocht

²⁰⁹ Ozguldur, *Türk-Alman İlişkileri 1923-1945*, 158.

²¹⁰ Oğuz, *Yüzyıllar boyunca Alman gerçeği ve Türkler*, 367.

²¹¹ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 98.

²¹² Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 289-291.

²¹³ C. Ailsby, *Hitlers vreemdelingenlegers* (Oosterhout 2006)122-123.

in maart en april het front in Afrika, en in juli kwam generaal Cemil Cahit Toydemir en zijn gevolg naar de fronten bij de Atlantikwall en in Oost-Europa.²¹⁴ Dit laatste bezoek had een ander karakter dan de bezichtiging door Omurtak. Toydemir was namelijk persoonlijk door Hitler uitgenodigd en werd vergezeld door een grote groep officieren: generaal Salih Erkus, kolonel Hilmi Oray, majoor Tahsin Berkman en brigadier Faik Yungul. Binnen de Turkse delegatie was vooral Toydemir erg onder de indruk van de Duitse militaire voorbereidingen aan het front. Hiermee hadden de Duitsers laten zien dat zij, ondanks alle tegenslagen in de oorlog, nog steeds goed in staat waren om te vechten.²¹⁵ De Turken moesten de indruk krijgen dat Duitsland de oorlog zou kunnen winnen, en met deze demonstratie hoopten de Duitsers Turkije over te halen om zich bij hen aan te sluiten.

Tot en met het einde van 1943 deden zich geen aanzienlijke veranderingen voor in de Turks-Duitse betrekkingen, en hetzelfde gold voor de positie van Turkije in de oorlog. Op 18 december verzekerde de Turkse regering Duitsland ervan dat Turkije haar neutraliteit zou handhaven.²¹⁶ Twee weken later, op 30 december, berichtte Menemencioğlu namens de regering aan Von Papen dat de geallieerden enorme druk op Turkije aan het uitoefenen waren om de wapens tegen Duitsland op te pakken. Desondanks waren de Turken vastbesloten om neutraal te zijn en neutraal te blijven.²¹⁷ Turkije was in de veronderstelling dat Duitsland een militair erg machtig speler in de oorlog was, die het koste wat kost bevriend wilde houden. De Turken kozen eieren voor hun geld door de grote druk van de geallieerden te weerstaan en Duitsland keer op keer te verzekeren van hun neutrale positie. Logischerwijs probeerde Ankara via deze weg buiten de oorlog te blijven, en dit was een beslissing die duidelijk voortvloeide uit het status-quo beleid dat de regering ambieerde.

5.2.2 De Turks-Duitse betrekkingen in 1944

In 1944 was er duidelijk een verandering waar te nemen in de betrekkingen tussen Nazi-Duitsland en Turkije. Verschillende gebeurtenissen en ontwikkelingen in Turkije waren

²¹⁴ Koçak, *Turkiye'de milli şef dönemi*, 289.

²¹⁵ R. Bali, 'Ordu komutanı orgeneral Cemil Cahit Toydemir'in Almanya gezisi: Hitler ile görüşme' (Ontmoeting met Hitler: De reis van de legercommandant generaal Cemil Cahit Toydemir naar Duitsland), *Toplumsal Tarih* 165 (2007) 39-40.

²¹⁶ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 98.

²¹⁷ Koçak, *Turkiye'de milli şef dönemi*, 292.

indicaties dat het land langzaam en zorgvuldig haar politiek tegenover Duitsland begon te veranderen. Een opvallende gebeurtenis vond plaats in januari. De toenmalige stafchef van de Turkse strijdkrachten veldmaarschalk Fevzi Çakmak was inmiddels 68 geworden. Hij zat al sinds vóór de oprichting van de republiek op deze post en hield er, wat betreft de toekomst van het Turkse leger, conservatieve ideeën op na. İnönü leek niet langer meer van plan te zijn om Çakmaks ambtstermijn in deze kritieke periode, waarin enerzijds de Duitse nederlaag duidelijk werd en aan de andere kant de geallieerden steeds meer druk uitoefenden op Turkije voor oorlogsdeelname, te verlengen.²¹⁸ Çakmak werd immers, samen met Menemencioğlu, door de geallieerden beschouwd als de pro-Duitse vleugel van de regering. Vooral door zijn sympathie voor de panturkische ideologie, die sinds 1941 duidelijk was, werd hij verdacht van een pro-Duitse houding. İnönü besloot uiteindelijk iemand te benoemen die meer sympathie zou kunnen winnen van de geallieerden. De keuze viel op Kazım Orbay, een officier die de voorkeur van de geallieerden genoot. Deze benoeming was ingegeven door de wens van İnönü om de relaties met de geallieerden te verbeteren.²¹⁹

De panturkisten – voor wie Çakmak sympathieën toonde – werden enkele maanden later, in mei 1944, uitgeschakeld. Deze groep was vanaf februari openlijk de communisten in het land aan het aanvallen. Ze wilden de regering aanzetten om een panturkisch beleid te voeren, wat inhield dat het meer betrokken moest zijn met het lot van de Turkse minderheden in de SU. De overheid legde in eerste instantie beslag op diverse uitgaven van panturkische bladen. Toen panturkisten vervolgens massaal de straat opgingen, was voor de Turkse overheid de maat vol. Een week na de demonstraties werden ongeveer 30 bekende panturkisten opgepakt, waaronder generaal Emir Erkilet. De Turkse regering wilde, na lange tijd deze groep gedoogd te hebben, nu al te graag de panturkisten de mond snoeren. Met deze acties wilde Turkije aan de SU laten zien dat haar politiek niet anti-Russisch was.²²⁰ De panturkisten hielden namelijk goede contacten met Duitsland, en Turkije zou anders de schijn wekken dat ze pro-Duits was in een periode waarin de SU oprukte in Europa. Om een dergelijk verdenking te voorkomen moest Ankara dus ingrijpen. General Erkilet werkte samen met Von Papen aan een plan om de etnische Turken in het Oosten – vooral in de SU – onder Duits gezag bij elkaar te brengen.²²¹ Via het blad *Türkische Post*

²¹⁸ B. Eligür, *The mobilization of political Islam in Turkey* (New York 2010) 55; Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 100.

²¹⁹ VanderLippe, *The politics of Turkish democracy*, 99; Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 99.

²²⁰ Comité "Stop de Grijze Wolven", '11. Dag van het Turkisme' (versie onbekend),

<http://afa.home.xs4all.nl/comite/boek/h11.html> (7 december 2012).

²²¹ Oğuz, *Yüzyıllar boyunca Alman gerçeği ve Türkler*, 383.

verspreide Erkilet informatie over het Duitse beleid, die hij van de Duitse minister van propaganda Goebbels kreeg, onder de panturkisten. Het blad werd na zijn arrestatie meteen opgeheven. President İnönü bekritiseerde openlijk de panturkisten door te zeggen dat het vaderland niet door de fascistische doctrines vergiftigd kon worden. Hiermee wist iedereen welk land İnönü bedoelde.²²²

Turkije wilde nu met de panturkisten afrekenen omdat de SU sterk bleek in de strijd tegen de Duitsers. Ze wilden van de pro-Duitse elementen af voordat die een politiek probleem met de Russen zouden gaan vormen. Ankara wilde de reactie van de SU vóór zijn, omdat de Turkse politiek vreesde dat anders haar onafhankelijkheid en bewegingsvrijheid zouden worden beperkt en misschien zelfs zou verliezen door de druk vanuit Moskou.

In 1944 voeren Duitse schepen door de Bosporus, en dit leidde tot conflicten tussen Turkije en de geallieerden. Het zou zelfs resulteren in het vertrek van Menemencioğlu, die er Duitse sympathieën op nahield. Eerder, in 1936, was in de Conventie van Montreux vastgelegd dat handelsschepen in de Turkse zeestraat mochten varen, zolang de Turken niet in de oorlog waren. Was het land betrokken in een oorlog, dan zouden (alle) schepen van vijandige staten niet meer mogen passeren. In de Conventie waren de specificaties van de schepen die mochten passeren duidelijk beschreven.²²³ Vanaf februari 1944 maakten de Britten echter hun ongenoegen kenbaar aan Ankara over de Duitse schepen die via de Bosporus voeren. Volgens hen waren dit geen handelsschepen maar schepen die ingezet werden voor militaire doeleinden. De Turkse overheid, die de protesten van Groot-Brittannië niet onbeantwoord kon laten, begon in mei verschillende Duitse schepen te controleren. Op 26 mei werden totaal zeventien Duitse schepen aan beide zijde van de zeestraten gestopt om te inspecteren. Toen in de schepen niets ontoelaatbaars werd aangetroffen, werden ze vrijgelaten om hun vaarroute verder te kunnen vervolgen.²²⁴

Op 3 juni 1944 voeren zes Duitse schepen de Bosporus binnen. De Britten meldden dat het om zes gevechtsschepen ging. Menemencioğlu ontkende dit en zei dat alleen de Turkse overheid kon bepalen of het om een militair- of handelsschip ging.²²⁵ De Britse protesten over de Duitse schepen hielden echter niet op en bereikten op een gegeven moment het Britse parlement.

²²² Ataov, *Turkish Foreign Policy 1939-1945*, 119-120.

²²³ Deringil, *Turkish foreign policy during the Second World War*, 169.

²²⁴ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 149-50.

²²⁵ Deringil, *Turkish foreign policy during the Second World War*, 170.

Daar werd het onderwerp van een heftige discussie. Uiteindelijk voelden de Turken zich door de Britten gedwongen om de Duitse schepen opnieuw te controleren. Enkele dagen na het incident stopten de Turken in de Bosporus het Duitse vrachtschip *Kassel*. In het schip werd verschillende militaire materialen gevonden: het schip had een pantsring van 9 mm dik, een kraan van dertig ton om tanks te kunnen dragen, vijf stuks zware machinegeweren, twee kanonnen en 65 kisten vol munitie.²²⁶

Na de *Kassel*-kwestie kreeg Turkije alle kritiek van de geallieerden over zich heen en nam de druk op haar verder toe. De verkoop van chroomerts aan Duitsland werd weer, vooral door de Britten ter discussie gesteld. De Britse rapporten gaven aan dat de verkoop van chroom aan Groot-Brittannië de laatste jaren was afgenomen, terwijl Duitsland juist meer ontving. De geallieerden stelden zelfs een ultimatum: als de verkoop van chroom aan de Duitsers door zou gaan, zouden zij de brug over de rivier de Maritsa (aan de Turks-Bulgaarse grens) – die het transport mogelijk maakte – bombarderen om de handel stil te leggen.²²⁷ Op deze manier wilden de geallieerden de Turkse banden met Duitsland verbreken.

Op 9 april 1944 begon de Amerikaanse regering de neutrale landen te verzoeken om hun contacten met Duitsland te verbreken. Op 14 april stuurden de Britten en de Amerikanen de Turkse regering een gezamenlijk memorandum waarin zij aankondigden dat Turkije, zolang het doorging met de verkoop van strategisch belangrijke materialen aan Duitsland, sancties en embargo's kon verwachten. De strategische materialen waar de geallieerden naar refereerden, waren chroom, koper en katoen.²²⁸ Een week later besloot de Turkse overheid de verkoop van chroom aan Duitsland stop te zetten om zo onder de druk van de geallieerden uit te komen.²²⁹

De Turken deden lange tijd moeilijk over het stopzetten van deze transporten naar Duitsland, want Ankara onderstreepte dat dit grote consequenties zou hebben voor de Turkse economie. Om Turkije bij haar besluit te laten blijven beloofden de geallieerden economische compensatie. Na lang onderhandelen kwam er een economisch akkoord tussen Turkije en de geallieerden (dat wil zeggen Groot-Brittannië en de Verenigde Staten) tot stand.²³⁰ Turkije hoorde volgens het akkoord de verkoop van de strategische materialen, die naar Duitsland werden verscheept, met 50 procent te verminderen en het overschot moest aan de geallieerden

²²⁶ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 150.

²²⁷ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 306-307.

²²⁸ Oran, *Türk dış politikası I*, 466; Ataov, *Turkish Foreign Policy 1939-1945*, 121.

²²⁹ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 100.

²³⁰ Oran, *Türk dış politikası I*, 466.

verkocht worden.²³¹ De geallieerden zouden hun best doen om de Turkse export- en importverliezen te vergoeden, zolang het transport aan de asmogendheden zou worden gehalveerd.²³² Vanaf 10 juni werd door de Turkse overheid de afspraken uitgevoerd en de handel met Duitsland 50 procent verlaagd. Hiermee liepen de handelsbetrekkingen tussen Duitsland en Turkije een grote deuk op.²³³

Na deze gebeurtenissen kwam het ontslag van minister Menemencioğlu. Turkije had de ergernis van de Britten opgewekt door het binnenlaten van de Duitse schepen in de Bosporus. Er moest een oplossing gevonden worden om de banden met Groot-Brittannië te herstellen. Menemencioğlu werd gedurende de oorlog door de geallieerden – vooral door de Britten – bestempeld als sympathisant van de asmogendheden, omdat hij volgens hen het grote brein zou zijn achter de Turkse weigering om de oorlog aan geallieerde zijde in te gaan. Maar mede dankzij zijn houding kon Turkije nog goede relaties met Berlijn blijven onderhouden en zich tegelijkertijd onttrekken aan de druk van de geallieerden om aan hun zijde te vechten. İnönü, die geen mogelijkheden meer zag in de diplomatieke crisis met de Britten, had een zondebok nodig en wees Menemencioğlu logischerwijs aan als verantwoordelijke. 15 juni 1944 werd zijn laatste dag als minister van Buitenlandse Zaken van Turkije.²³⁴

De door hem ingediende ontslagbrief werd op 16 juni tijdens de opening van het Turkse parlement voorgelezen en meteen door İnönü geaccepteerd. De president maakte in het parlement bekend dat zijn werkzaamheden, totdat er een opvolger zou worden benoemd, in de tussentijd door premier Şükrü Saracoğlu zouden worden waargenomen.²³⁵ Menemencioğlu voerde gewoon het beleid van de regering uit, maar zag in dat het land op deze manier in een dusdanige gevoelige situatie zou worden gebracht. Dit zou consequenties voor de Turkse republiek mee kunnen brengen, en daarom besloot Menemencioğlu op te stappen om het land niet in een moeilijke positie te brengen.²³⁶ Het deed er niet meer toe of hij zelf was weggegaan of ontslagen. De kranten kondigden met grote koppen aan dat met zijn vertrek de Turkse buitenlandse politiek een nieuwe weg was ingeslagen.²³⁷ Het aftreden van Menemencioğlu was

²³¹ Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, 100.

²³² Oran, *Türk dış politikası I*, 466.

²³³ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 151.

²³⁴ Deringil, *Turkish foreign policy during the Second World War*, 171.

²³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, *Periode 7, Legislatieve jaar 2, Volume 11, Sessie 73*, 16 juni 1944 (Ankara zj) 69.

²³⁶ Oran, *Türk dış politikası I*, 468.

²³⁷ Deringil, *Turkish foreign policy during the Second World War*, 171.

blijkbaar een duidelijk teken dat Turkije nu serieus toenadering tot de geallieerden zocht. Op 13 september 1944 werd Hasan Saka tot opvolger van Menemencioğlu benoemd.²³⁸

5.2.3 Turkije verbreekt haar diplomatieke contacten met Duitsland

Vanaf april 1944 ging het bergafwaarts in de Turkse betrekkingen met Duitsland. Daartegenover begonnen de relaties met de geallieerden weer te intensiveren, nadat ze in het eerste kwartaal van dat jaar bevroren waren geweest. Turkije had een nieuw handelsverdrag met de Britten en de Amerikanen getekend, de verkoop van chroom naar Duitsland stopgezet en een Duitsgezinde minister vervangen. De volgende stap die Turkije nog moest doen, was het verbreken van de contacten met Duitsland.

Met het vertrek van Menemencioğlu begon de Britse diplomatieke druk op Turkije om de contacten met Duitsland helemaal te verbreken, en de Verenigde Staten sloten zich hierbij aan. De geallieerden beseften dat Turkije haar economische belangen voorop stelde. Om dit geen belemmering te laten zijn voor het verbreken van de relaties met Duitsland, stelden de Amerikanen voor om de kosten voor Turkije te vergoeden die hierdoor zouden ontstaan.²³⁹ De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Edward Stettinius besloot dat de *Foreign Economic Administration* een fonds van 25 miljoen dollar beschikbaar zou stellen om daarmee Turkse goederen te kopen, onder voorwaarde dat de Britten dit ook zouden doen.²⁴⁰

Het leek echter niet genoeg om het Turkse standpunt te veranderen. De Britten moesten dus druk blijven uitoefenen op de regering in Ankara door middel van soft power, omdat het voor Groot-Brittannië erg goed zou uitkomen als Turkije haar contacten met Duitsland verbrak.²⁴¹ De Britten hoopten namelijk dat wanneer Turkije haar diplomatieke contacten met Duitsland had verbroken, het vervolgens ook de oorlog aan Duitsland zou verklaren. Als dit verzoek snel zou worden gehonoreerd, zou dit het Duitse moreel een zware slag kunnen toedienen. Groot-Brittannië beloofde Turkije te hulp te schieten wanneer het door de Duitsers

²³⁸ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 152; Oran, *Türk dış politikası I*, 466.

²³⁹ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 152.

²⁴⁰ U.S. Department of State, 'Allied Relations and Negotiations With Turkey' (versie onbekend) http://www.state.gov/www/regions/eur/rpt_9806_ng_turkey.pdf (7 december 2012), zie onderdeel, *H. Turkish Severance of Relations with Germany and Declaration of War 1944-1945*.

²⁴¹ E. Weisband, *Turkish foreign policy, 1943-1945: Small state diplomacy and great power politics* (Princeton 1973) 269.

zou worden aangevallen, en ook de Verenigde Staten zegden hun steun toe aan het Britse plan.²⁴² Op 1 juli bracht Saracoğlu een bezoek aan de Amerikaanse ambassadeur in Ankara. Die liet zelf weten dat Turkije nog haar laatste kans voor deelname aan de Verenigde Naties kon benutten door in te stemmen met het voorstel van de Britten.²⁴³ Na al deze pogingen van de geallieerden liet Saracoğlu weten niet gediend te zijn van de Britse druk die er op zijn regering werd uitgeoefend. Hij uitte zijn ongenoegen over het feit dat er oneerbare besluiten van zijn kabinet werden verwacht, die nooit zouden worden goedgekeurd door het parlement.²⁴⁴ Hiermee wilde hij kennelijk de verantwoordelijkheid voor de besluitvorming afschuiven op het parlement om de druk van de geallieerden te ontlopen. Saracoğlu legde eigenlijk de beslissing in de handen van de parlementariërs om verwijten van de geallieerden aan zijn adres te voorkomen.

Het Turkse kabinet legde de zaak voor aan het parlement, dat hierover op 2 augustus 1944 een special vergadering inlaste. De premier hield een lange toespraak tegenover het parlement. Hij somde hierin alle ontwikkelingen, die tot nu dan hadden plaats gevonden in de oorlog, chronologisch op om tot zijn punt te komen om de betrekkingen met Duitsland te verbreken. Hij beëindigde zijn redevoering met de volgende woorden:

“Vrienden, het besluit dat jullie zullen nemen is geen oorlogsverklaring. Het besluit van de tegenstander zal duidelijk maken of dit wel of geen oorlogsverklaring is. Dit besluit dat de Turkse Nationale Assemblée neemt, zal niet het eerste en het grootste historische besluit zijn, en zal voor de welvaart en veiligheid van dit land dienen.”²⁴⁵

Na Saracoğlu's toespraak begonnen de parlementariërs te applaudisseren en “bravo” te roepen, waaruit vooraf al het enthousiasme onder de volksvertegenwoordigers bleek.²⁴⁶ Het volgende voorstel werd ingediend bij het Turkse parlement:

“Hierbij wordt het voorstel van de Turkse overheid, dat overigens aansluit bij het Brits-Turkse alliantieverdrag van 1939 en na lang overleg en onderhandelingen van de overheid werd besloten, om de

²⁴² Ibidem, 270.

²⁴³ Tuncer, *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950*, 153.

²⁴⁴ Weisband, *Turkish foreign policy*, 269.

²⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, *Periode 7, Legislatieve jaar 2, Volume 13, Sessie 0, 2 Augustus 1944* (Ankara zj) 5-6.

²⁴⁶ Ibidem.

politieke en economische betrekkingen met Duitsland in de nacht van 2 op 3 augustus 1944 te verbreken, ingediend als besluit.”²⁴⁷

Hierna ging het parlement over tot de stemming, waarin het voorstel met een meerderheid van 411 stemmen werd aangenomen.²⁴⁸

Tot nu toe had de regering haar beslissing steeds kunnen uitstellen, en ook nu wist ze onder de druk van de geallieerden uit te komen. De verantwoordelijkheid voor de beslissing kwam nu op het parlement te liggen. Op deze wijze was nu het hele Turkse politieke veld verantwoordelijk voor eventuele negatieve gevolgen die dit besluit met zich mee zou brengen. De politieke besluitvorming rondom deze kwestie werd dus geanonimiseerd. Mogelijk fatale gevolgen werden nu door de hele politiek gedragen, en de Duitsers konden dan ook geen zondebok aanwijzen als het tot een confrontatie zou komen.

5.2.4 De oorlogsverklaring aan de Duitsers

Een kleine maand nadat Turkije de economische en de diplomatieke relaties met Duitsland verbrak werd Hasan Saka benoemd tot minister van Buitenlandse Zaken. Tot dan toe was deze functie uitgeoefend door premier Saracoğlu, die in de ogen van de geallieerden een sympathieke figuur was. Dat Saracoğlu de honneurs waarnam op deze positie was onderdeel van een tactisch spel. Hij hoopte op deze manier de relaties met de geallieerden te versoepelen. Hasan Saka was een blanco figuur in de ogen van de Britten, en zijn aanstelling riep geen wantrouwen bij hen op. De geallieerden konden de nieuwe minister in ieder geval niet als Duitsgezind afschilderen.²⁴⁹

Saka kwam meteen voor cruciale beslissingen, die voor zijn land genomen moesten worden, te staan. Op de conferentie van Yalta in februari 1945 werd besloten dat alleen de landen die voor 1 maart 1945 de oorlog aan de asmogendheden hadden verklaard, als verbonden naties mochten deelnemen, aan de Verenigde Naties.²⁵⁰ De Britse ambassadeur Sir Maurice Peterson stelde Saka ervan op de hoogte dat Turkije – indien het vóór 1 maart Duitsland de oorlog zou verklaren – deel zou mogen aan de conferentie van San Francisco, waar besluiten

²⁴⁷ Ibidem, 11.

²⁴⁸ Ibidem, 12.

²⁴⁹ Koçak, *Türkiye'de milli şef dönemi*, 315.

²⁵⁰ D. Merrill en T. G. Paterson, *Major Problems in American Foreign Relations, II: Since 1914* (Wadsworth 2010) 160.

over het handvest van de Verenigde Naties zouden worden genomen.²⁵¹ Eind februari werd het voorstel om de oorlog aan Duitsland te verklaren bij het Turkse parlement ingediend. Rond dezelfde tijd bereikten de Amerikaanse militaire eenheden de Duitse stad Keulen en stonden tegelijkertijd de Russische soldaten niet ver van de Duitse hoofdstad Berlijn. Het was duidelijk dat de Duitsers geen kans meer hadden en dat de oorlog bijna voorbij was. De oorlogsverklaring van de Turken was op dat moment niets meer dan een symbolisch gebaar.²⁵²

Op voorstel van minister Saka vond op 23 februari 1945 een bijzondere bijeenkomst van het Turkse parlement plaats om een besluit te nemen over de deelname aan de Verenigde Naties en om de oorlog aan Duitsland en Japan te verklaren. De Amerikaanse en Britse regeringen deden hetzelfde voorstel aan Egypte en IJsland, zodat zij net als Turkije deel mochten uitmaken van de landen die de Verenigde Naties zouden oprichten. Alle aanwezige leden van het parlement stemden in met het voorstel en hiermee verklaarde de Turkse overheid na jaren *uiteindelijk* de oorlog aan Nazi-Duitsland en Japan.²⁵³ Op 5 maart kreeg Turkije de uitnodiging naar de conferentie van San Francisco te komen om haar plaats in te nemen tussen de landen die aan de wieg van de Verenigde Naties zouden gaan staan.²⁵⁴

De Turkse deelname aan de oorlog was niet onverwacht. Met het verzwakken van Duitsland zagen de Turken in dat de naoorlogse wereld zou worden gedomineerd door de geallieerden. Neutraal blijven zou betekenen dat ze volledig buiten de nieuwe wereldorde zouden komen te staan.

²⁵¹ Gönlübol, *Olaylarla Türk dış politikası*, I, 184; B. Conforti, *The law and practice of the United Nations* (Leiden 2005) 4.

²⁵² Deringil, *Turkish foreign policy during the Second World War*, 179.

²⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, *Periode 7, Legislatieve jaar 3, Volume 15, Sessie 0*, 23 subat 1945 (Ankara zj) 126; Ibidem, 132.

²⁵⁴ S. Duymaz, *Fact abouts Turkey* (Ankara 1998) 128.

5.3 Conclusie

Gedurende de oorlog koos Turkije ervoor om de contacten met beide blokken te onderhouden. Sinds de Duitsers de Russen de oorlog hadden verklaard, stonden de Turken meer aan de zijde van de Duitsers. Daarnaast werden de betrekkingen met de geallieerden voortgezet. Turkije sloot de samenwerking met de geallieerden niet uit. Het land nam deel aan de verschillende conferenties van de geallieerden. Hiermee was Turkije aan beide zijde aan het ontdekken waar mogelijk meer voordeel uit te halen was.

Duitsland was in Turkse ogen een sterk land. In de conferenties zei Turkije tegen de geallieerden dat ze niet meteen de oorlog zouden verklaren aan Duitsland. De Turken hadden veel wensen. De plannen van de geallieerden moesten op de Turkse belangen afgestemd worden. Goede betrekkingen met Duitsland waren voor Turkije een garantie tegen het Russische gevaar. De geallieerden wilden Duitsland met de grond gelijk maken. Als dit zou gebeuren, dan zouden de Turken door de Russen aangevallen kunnen worden. Bovendien wilden de geallieerden de Turken niet tegen de Russen ondersteunen.

Gedurende de conferenties kreeg Turkije haar wensen niet vervuld door de geallieerden. Voor de Turken leek het alsof de geallieerden over het hoofd van Turkije heen hun besluiten namen. De Turkse regering deed valse beloftes aan de geallieerden om tijd te rekken. Hiermee hoopte ze de druk van de geallieerden te verlagen en zich buiten de oorlog te houden. Turkije wilde gewoon niet op het verkeerde paard gokken door op voorhand met de geallieerden in zee te gaan. Duitsland was echter op de hoogte van de Turkse onderhandelingen met de geallieerden. Om Duitsland gerust te stellen, probeerde Turkije telkens een belofte te doen aan Duitsland dat ze van plan waren om neutraal te blijven. Turkije kon op deze manier de betrekkingen met beide blokken voortzetten en zich zo buiten de oorlog houden.

De Duitsers begonnen vanaf 1944 grote verliezen te lijden. Het werd duidelijk dat Duitsland geen kans meer had om de oorlog te winnen. Daarnaast nam de druk van de geallieerden op de Turken toe. Zij begonnen zich geleidelijk aan de kant van de geallieerden te scharen. Door de druk van de geallieerden werden eerst de handelsbetrekkingen met de Duitsers stopgezet. Hierop volgde de verbreking van de diplomatieke betrekkingen. De Turkse regering hoopte hiermee de geallieerden tevreden te stellen. Dit bleek echter niet te werken, dus de druk nam niet af. De geallieerden wilden de Turkse deelname in de oorlog.

Het uitstellen van de Turkse oorlogsverklaring aan Duitsland zorgde ervoor dat de geallieerden de contacten met Turkije bevroor. Turkije dreigde hierdoor uitgesloten te worden van de nieuwe wereld orde. Bovendien zouden de Russen na het wegvagen van Duitsland, Turkije binnen kunnen vallen. In haar eentje had Turkije geen kans om De SU te weerstaan. Om bij de overwinnaars te horen en in de toekomst de steun van de Britten, de Amerikanen en de Fransen te krijgen (tegen de SU) verklaarde Turkije de oorlog aan Duitsland.

6. Eindconclusie

Na de val van het Ottomaanse Rijk veranderde de Turkse diplomatieke elite niet veel. Het waren vooral mensen die met de Europese gedachten (vooral de Franse ideeën) goed waren opgeleid. Met de erkenning van de nieuwe republiek Turkije in 1923 kregen de economische en politieke zaken van Turkse politici prioriteit. Dit was nodig om het land van de grond te krijgen. Zo werden de buitenlandse politieke beginselen van het land gevormd om haar voortbestaan te garanderen: de Westpolitiek, de Oostpolitiek, internationale acceptatie en samenwerking, evenwichtspolitiek, status-quo en isolationisme.

De periode tussen 1923 en 1938 was de periode waarin de nieuwe Turkse republiek werd opgebouwd. Het land richtte zich voor en na de Turkse Onafhankelijkheidsoorlog naar het Westen. Lange tijd probeerden de Westerse landen (Groot-Brittannië en Frankrijk) niet met Turkije mee te werken op het economische- en politieke vlak. Dit vacuüm werd door de SU opgevuld. De Russen werden meteen een evenwichtsfactor in de Turkse politiek tegen het Westen. Duitsland was vooral op het economisch gebied belangrijk voor Turkije. In korte tijd wisten de Duitsers een groot deel in de Turkse economie te veroveren en de ruimte van de Russen en van andere Westerse landen over te nemen. Turkije was bang dat het te veel afhankelijk zijn van Duitsland desastreuze gevolgen voor het land zou hebben. Om niet te veel afhankelijk te zijn van Duitsland kozen de Turken om banden met Groot-Brittannië en Frankrijk aan te gaan. Turkije wilde een evenwicht creëren tussen haar handelspartners. De agressieve houding van Italië en Duitsland vormde een bedreiging voor Turkije. De samenwerking met Frankrijk en Groot-Brittannië op economisch- en politiek vlak kon de revisionistische landen afweren tegen Turkije. Binnen dit kader kon Turkije zich in de periode tussen 1923 en 1938 buiten alle conflicten houden en zich vooral op de wederopbouw van het land richten.

In de periode van 1939 tot 1943 bleef Turkije nog buiten de oorlog. De binnenlandse politiek werd door de dood van Atatürk belangrijker dan de buitenlandse politiek. Na de dood van Atatürk in 1938 werd İnönü de nieuwe president van Turkije. Hij kreeg alle regie in handen in de Turkse politiek. Onder İnönü koos Turkije er voor om haar banden met Groot-Brittannië en Frankrijk verder te versterken in de vorm van een alliantie. De Britten en de Fransen beloofden de Turken te hulp te schieten als Turkije aangevallen zou worden door Italië. Als Frankrijk of Groot-Brittannië aangevallen zou worden, dan moest Turkije hen helpen. Turkije, dat zwak was,

wilde hiermee een evenwicht creëren tegen Italië en Duitsland. Deze samenwerking moest de SU niet tegen Turkije in het harnas jagen. De Russen hadden geen belang in de Turkse plannen. De SU koos er voor om, in plaats van met Turkije, met Duitsland samen te gaan werken. De wereld was verdeeld in twee blokken. De Duitsers deelden in 1939 eerst Polen met de Russen. Vervolgens vielen de Nazi's Frankrijk binnen. De Franse overgave in juni 1940 was een teken dat de Duitsers niet te stoppen waren. Duitsland bleek sterker dan de Turken hadden verwacht. Om hun status-quo te behouden was het voor Turkije meer voor de hand liggend om zich aan de kant van Duitsland te scharen dan de geallieerden. Turkije probeerde tot 1943 enerzijds goede contacten met Duitsland te onderhouden en anderzijds bij de plannen van de geallieerden betrokken te zijn om hier voordeel uit te kunnen halen. Dit was een tactisch spel om neutraal te kunnen blijven en zich geen verplichtingen op de hals te halen.

In de periode van 1943 tot 1945 bleef Turkije banden met beide blokken onderhouden. De geallieerden wilden na 1943 dat er een verandering kwam in de Turkse houding. Van Turkije werd verwacht dat het land afstand zou nemen van Duitsland. Daar tegenover wilde Turkije zich niet meteen aan de kant van de geallieerden scharen. De Turkse regering maakte duidelijk dat Duitsland te sterk was en dat het land zich niet durfde te mengen in de oorlog ten gunste van de geallieerden. De geallieerden hielden geen rekening met de Turkse belangen maar oefenden wel druk uit op Turkije om mee te vechten. Om de druk te vermijden werden vanuit de Turkse kant allerlei redenen naar voren geschoven. Als de geallieerden wilden dat Turkije meevocht, dan moesten zij Turkije militair en financieel steunen. Daarnaast moesten er garanties worden gegeven tegen het Russische gevaar. Door dit te eisen wilde Turkije tijd rekken om zich buiten de oorlog te kunnen houden.

Begin 1944 werd het duidelijk dat de Duitsers de oorlog zouden verliezen, dus de Turken schaarden zich aan de kant van de geallieerden. Als Turkije zou blijven aandrigen om aan de Duitse zijde te blijven en de betrekkingen met Duitsland wilde behouden, dan zouden de betrekkingen van Turkije met de geallieerden niet meer herstellen. De Turken begrepen dat het einde van de oorlog een nieuwe wereld zou inluiden en beseften dat ze hier buiten gelaten zouden worden. Door de druk van de geallieerden stemden ze eerst toe om de chroomverkoop aan Duitsland te stoppen, vervolgens de diplomatieke betrekkingen te verbreken en als laatste in februari 1945 de oorlog aan Duitsland te verklaren. Turkije deed daarmee in 1945 afstand van haar evenwichtspolitiek en isolationistische opstelling.

Al met al was Duitsland belangrijk voor de Turkse economie. Culturele en militaire zaken speelden hiernaast ook een zwaarwegende rol in de betrekkingen tussen beide landen. De dynamiek in de wereld veranderde en de positie van Duitsland veranderde in de jaren dertig mee. Duitsland was revisionistisch geworden en wilde ten strijde trekken tegen diverse Europese landen. Turkije daarentegen was militair verzwakt en op het handhaven van de status-quo ingesteld. De Turkse politiek was van het begin af aan gericht om zich buiten conflicten te houden. Daardoor werd constant de nadruk op de evenwichtspolitiek gelegd en banden met verschillende landen aangegaan. Tot 1945 kon het land dit continueren. Dit was een opportunistische houding van Turkije. Hierdoor kon Turkije zich enerzijds economisch en anderzijds militair versterken. Alhoewel Turkije er niet altijd in slaagde om een stabiele politiek te voeren volgens de traditie van haar eigen buitenlandbeleid, bleef zij wel de relatie met Duitsland handhaven tot de zomer van 1944. De druk van de geallieerden nam met het oplopen van de verliezen van Duitsland in de loop van de oorlog toe. Turkije, dat dreigde buiten de nieuwe wereld te komen staan, koos er uiteindelijk voor om de oorlog aan Duitsland te verklaren. Hiermee slaagde Turkije er niet in om buiten de oorlog te blijven. Het land slaagde er wel in om haar belangrijkste doel te behalen. Dat was de oorlog doorkomen zonder één kogel af te vuren en zich toch bij de overwinnaars kunnen scharen.

Bijlagen

UNION DES SOCIÉTÉS "OSE"
POUR LA PROTECTION DE LA SANTÉ
DES POPULATIONS JUIVES

COMITÉ D'HONNEUR

Prof. A. EINSTEIN, *Président*.
Prof. A. BESREDKA, *Vice-Président - Paris*.
Prof. RADCLIFFEN. SALAMAN, *V.-Président - Londres*

SOCIÉTÉS AFFILIÉES

ALLEMAGNE.
ANGLETERRE.
DANTZIG.
ÉTATS-UNIS.
LETTONIE.
LITHUANIE.
POLOGNE (T. O. Z.)
ROUMANIE.

פארכאנד פון די געוועלשאפטן
פארן "דישן געוונטשוין"

TÉL. :

PARIS (XVIIe), LE 17 September, 1933
4, Rue Roussel

Schhat vit
Maarif vekaletini
Y. Y. Y.
9.10.33

Your Excellency,

As Honorary President of the World Union "OSE" I beg to apply to Your Excellency to allow forty professors and doctors from Germany to continue their scientific and medical work in Turkey. The above mentioned cannot practise further in Germany on account of the laws governing there now. The majority of these men possess vast experience, knowledge and scientific merits and could prove very useful when settling in a new country.

Out of a great number of applicants our Union has chosen forty experienced specialists and prominent scholars, and is herewith applying to Your Excellency to permit these men to settle and practise in your country. These scientists are willing to work for a year without any remuneration in any of your institutions, according to the orders of your Government.

In supporting this application, I take the liberty to express my hope, that in granting this request your Government will not only perform an act of high humanity, but will also bring profit to your own country.

I have the honour to be,

Your Excellency's obedient servant,

A. Einstein

(Prof. Albert Einstein)

His Excellency
The President of the Cabinet of Ministers
of the Turkish Republic.

Address Télégraphique: "OSE" 4, RUE ROUSSEL - PARIS

3) masam bu ...
40 a ...

1) Tebliğin ...
2) ...

Bijlage 1: Brief van Albert Einstein gericht aan Atatürk

(afkomstig uit de Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 030 10/ 116 810 3)

DEUTER / MORTUUS GENEL / MORTUUS
MORTUUS / MORTUUS

messieurs,

notre republique est sur le point d'atteindre sa 21ieme annee, s'il nous fallait jeter un coup d'oeil retrospectif sur ces annees ecoulees, nous verrions que chacune d'elles est remplie d'evenements et de realisations heureux pour notre pays et notre peuple, a faire battre notre coeur de fierte.

dans cette patrie vieillie par les siecles et mise en ruines par les administrations maladroites et les guerres continuelles, l'unique secret d'avoir pu, en un laps de temps relativement court, creer tant d'oeuvres solides, reside dans la foi portee au precepte "la paix dans le pays, la paix dans le monde" enonce par l'immortel chef etatien et dans le fait d'avoir ete guides par cette verite rayonnant comme une lumiere le long de tout chemin ardu que nous avons a parcourir.

messieurs,

nous ne considerons pas la paix comme un but de prosperite emolliente, pour nous la paix est le moyen de civilisation et de progres menant a tous les bonheurs, et pour lequel aucun sacrifice ne saurait etre epargne.

si l'on jetait un coup d'oeil sur la politique exterieure du regime republicain des ses premiers jours, on verrait, certes, la turbulence venant en tete des pays bien-intentionnes qui ont travaille a jeter les bases devant mener le monde a une paix entre les nations, dans la periode qui a suivi la derniere guerre mondiale.

bien avant d'etre membre de la societe des nations, nous avons travaille sincerement dans les conferences du desarmement. plus tard, nous entrames a la societe des nations, ayant foi en son ideal de paix. nous adherames avec conviction au pacte tendant a prevenir l'agression. les traites que nous avons conclus avec tous les etats n'ont qu'une seule source d'inspiration, qu'un seul but : la paix. il y a plus, il y a encore : nous avons regle toutes nos causes nationales, sans exception aucune, en suivant les voies pacifiques et il ne nous est jamais venu a l'idee, meme dans les periodes de transactions les plus ardues, de devier de cette voie, ceci, parce que nous etions convaincus que l'entente est toujours constructive et la guerre destructive que la civilisation est oeuvre, non pas de guerre, mais de paix.

toutefois, messieurs, tout en consacrant nos efforts a la realisation de ces principes purs et pleinement humanitaires, nous ne manquons pas aussi de suivre avec attention et vigilance les nuages inquietants qui se dessinaient de-ci de-la a l'horizon.

il arriva un moment ou ces nuages se sont amasses et assombris au point de ne laisser aucun doute sur le dechainement prochain d'un orage. les passions se sont mises en eclairs, et la peur commença a sevir a travers le monde.

ainsi le spectre de la guerre refit son apparition au mois d'octobre de l'annee 1935 l'italie sans declaration de guerre. attaqua l'abyssinie inoffensive et asservit ce pays.

messieurs,

je ne cite pas ce fait du simple point de vue d'un enchainement chronologique, je le relate en tant qu'un evenement qui fournit alors l'occasion a la naissance de la collaboration entre la turquie et l'angleterre. alors qu'a cette epoque les sanctions appliquees envers l'italie qui avait ete declaree comme agresseur par les membres de la societe des nations, et l'accord de nyon qui s'ensuivit se presentaient sous un aspect international, la turquie et l'angleterre particulierement interessees a la securite de la mediterranee et animees du memo amour pour la paix, avaient trouve les possibilites de mieux se connaitre, se comprendre et collaborer. /....

030	01				11.638
-----	----	--	--	--	--------

messieurs,

presque chaque feuille du calendrier des années suivantes est pleine d'aventures qu'on pourrait qualifier de taches honteuses en droit de gens.

en suivant le cours des années nous voyons au mois de mars 1938 l'état autrichien disparaître de la carte de l'Europe; un peu plus tard l'angoisse se fait sentir en tchécoslovaquie; la question des sudètes avait surgi au mois de septembre de la même année cette question trouve sa solution par l'annexion à l'Allemagne d'une partie du territoire tchécoslovaque. l'année suivante, c'est à dire en mars 1939, l'état tchécoslovaque est supprimé. le 7 avril de la même année, nous assistons à l'attaque soudaine de l'état albanais par l'Italie et à l'occupation de son territoire.

avec ces événements l'incertitude du monde va augmentant d'une façon vertigineuse, car l'esprit d'agression domine sans obstacles. quant à nous, l'inquiétude était en fonction du danger, car l'agression ayant atteint les balkans le danger était à nos portes.

ainsi, messieurs, c'est à partir de ce moment-là que le gouvernement de la république s'étant départi de sa neutralité qui était une conséquence de sa politique pacifique décida de collaborer avec les pays qui s'étaient unis dans le but de s'opposer à l'agression, et la déclaration commune turco-britannique qui est l'acte initial de l'alliance actuelle turco-britannique le 12 mai 1939 et la déclaration commune turco-française le 23 juin reçurent votre haute approbation. ces déclarations communes qui précèdent, comme vous le savez, la conclusion d'actes définitifs et jusqu'à la conclusion de ceux-ci une aide et une collaboration effectives mutuelles dans le cas d'une agression qui serait commise sont sans doute le commencement de l'alliance turco-britannique et c'est en les considérant comme telles que la Turquie y a conforme sa politique dès le début et n'a pas manqué de prendre toutes les mesures de précaution que cette politique rendait nécessaires.

messieurs,

les événements de la période qui s'est écoulée depuis l'approbation par votre haute assemblée de ces déclarations communes sont beaucoup plus tristes et beaucoup plus sanglants que les événements des années dont je vous ai tracé un aperçu. le traité d'alliance turco-anglo-français a été signé à Ankara le 19 octobre 1939 pendant que se déroulaient ces tristes événements et ainsi a été défini catégoriquement ce que devait être la politique turque pendant la seconde guerre mondiale.

à la suite de l'attaque allemande contre la Pologne au mois de septembre 1939, la seconde guerre mondiale se trouve déclenchée effectivement, la Pologne, le Danemark, la Norvège, la Belgique, le Luxembourg et la Hollande sont envahis en peu de temps. en France le sort de la guerre tourne contre les alliés, les alliés sont en retraite sur le sol français, les armées françaises sont vaincues. décidés à continuer la guerre, nos alliés britanniques se voient obligés d'évacuer Dunkerque. juste en ce moment, le 10 juin 1940 l'Italie jugeant le moment propice déclare la guerre à la France et à l'Angleterre. l'Europe est presque entièrement sous l'occupation de l'agresseur. la France demande l'armistice, et dépose les armes, mais l'Angleterre proclame devant le monde qu'elle combattra jusqu'au bout.

030 01 11 63 8

messieurs,
 ai-je besoin de vous rappeler le sens que revêtait ce tableau que je viens de tracer brièvement? des deux pays sur l'alliance et l'aide desquels nous comptions l'un était vaincu devant un ennemi puissant et l'autre se trouvait avoir quitté le continent. quant aux états belligérants victorieux, persuadés qu'aucun obstacle ne s'opposait plus à leur ambition ils étaient avides de dominer le monde.

il y a peut-être des étrangers qui pensaient alors que la Turquie allait renoncer à son alliance devant cette situation, eh bien non, messieurs. Les turcs sont restés plus que jamais fidèles à leur allié, et cette fidélité a été confirmée et proclamée devant votre haute assemblée au lendemain d'un grand et tumultueux effondrement; le peuple turc moralement à côté de son allié se dressait tout seul avec la décision et la volonté de s'opposer à toute agression n'importe d'où elle viendrait.

Le spectacle auquel nous assistons après l'effondrement de la France est l'orientation systématique de la guerre vers les balkans et son expansion sans objectif connu. en effet, les allemands s'étant entendu en 1940 avec les roumains, avaient expédié en roumanie des forces importantes. alors que l'on s'arrêtait sur cet événement avec attention, nous apprîmes le 28 octobre 1940 que la nation hellène amie avait été un matin l'objet d'une agression de la part de l'Italie. pendant que cette nation héroïque se battait contre l'envahisseur les armées allemandes attaquèrent, quelques mois plus tard, en avril 1941, la Grèce et la Yougoslavie à travers la bulgarie; vainquirent ces pays qui combattaient avec vaillance, cogitèrent nos alliés anglais qui étaient accourus à l'aide de la Grèce à se retirer, et, faisant immédiatement après, un saut aux îles, s'emparèrent de la totalité de l'archipel. ainsi nous nous trouvâmes un beau jour tout seuls face à face avec les armées allemandes victorieuses de toutes les forces s'étant opposées à elles et qui se trouvaient portées par l'enthousiasme.

Lorsque l'agression dans les balkans se développa de la façon que je viens d'exposer, la décision que nous prîmes, conscients de l'importance du danger qui nous menaçait, fut la suivante: nous fîmes sauter les ponts de Thrace et nous décidâmes de nous défendre. telle était la situation quand les allemands nous demandèrent si notre intention était de nous battre contre eux. nous leur fîmes savoir que nous étions décidés à régler notre façon d'agir d'après leur attitude. en réponse, les allemands nous informèrent qu'ils ne nous feraient pas la guerre sans y être obligés et qu'ils avaient donné l'ordre à leurs troupes de se tenir éloignées des frontières turques de façon à éviter tout malentendu. ils nous proposèrent ensuite de conclure un pacte de non-agression, après avoir mis nos alliés au courant de cette proposition ainsi que de toutes les phases consécutives de l'affaire et nous être consultés. nous signâmes le 18 juin 1941 le traité turco-allemand.

messieurs,
 je tiens à mentionner encore une fois en votre présence, un point important que j'avais relevé lorsque j'avais soumis ce traité à la haute approbation de l'assemblée: en négociant le traité avec l'Allemagne, nous avons posé une condition essentielle à sa conclusion: celle de respecter nos engagements existants. c'est seulement parce que cette condition a été acceptée que le traité a pu être signé. le sens de cette condition est, comme je vous l'avaux alors expliqué, que la Turquie resterait toujours et dans tous les cas fidèle aux engagements découlant de l'alliance turco-britannique et que ceci était accepté comme tel par les allemands. ./....

030	01			11	63	8
-----	----	--	--	----	----	---

messieurs,
après la conclusion de ce traité qui a eu pour conséquence l'arrêt des armées allemandes aux frontières bulgares, la guerre bondit vers des théâtres tout à fait différents.
Le sort de la guerre n'a pas toujours souri aux anglais et aux russes qui se battaient héroïquement. Il y a eu même des moments très difficiles, pendant ces longs et pénibles moments, l'attitude de la Turquie envers la grande Bretagne et la Russie a toujours été correcte et amicale et conforme à la lettre et à l'esprit des traités existant avec ces pays. D'autre part, je tiens à relever en votre présence que nos alliés britanniques n'ont pas manqué, même dans leurs jours de plus grands besoins, à nous fournir dans la mesure de leur possibilité une aide en matériels de toutes sortes, par ailleurs, l'Amérique aussi nous a également fourni une aide au titre de prêt et bail. Je me fais un devoir de le mentionner devant vous.

messieurs,
en recapitulant les événements complexes de ces dernières années, j'ai eu en vue de faire ressortir combien dans toute cette sombre et pénible atmosphère et malgré tout, l'alliance anglo-turque est restée solide et résistante, je suis convaincu que personne ne verra dans mes paroles une vanité déplacée si j'affirmais que, dans les jours pénibles pour nos alliés, au moment où des batailles se déroulaient sur différents théâtres de guerre, la Turquie, de par sa situation géographique et grâce à son attitude d'une fermeté sanctionnée par son armée qu'elle a maintenue à moitié mobilisée, dès le début de la guerre mondiale, a fourni à ses amis et alliés une grande aide.

messieurs,
bien que la Turquie fut restée isolée au cours des événements dont je me suis efforcé de vous relater la succession, l'aide qu'elle a fournie à son alliée est inappréciable. D'ailleurs, notre alliée elle-même, a toujours cité cette aide avec reconnaissance et l'a appréciée à sa juste valeur.

à présent, messieurs, notre alliée britannique nous demande, dans le cadre de notre alliance, de rompre nos relations diplomatiques et économiques avec l'Allemagne. Le gouvernement des États-Unis d'Amérique a appuyé la demande britannique, votre gouvernement, après avoir minutieusement étudié cette demande l'a trouvée fondée et cadrant avec l'alliance, et a décidé de soumettre sa réponse affirmative à l'approbation de la haute assemblée. L'aide économique et financière ainsi que le matériel militaire nécessaires ont été demandés en vue de faire face aux difficultés qui pourraient en résulter.

notre alliée britannique ayant donné une réponse positive à nos demandes, le gouvernement a fait savoir à l'ambassadeur de grande-Bretagne qu'il avait décidé de proposer à la grande assemblée nationale de rompre les relations diplomatiques et économiques avec l'Allemagne à partir du minuit reliant le mercredi au jeudi. Londres a accueilli avec une grande satisfaction notre décision positive. Deux jours plus tard, l'ambassadeur de grande-Bretagne par une lettre signée adressée au ministère des affaires étrangères, a déclaré, au nom de son gouvernement, que notre décision constitue une preuve réelle de la force de vitalité de l'alliance turco-britannique et il a fait ressortir ainsi la position importante qu'acquerrait la Turquie.

030	01			11	63	8
-----	----	--	--	----	----	---

2/8/1944

messieurs,
la décision que vous êtes appelés à prendre n'est pas une
décision de guerre, c'est de l'attitude qui sera prise par
l'autre côté que dépendra si elle sera transformée en une
décision de guerre ou ne le sera pas.
il est certain que la décision que la grande assemblée
nationale, qui tient entre ses mains les destinées de la ré-
publique turque est appelée à prendre, sera une grande décision
historique pour le plus grand bien et le salut de la patrie.
ka.aş

- agence anatolie -

030	01			11	63	8
-----	----	--	--	----	----	---

13

Bijlage 3: Een foto van de zaal waar het Turks-Duitse Vriendschapsverdrag in 1941 getekend werd (afkomstig uit http://en.wikipedia.org/wiki/German%20%93Turkish_Non-Aggression_Pact)

ullstein bild No. 00002246 Date: 06.07.1943 Credit: ullstein - ullstein bild
Adolf Hitler *20.04.1889-30.04.1945+ Politiker, NSDAP, D - mit Generaloberst Cemil Cahid Toydemir (Mitte) und

Bijlage 4: Generaal Toydemir bezoekt Duitsland in 1943 (afkomstig uit <http://forum.axishistory.com/viewtopic.php?t=120698>)

Bijlage 5: Generaal Toydemir bezoekt Duitsland in 1943 (afkomstig uit <http://forum.axishistory.com/viewtopic.php?t=120698>)

Bijlage 6: Generaal Toydemir bezoekt het Duitse front in 1943 (afkomstig uit <http://forum.axishistory.com/viewtopic.php?t=120698>)

Bijlage 7: Generaal Toydemir bezoekt het Duitse front in 1943 (afkomstig uit <http://forum.axishistory.com/viewtopic.php?t=120698>)

Bijlage 8: Generaal Erkilet ontmoet Hitler in 1941 (afkomstig uit <http://forum.axishistory.com/viewtopic.php?t=120698>)

Bronnen:

Başbakanlık Devlet Arşivleri (Turkse Rijksarchieven) (BDA)

Bronnenlijst**Bronnen**

Officiële briefwisseling, d.d. 27 maart 1933, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 030 10/231 555 11.

Officiële briefwisseling, d.d. 7 juni 1933, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 030 10/231 555 18.

Officiële briefwisseling, d.d. 17 november 1933, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 030 10/116 810 3.

Officiële briefwisseling, d.d. 13 december 1933, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 080 18 01 02/41 88 07.

Officiële briefwisseling, d.d. 11 augustus 1934, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 030 10/231 556 10.

Officiële briefwisseling, d.d. 16 juni 1936, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 080 18 01 02/66 53 7.

Officiële briefwisseling, d.d. 10 augustus 1936, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 030 10/231 557 11.

Officiële briefwisseling, d.d. 1 december 1937, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 080 18 01 02/80 98 2.

Officiële briefwisseling, d.d. 28 augustus 1938, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 030 10/231 559 6.

Officiële briefwisseling, d.d. 26 oktober 1938, BDA, Turkse Rijksarchieven, inv.nr: 080 18 01 02/85 91 9.

Bronnenuitgaven

TBMM Zabıt Ceridesi, Periode 5, Legislatieve jaar 5, Volume 27, Sessie 3, 11 november 1938 (Ankara zj)

TBMM Zabıt Ceridesi, Periode 7, Legislatieve jaar 2, Volume 11, Sessie 73, 16 juni 1944 (Ankara zj)

TBMM Zabıt Ceridesi, Periode 7, Legislatieve jaar 2, Volume 13, Sessie 0, 2 augustus 1944 (Ankara, zj)

TBMM Zabıt Ceridesi, Periode 7, Legislatieve jaar 3, Volume 15, Sessie 0, 23 februari 1945 (Ankara zj)

Literatuurlijst

Agoston, G. en B. A. Masters, *Encyclopedia of the Ottoman Empire* (New York 2009).

Akgunduz, A., *Labour Migration from Turkey to Western Europe, 1960-1974: A Multidisciplinary Analysis* (Amsterdam 2007).

Ailsby, C., *Hitlers vreemdelingenlegers* (Oosterhout 2006).

Akşın, A., *Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasisi* (De beginselen van de Buitenlandse Politiek van Atatürk en zijn Diplomatie, Ankara 1991).

Al-Hamarneh, A. en J. Thielmann, *Islam and Muslims in Germany* (Leiden 2008) .

Atabaki, T. en E. J. Zürcher, *Men of order: Authoritarian modernization under Atatürk and Reza Shah* (London 2004).

Ataov, T., *Turkish Foreign Policy 1939-1945* (Ankara 1965).

Bali, R., 'Ordu komutanı orgeneral Cemil Cahit Toydemir'in Almanya gezisi: Hitler ile görüşme' (Ontmoeting met Hitler: De reis van de legercommandant generaal Cemil Cahit Toydemir naar Duitsland), *Toplumsal Tarih* 165 (2007) 38-42.

Barlas, D., *Etatism and Diplomacy in Turkey: Economic and Foreign Policy Strategies in an Uncertain World* (Leiden 1998).

Başgil, A. F., *27 Mayıs İhtilâli Ve Sebepleri* (De revolutie van 27 mei en de oorzaken, Istanbul 2006).

Berridge, G. R., *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the present: A study in the evolution of the resident embassy* (Leiden 2009).

Butler, R., *De Gestapo: De geschiedenis van Hitlers geheime politie 1933-1945* (Oosterhout 2005).

Boratav, K., 'Kemalist Economic Policies and Etatism', in Ali Kazancigil en E. Ozbudun ed., *Atatürk: Founder of a Modern State* (Hamden 1981) 165-190.

Boyne, W. J. e.d., *Air warfare: an international encyclopedia*, II (Santa Barbara 2002) .

Collier, M. en P. Pedley, *Hitler and the Nazi state* (Oxford 2005).

Comité "Stop de Grijze Wolven", '11. Dag van het Turkisme' (versie onbekend), <http://afa.home.xs4all.nl/comite/boek/h11.html> (7 december 2012).

Conforti, B., *The law and practice of the United Nations* (Leiden 2005).

Courier Mail Special Cable, 'Future task for Italians of Future: expansion in Africa and Asia', *The Courier Mail*, 20 maart 1934.

Craig, G. A. en F. Gilbert, *The Diplomats, 1919-1939* (Princeton 1994).

Criss, N. B., "Turkish Foreign Policy and the West (1946-1999)," in Erik Zürcher (ed.), *Turkey in the Twentieth Century* (Berlin 2008) 568-585.

Deringil, S., *Turkish foreign policy during the Second World War: an 'active' neutrality* (Cambridge 1989).

De Website van de BBC, 'Fact File : First Moscow Conference' (versie onbekend), <http://www.bbc.co.uk/history/ww2peopleswar/timeline/factfiles/nonflash/a1141921.shtml> (7 december 2012).

De website van de Duitse Ambassade in Ankara, 'Atatürks Besuch in der Botschaft' (versie onbekend), http://www.ankara.diplo.de/Vertretung/ankara/de/02__Die__Botschaft/Atatuerksbesuch/atatuerks_besuch__in__der__botschaft.html (31 oktober 2012).

De Website van Hugo Junkers, 'TOMTAS - Tayyare Otomobil ve Motor Türk Anonim Sirketi' (versie onbekend), http://hugojunkers.pytalhost.com/ju_tomtasch_a1.htm (31 oktober 2012).

Dışisleri Bakanlığı, *Türk Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları, 1939-1946* (50 jaar in de Turkse buitenlandse politiek: De jaren van de Tweede Wereldoorlog, 1939-1946, Ankara 1973).

Duymaz, S., *Fact abouts Turkey* (Ankara 1998).

Farouz, A., *The Making of Modern Turkey* (London 1993).

Eligür, B., *The mobilization of political Islam in Turkey* (New York 2010)

Fry, M. G., E. Goldstein en R. Langhorne, *Guide to international relations and diplomacy* (London 2002).

Gencer, M., *Jonturk Modernizmi Ve "Alman Ruhü"*, (Het modernisme van Jong Turken en "de Duitse Geest", Istanbul 2003).

Grenville, J. A. S., *The major international treaties, 1914-1973: A history and guide with texts* (New York 1974) .

Gönlübol, M., *Olaylarla Türk dış politikası, I* (De Turkse Buitenlandse politiek met ontwikkelingen I, Ankara 1989).

Gurun, K., *Savasan Dünya ve Türkiye* (De oorlogvoerende wereld en Turkije, Ankara 1986).

Hale, W., *Turkish Foreign Policy 1774-2000* (London 2002).

Harris, G. S., *Atatürk's Diplomats and Their Brief Biographies* (Istanbul 2010).

Hasanlı, J., *Stalin and the Turkish crisis of the Cold War, 1945-1953* (Lanham 2011).

Hosch, W. L., *World War II: People, politics, and power* (New York 2010).

Kilic, S., *Türk Basını'nda Hitler Almanya'sı, 1933-1945* (Hitler Duitsland in de Turkse Pers 1933-1945, Ankara 2010).

Koçak, C., *Türkiye'de milli şef dönemi: 1938-1945 : dönemin iç ve dış politikası üzerine bir araştırma* (De periode van Nationale Leider, 1938-1945: een studie naar de binnenlandse en buitenlandse politiek van de periode, Ankara 1986).

Kocak, C., *Türk-Alman İlişkileri 1923-1939* (De Turks-Duitse Betrekkingen 1923-1939, Ankara 1991).

Kantowicz, E. R., *The Rage of Nations: The World of the Twentieth Century*, Volume I (Cambridge 1999).

Landau, J. M., *Pan-Turkism: From irredentism to cooperation* (Bloomington 1995).

Leitz, C., *Nazi Germany and Neutral Europe During the Second World War: Sympathy for the Devil?* (Manchester 2000).

Merrill, D. en T. G. Paterson, *Major Problems in American Foreign Relations*, Volume II: Since 1914: Since 1914 (Wadsworth 2010).

M. Y. Metintaş en M. Kayıran, 'Refik Saydam Hükümetleri döneminde Türkiye'nin dış politikası 1939-1942' (De Turkse buitenlandse politiek onder de regeringskabinetten van Refik Saydam 1939-1942), *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2011) 289-313.

Miller, M. L., *Bulgaria during the Second World War* (Stanford 1975).

Sandıklı, A., *Atatürk'ün dış politika stratejisi ve Avrupa Birliği*, (De Strategie van de Buitenlandse Politiek van Atatürk en de Europese Unie, Istanbul 2008).

Schreiber, G., *Germany and the Second World War: The Mediterranean, south-east Europe, and North Africa*, III (Oxford 1995).

Shaw, S. J. en E. K. Shaw, *History of Ottoman Empire and Modern Turkey II, Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975* (Cambridge 1977).

Şimşir, B. N., *Bizim diplomatlar* (Onze Diplomaten, Ankara 1996).

Oğuz, B., *Yüzyıllar boyunca Alman gerçeği ve Türkler* (De eeuwenlange Duitse realiteit en de Turken, İstanbul 1983).

Oran, B. e.d., *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar 1919-1980*, I (De Turkse Buitenlandse politiek: van de Turkse Onafhankelijkheidsoorlog tot nu de feiten en analyses met documenten 1919-1980, I, İstanbul 2003).

Ozguldur, Y., *Türk-Alman İlişkileri 1923-1945* (De Turks-Duitse Betrekkingen 1923-1945, Ankara 1993).

Plato, A., A. Leh en C. Thonfeld, *Hitler's slaves: Life stories of forced labourers in Nazi-occupied Europe* (New York 2010).

Reich, B., *Political leaders of the contemporary Middle East and North Africa: A biographical dictionary* (New York 1990).

Roberts, J., *Joseph Goebbels: Nazi Propaganda Minister* (New York 2000).

Tamkin, N., *Britain, Turkey, and the Soviet Union, 1940-45: Strategy, diplomacy, and intelligence in the Eastern Mediterranean* (New York 2009).

The Avalon Project, 'Treaty of Friendship Between Germany and Turkey, June 18, 1941' (versie onbekend), <http://avalon.law.yale.edu/wwii/turger41.asp#art2> (7 december 2012).

The Avalon Project, 'The Tehran Conference' (versie onbekend), <http://avalon.law.yale.edu/wwii/tehran.asp> (7 december 2012).

Tuncer, H., *İsmet İnönü'nün dış politikası, 1938-1950: İkinci dünya savaşı'nda Türkiye* (De buitenlandse politiek van İsmet İnönü, 1938-1950: Turkije in de Tweede Wereldoorlog, İstanbul 2012).

U.S. Department of State, 'Allied Relations and Negotiations With Turkey' (versie onbekend), http://www.state.gov/www/regions/eur/rpt_9806_ng_turkey.pdf (7 december 2012)

Van der Lippe, J. M., *The politics of Turkish democracy: İsmet İnönü and the formation of the multi-party system, 1938-1950* (New York 2005).

Vego, M. N., *Naval strategy and operations in narrow seas* (Portland 1999).

Vere-Hodge, E. R., *Turkish Foreign Policy 1918-1948* (Ambilly-Annemasse 1950).

Weisband, E., *Turkish foreign policy, 1943-1945: Small state diplomacy and great power politics* (Princeton 1973).

Wiktor, C. L., *Multilateral Treaty Calendar: 1648-1995* (Den Haag 1998).